

A
GRAMMAR
OF THE
SINDHI LANGUAGE

Captain George Stack

SINDHI LANGUAGE AUTHORITY
HYDERABAD, SINDH

ENDOWMENT FUND TRUST
for Preservation of Heritage of Sindh, Karachi

A
Grammar
Of The
Sindhi Language

By:
Captain George Stack

Transliteration by:
Prof: Syed Qalander Shah

Edited by:
Dr. Fahmida Hussain

Sindhi Language Authority
Hyderabad, Sindh

Endowment Fund Trust
for Preservation of Heritage of Sindh
Karachi Sindh.

Sindhi Language Authority Book No:- 173
All Rights reserved with Sindhi Language Authority

This book is published by Sindhi Language Authority, Hyderabad,
with the financial assistance of
Endowment Fund Trust for Preservation of Heritage of Sindh.

Catalogue Reference
Stack, George, Captain
A Grammar of The Sindhi Language
English and Sindhi Language
Sindhi Language Authority
ISBN: 978-969-9098-75-8

A Grammar of The Sindhi Language

By: Captain George Stack
Transliteration: Prof: Syed Qalandar Shah
Edited by: Dr. Fahmida Hussain
Edition: First, 2011
Quantity: 500
Price: Rs.150
Composed by: Syeda Parsa Rizvi
Title: M Ramzan Turk
Printed by: Peacock Printers Karachi.
Published by: Taj Joyo, Secretary,
Sindhi Language Authority, National Highway,
Hyderabad, Sindh, 71000, Pakistan.
Tel: 022-9240050-3
Fax: 022-9240051
E-mail: sindhila@yahoo.com
Website: www.sindhila.org

Digitized by M. H. Panhwar Institute of Sindh Studies, Jamshoro.

**Published by Taj Joyo, Secretary, Sindhi Language Authority, Hyderabad,
Sindh, Printed at Peacock Printers Karachi.**

پاران ایم ایچ پنهور انسٹیٹیوٹ آف سنڌ اسٽڊيز، ڄامشورو.

CONTENTS

			Page.	Para.
Publisher's Note			7	
Introduction			9	
CHAP. I.	The Letters		13	1
	Pronunciation		14	4
CHAP. II.	The Parts Of Speech		16	14
	Of The Articles		16	15
	Of Nouns		16	16
	" Gender		16	17
	" Number		19	31
	" Declension		20	40
	" Examples		22	45
	" With ellipsis of preposition		25	46
CHAP. III.	Of Adjectives		27	48
	" Examples		30	59
	" Comparison		32	60
CHAP. IV.	Of Numerals, Cardinal		33	61
	" Collective		38	65
	" Indefinite		39	70
	" Ordinal		40	71
	" Proportional And Reduplicatives		40	72
	" Fractional		41	74

CHAP. V.	Of Pronouns, Personal	43	76
	" Demonstrative	44	78
	" Relative	45	84
	" Correlative	45	85
	" Interrogative	46	86
	" Indefinite	46	87
	" Reflective	47	88
	" Adjective	48	89
CHAP. VI.	Pronominal Affixes	49	90
	" To Nouns	49	92
	" To Verbs	52	96
	" To Prepositions	62	105
CHAP. VII.	Verbs. Different Kinds of	64	108
	" Root of	64	109
	" Passive	65	110
	" Impersonal	65	111
	" Auxiliary, हुअण् हुँ	66	112
	" Auxiliary, विअण् वुँ	69	113
	" Example of Active	73	114
	" Example of Passive	76	115
	" Neuter	79	116
	" Impersonal	80	117
	" Neuters Declined As Active	81	118
	" Do. in Passive Form	81	119
	" Causal	81	120
	" Irregular	83	129
CHAP. VIII.	The Moods	85	136
	" Potential	85	137
	" Subjunctive	86	140
	The Tenses	87	142
	" Infinitive and Gerund	87	143
	" Participles	88	144
	" Present Tense	89	145

	"	Present Habitual	91	146
	"	Imperfect	91	147
	"	Preterites of Active Verbs	91	148
	"	Of Passive And Neuter	92	149
	"	Pluperfect	92	150
	"	Future	92	151
	"	2 nd Imperative	93	152
	"	Present Potential	93	153
CHAP. IX.		Of Adverbs	94	155
		Of Prepositions	96	163
		Of Conjunctions	99	169
		Of Interjections	99	170
CHAP. X.		Of Derivatives and Compounds	101	171
	"	Abstract Nouns	101	172
	"	Nouns of Agency	102	175
	"	Diminutives	103	177
	"	Negative and other Prefixes	103	178
	"	Words Signifying Expense of	104	179
	"	Patronymics	104	180
	"	Adjective	104	181
	"	Pronominal Adjectives and Adverbs	105	182
	"	Compounds of Verbs	107	183
APPENDIX.		The Dewanagari Alphabet	108	184
		Compound Letters	110	185
		List of Feminine Nouns Ending In ङी	111	186
		List of Roots of Active Verbs Terminating In ङी	112	187
		Sindhi Months And Eras	113	188
		Days of The Week	114	189
		Stories For Exercise	115	-

Publisher's Note

In the 19th century, during the British rule, when Sindhi was declared the official language of Sindh and was made compulsory for all the foreign government functionaries, Dr. Ernest Trumpp and Captain G. Stack were the two gentlemen who endeavoured to make it practically possible by preparing bilingual dictionaries and grammar books. They took upon themselves the task of thorough research and study of the language and its structure, with the help of some local Sindhi-speaking people- thus preparing the two initial dictionaries (English-Sindhi and Sindhi-English) and two books on the grammar of Sindhi Language. Although by that time the government had approved the Persio-Arabic script for Sindhi language, these two gentlemen used the Devanagari script in their books, for which they had their own reasons. Since majority of the population of Sindh was Muslim, they could not read this script and therefore could not benefit from these works at all.

After Acquiring a diploma in Hindi language from the University of Karachi in the late 80's, when I was able to read Devanagari, I was astonished at the scope of study and extant of research conducted by the Western scholars for our language. I also came to know that most of the grammar books written afterwards were infact based on

their research work. In 2008 when I joined Sindhi Language Authority, I decided to get these books translated in Sindhi along with the transliteration of the text in Devanagari, so that the students and common readers in Sindh could also benefit from these classics. Work was initiated on four books, out of which three have already been published with the financial assistance of Endowment Fund Trust for Preservation of Heritage of Sindh.

The present book "A Grammar of The Sindhi Language" by Captain G. Stack is the last in this series. Since Dr. Trumpp's Grammar had already been translated in Sindhi, it was decided that Captain Stack's Grammar should be reprinted in English with transliteration of the Devanagari text into the Persio-Arabic script.

We are grateful to the "Endowment Fund Trust for Preservation of Heritage of Sindh" for providing the necessary funds for printing of these 19th century monumental works.

I hope the students, teachers and scholars of Sindhi will appreciate this effort of Sindhi Language Authority and Endowment Fund Trust for Preservation of Heritage of Sindh, for reproducing and reprinting of these classics written about one and a half century ago.

Dr. Fahmida Hussain
Chairperson
Sindhi Language Authority
Hyderabad, Sindh

INTRODUCTION.

In commencing this work, my first thought was in what character I should write the native words.

My choice lay among the Sindhi (or rather any of its numerous signs), the Roman, the Persian, the Gurmukhi, and the Devanagari.

The first I saw at once would not do. Its scanty use of vowels⁽¹⁾ made it quite impossible to delineate single words through it, so as to be at all intelligible.

The Roman, too, I soon decided against. I never could understand the advantage of framing out of the Roman characters symbols to express sounds in Eastern tongues. Such sounds cannot be particularized without adding to the Roman letters so many marks and signs, as to render the learning of these, quite as difficult as committing to memory a new character, and even still they would not possess the distinctive trait of a new set of letters, which from being entirely strange become in some degree better signs for strange sounds, than familiar characters with a new nomenclature. Moreover, I have always thought that they who would not take the trouble of learning a new alphabet, which after all is but the work of a few hours, were not likely to make much progress in any language; so there could be little gain in trying to please them.

The Persian was not decided against without some consideration. I had as regards it the precedent of Wathen's

⁽¹⁾ See para: 2 of Grammar.

Grammar, and also of some Sindhi books extant in that character. But in this, too, many additional marks were required to represent sounds foreign to the Persian. I saw it would be almost as troublesome as the Roman character, with the additional disadvantage of being strange to Europeans.

My choice then lay between the Gurmukhi and the Devanagari. The former had the advantage of assimilating with the Sindhi somewhat more than the Devanagari did, and of being also more known to Hindoos in Sindh: but I have preferred the Devanagari_1st, as being a character with which Europeans are more acquainted; and 2ndly, as from being the foundation of the Sindhi itself, it seemed more appropriate where a different character was required, to write in it than in any other, although cognate and generally similar.

To some of the Devanagari letters it will be seen, I have added signs to complete the sounds used in Sindhi: but these are not many, nor is the distinction in pronunciation so great as to make these signs absolutely necessary.

If in some parts of the country individuals be met with who use different forms of speech, from those I have pointed out in these pages, I would entreat that what I have given may not at once be condemned as incorrect. A dialect in which there is no literature, and but few books of any kind, must necessarily be spoken with some slight diversity in different neighborhoods, and by different classes. Some of these distinctions I have pointed out in notes, and I believe that the forms and rules I have given, will be found the most correct, and to apply generally throughout the country. Should an occasional inaccuracy or omission be discovered, I trust it will be excused on the consideration that I have had little aid of any kind from native works, and that the rules I have given, have been fixed solely from watching the conversation of those around me, and noting

and comparing all striking points. I have not met a single native of Sindh, who until taught by myself, had any, even the most remote, knowledge of the Grammar of the language he was talking. The study of it has been always despised—the most by those who had pretensions to education. Learned Musalmans read Arabic and Persian; Hindoos the latter, or Punjabi and Hindi. The speech they learned at their mothers' breasts, was thought only fit for clowns. Yet I am confident the Sindhi will to the philologist, prove a more interesting study than that of many of the other Indian dialects. The habit of affixing signs to words in lieu of the Pronouns and the Prepositions governing them—the regular form of the Passive Voice—the use of Impersonals—the reduplicated Causal Verbs—and other points which the learner will mark as he proceeds, give to it beauties distinct from most Indian tongues. The advantages, too, to be gained by its study to those employed in administering our affairs on the Indus are so manifest, that I need not here dilate on them.

I would only add that in preparing this work, I have examined and compared several Grammars on Oriental languages, and have not hesitated to borrow from them where I considered their remarks useful and applicable.

Hyderabad, Sindh.
1st March, 1847.

GEO. STACK,
Deputy Collector.

N. B. Nearly three years have gone by since this Grammar was first prepared, but various causes have till now delayed its publication. Meanwhile further knowledge and experience have enabled the writer to make some emendations and additions, chiefly in notes. Lieut. R. F. Burton, late of the Sindh Survey, has lent an able hand in this. It was intended to append also some pages of Idiomatical Sentences for the aid of students, but sickness, which has obliged the Author to leave the country, has prevented this: and has moreover constrained him to postpone the publication of a Sindhi and English Dictionary nearly ready for the press.

Sindhi possesses six Characters for which there are no exact equivalents in the Devenagari. To express them, however, I have taken the nearest corresponding letters from that Alphabet, giving them, as may be seen, distinguishing marks, by means of which any word written in the Devenagari may be transposed to Sindhi, or vice versa.

4. As the learner is supposed to be acquainted with the power and use of the Devenagari letters, particulars of which may be met with in any Hindoostani or Marathee Grammar, I shall not enter into any detail regarding them¹. It seems necessary, however, to say a few words in explanation of those Characters peculiar to Sindhi, some of which, so far as I am aware, have no equivalent in any Indian dialect, or European tongue.
5. Thus the Sindhi letter, which will be found opposite to ग ङ, is articulated by pressing the tongue against the palate, keeping the mouth somewhat open, and sounding from the throat, as in गनु ڱ 'a handle'.
6. ज्ञ ञ is sounded by placing the tip of the tongue against the lower teeth, the middle of it being pressed forward, and against the palate, as in जर ڄ 'a leech'. These two sounds are difficult of enunciation by Europeans.
7. ट ठ is sounded as a compound ट ठ and र ڙ, like the tr of 'true', 'trumpet' &c. as in पुڙ ڙ 'a son'.
8. And ड ڍ as a hard d by turning the tip of the tongue somewhat back and striking it against the palate. This hard d has in Sindhi two distinct sounds, one of which corresponds exactly with the Sanscrit ड ڍ when sounded as a hard d² as in हंडी ڍي 'a pot'. The other differs in being articulated partly from the throat, and is found in यڙو ڙو 'large'³
9. ڙ ڙ is sounded as dr (the above hard d connected with a soft r) as in چڙو ڙو 'the moon'. This, and ڙ ڙ are in the Sindhi Characters generally written alike.

¹ For the advantage of those who may not have had much practice with the Devenagari, I have given an alphabet in the Appendix, in which is shown also the form the vowel takes when medial. A table showing the most useful compound letters is also appended to it.

² See the note to this letter in the Alphabet.

³ I have not thought it necessary to distinguish these two sounds by different marks. The distinction though plain to Natives, is not at first apparent to European ears, and is of little importance.

10. **ब** **प** is enunciated by pressing the lips together, and pouting them forward, throwing out the sound with greater force than in **ब** **प** as in **बोडो** **پوڙو** 'deaf'.
11. **ढ** **ڍ** has in some words in Sindhi the sound of a **ढ** **ڍ** and **र** **ر** combined, as in **دھڙ** **دھڙ** 'satiety'. To distinguish such I shall in these cases write this letter thus **ڙ** **ڙ**. the Sindhis, however, have no separate character to express this distinction.
12. All Consonants, when not prefixed in compound with another Consonant, must be sounded with a vowel; but in the Devenagari, the short vowel **अ** **ا** when following a Consonant is not written¹ Therefore all consonants to which no vowel is affixed, or which are not prefixed in compound with another Consonant, should be sounded with an **अ** **ا**. Where this and the two other short vowel sounds terminate a word, their pronunciation is scarcely perceptible to European ears; yet with Sindhis the distinction is apparent and marked, and, as it is important², it should be carefully attended to. The short sound of the **अ** **ا**, when final, is articulated by simply prolonging the sound of the consonant and throwing it out somewhat as in **खट** **کٺ** 'a bedstead'; that of **इ** **ا** by prolonging the sound and by drawing in the corners of the mouth, emitting slightly the sound of the English vowel I, as in **अखि** **اخي** 'an eye'; and that of **उ** **ا** by lengthening the sound in the same way, and pouting forward the lips, so as to produce a partial enunciation of the vowel u, as **अकर** **اڪر** 'a coal'.
13. The only other Sanscrit marks I have adopted in expressing the Sindhi, are the Anuswara, or quiescent nasal **ॠ**, written as dot (.) placed over the letter it follows in sound it is named in sindhi tipi, as taken from the Gurmukhi, and a shorter sound of the same, called adhtipi written over the letter thus **ॡ**.

¹ The Consonant is then called *Muckto*. Under this title it will be found hereafter spoken of in this work.

² These short final sounds often change the meaning of words, as **बेरि** **بيري** 'the Jujube tree' and **बेर** **بیر** 'its fruit'; **अंदर** **اندر** 'the inside', **अंदरि** **اندری** 'within'; and generally the gender, as **छोक** **چوڪر** 'a boy', **छोकरि** **چوڪري** 'a girl'.

CHAPTER II.

THE PARTS OF SPEECH.

14. As my object is to explain Sindhi Etymology in the manner most likely to be easy and to appear familiar to Europeans, rather than what might be more particularly applicable to the language itself, I shall consider Speech as divided into the same parts as in English, and Shall adopt a like arrangement, as far as practicable, in treating of the different inflections and relations of the words.

OF THE ARTICLE.

15. The manner, in which our English Articles are expressed in Hindostani, will most probably be familiar to all Sindhi students. It is therefore sufficient in this regard to say that precisely the same rules hold good in Sindhi as in that language, the Articles being either considered inherent in the noun, or being expressed, the definite by the pronouns **ही** 'this' or **هو** 'that' and the indefinite by the numeral **هڪڙو** 'one'.

OF NOUNS.

16. In the Sindhi language, Nouns have but two genders and two numbers. They possess nine distinct methods of inflection, and these inflections admit of six cases, as in Latin. A seventh is however added, that of the agent, which from its exclusive form and manner of use, requires a separate classification.
17. Gender, number and case, are shown by the terminations of words. To simplify the explanation of these I shall divide all words capable of being affected by them into seven classes; thus:
- I. Those terminating in **अ** (when following a consonant, not expressed, see Para: 12).
 - II. Those terminating in **आ** (when following a Consonant, written **ā**).
 - III. Those terminating in **इ** (when following a consonant, written **ī**).
 - IV. Those terminating in **ई** (when following a consonant, written **ī**).
 - V. Those terminating in **उ** (when following a consonant, written **ū**).
 - VI. Those terminating in **ऊ** (when following a consonant, written **ū**).
 - VII. Those terminating in **ओ** (when following a consonant, written **ō**).

¹ Some few adjectives and adverbs end in **ए**; among these are **नवे** 'ninety', **निश्चे** 'certain', **सिरे** 'principal', **जिरे** 'very tall' Where nouns terminate with the

OF GENDER.

18. The Genders are the masculine and the feminine, and they in Sindhi affect the termination of nouns, adjectives, pronouns, and verbs, as well as of some adverbs, prepositions, and interjections.

RULE FOR KNOWING GENDER.

19. Gender in Sindhi is easily ascertained from the vowel terminating the word. Nouns ending in अ¹ अ and इ¹ इ are feminine; in उ¹ उ and औ¹ औ are masculine; in आ¹ आ, ई¹ ई, and ऊ¹ ऊ when signifying males, they are masculine; and when treating of females, or inanimate objects, or abstract qualities, they are feminine.

To this, however, there are a few exceptions, herewith given.

20. Masculine nouns ending in इ¹ इ.

सहाइ सہاء an Aider.

केहरि केہر a lion.

अधोअधि अڏو a half sharer.

हरि हर a name for Vishnu.

विरस्पति वِرسپتِ the planet Jupiter. खजाखिदिरि (خواجا خضی) काजाकिरि the deity of the waters.

21. Feminines ending in उ¹ उ.

वयु र्थ a thing.

And several others, a list of which will be found in the Appendix.

22. Exceptions in nouns ending in अ¹ आ.

जिजा जिजा a dun	Are feminine whether referring to male or female.	कर्ता कर्ता 'the agent in Grammar' is masculine
बला बला a snake		

compound sounds of ए¹ ए and औ¹ औ, I have found it better to write these sound thus, अई¹ अई and अऊ¹ अऊ, as they are written in Gurmukhi. Such will therefore fall under the 4th and 6th classes; thus लई¹ लई (not लै¹ लै) 'the bastard cypress, गरऊ¹ गरऊ (not गौ¹ गौ) 'a cow'.

¹ It must be borne in mind that this short अ¹ अ when following a consonant, is not expressed. See Para: 12

² There are but few Sindhi masculine nouns ending in आ¹ आ, and these are chiefly from other languages. To some, too, the vulgar of ten add उ¹ उ; as खुदाउ (خدا) क्ता¹ क्ता for खुदा क्ता (خدا) 'God'. The learned do not, but they frequently adopt the Sindhified termination of औ¹ औ as मुलो¹ मुलो for मुला क्ता¹ क्ता 'a moola'.

23. Exception in nouns ending in **اِي** اِي.

पाणी پانی water,	मोती موتی a pearl.
आसिरी آسیری a large species of tamarisk tree,	बांधी بانڈی a floating log in the river.
लाडी لاڈی the ropes of a boat	सूरजमुखी سُورج مُکھی a sunflower, पक्षी پکھی a bird.

The above are all masculine¹.

24. Exception in nouns ending in **ऊ** ऊ.

जू جُون a louse	भू بُون the earth
सू سُون the short hair on the limbs	आबिरू آبرُو honor.

These are feminine. The first two are, however, often and more correctly, written **जुअ** **جُون**, and **सुअ** **سُون**; and the last two **भुअ** **بُون** and **आबिरुअ** **आब्रु**. To these may be added all imitations of sounds formed by reduplication; as, **घूँ** **گھُون** 'a buzzing sound', **रूँ** **رُون** 'a humming sound'.

25. There are no exceptions to the rule for nouns ending in **अ** अ and **आ** आ.

RULES FOR CHANGE OF GENDER

26. Rule I. Masculine nouns ending in **ई** اِي to often form the feminine change **ई** اِي to **इणि** اِي as **दांही** **دانہی** 'a complainant (man)', **दांहीणि** **दानہی** or **दांसाणी** **दानसाणी** 'a complainant (woman)'
27. Rule II. Masculines in **उ** ऊ change that vowel to **इ** اِي, as **गड्डु** **گڈڈو** 'a jackass', **गड्डहि** **گڈڈھی** 'a jennyass'; but where speaking of any of the classes, castes, &c. of man, also to **इणि** اِي, **इणी** اِي or **याणी** **يانی** as **कुंभर** **کُنبر** 'a potter' **कुंभरि** **کُنبري**, **कुंभरिणि** **کُنبري**, **कुंभरिणी** **کُنبري**, **कुंभर्याणी** **کُنبريانی**, 'a female potter'².
28. Rule. III. Some masculines in **ऊ** ऊ have no change for the feminine, and some change **ऊ** ऊ to **ऊणि** **اُون** or **इणि** or have all three forms, as

¹ पाकी **پاکھی** a razor is by Musalmans made masculine, by Hindoos feminine; and **पिरी** **پیری**, **सुपिरी** **سوپری** 'a lover', 'a sweetheart' and some other such like terms, are always masculine, whether referring to man or woman.

² **जट्टु** **جٹ** 'a Jat' has **जट्टि** **جٹي**, **जट्टिणि** **جٹي**, **जट्टिणी** **جٹي** or **जट्टयाणी** **جٹيانی**; and **ब्राह्मणु** **پانڈي** 'a Brahmin', makes **ब्राह्मिणी** **پانڈي** or **ब्राह्मण्याणी** **پانڈي**.

رهاڪر رهاڪو 'a male resident', رهاڪو رهاڪوڻي or رهاڪوڻي رهاڪو 'a female resident'¹.

29. Rule. IV. Nouns ending in او او, change that vowel to إي إي for the feminine, as घोडो गह्वरो 'a horse', घोडी गह्वरी a mare; but where signifying any of the classes, castes &c. of man, also into इणि इणि or याणी يائي as सोनारो سوناري 'a goldsmith', सोनारिणि سوناري. सोनार्याणी سوناريائي or सोनारी سوناري 'his wife'.

30. There are some cases where, as in our own language, the two Genders are expressed by totally different words; as,

پيڙ پڙ a father.	ماڙ ماءُ a mother.
پوٽو پٽ (پڻ) a son.	ڌيڌي a daughter.
راجا راجا a king.	راڻي راني a queen.
ڏاڏو ڏاکھو a male camel.	ڏاڏي ڏاکھي a female camel.
ڏانڊو ڏاند a bull.	گائو گھو a cow, and several others.

OF NUMBERS.

31. The numbers are the Singular and the Plural.

Rules for forming the Nominative Plural.

32. Rule I. Nouns ending in ا ا, change that vowel to اُون اُون, as اڙو اڙو 'a small water course', اڙو اڙو اُون اُون it's plural. The north people change ا ا also to اُن اُن as جالو (زال) زال 'a woman', جالو (زالان) زالان 'women'.

33. Rule II. Masculine nouns ending in ا ا have the Nominative singular and plural alike; as راجا راجا 'a king', راجا راجا 'kings'; where feminine, the ا ا changes into اُون اُون; as هچا هچا 'murder', هچا هچا اُون اُون 'murders'.

34. Rule III. Nouns ending in ا ا, change that vowel to اُون اُون; as اڙو اڙو 'the eye', اڙو اڙو اُون اُون 'eyes'.

35. Rule IV. Nouns ending in إي إي when feminine, change إي إي to اُون اُون; as घोडो गह्वरो 'a mare', घोडो गह्वरो 'mares'; except where the إي إي is preceded by any of the six palatals च च, छ छ, ज ज, झ झ

¹ हिंदु 'a Hindu' has also हिंदुआणी, हिंदुआइणि, हिंदुणि and हिंदुिणी and हिंदुिणी.

جہ and ج. when the change may be also to اُون as ماجیہ 'vegetable leaves', ماجون; تاجیہ 'the warp of a web', تاجون; تاجون; when masculine there is no change, as دوبيہ 'a washerman', دوبيہ 'washermen'.

36. Rule V. Nouns ending in اُ when masculine, change اُ into اَ (not written when following a consonant, See Para. 12): as اَنبُ 'a mango', اَنبُ 'mangoes'; when feminine, اُ becomes اُن; as وٹُ 'a thing', وٹُونُ 'things'.
37. Rule VI. Nouns ending in اُو, have no change for the nominative plural; as مِرُونُ 'a wild beast', مِرُونُ 'wild beasts'.
38. Rule VII. Nouns ending in اُو, change that vowel to آ; as لَتُو 'a garment', لَتَا 'garments'.
39. A few from the plural irregularly.

माड मा a mother.	माडर मात्र, माडरं मात्रُون or माडं मात्रُون mothers.
पिड पُ a father.	पिडर पُर fathers.
पिड ڀي or पिअ ڀي a daughter.	पिअर ڀي, पिअरु ڀيُون or पिअं ڀيُون daughters.
भेणु ڀي or भेण ڀي a sister.	भेनर ڀي, भेनरु ڀيُون or भेणं ڀيُون sisters.
भाड ڀا a brother.	भाडर ڀार or भाडर ڀार brothers.
जोड ڄو a wife	जोडर ڄو, जोडरु ڄوُون or जोयं ڄوُون wives.
नुह ڻه or नुह ڻه a daughter-in-law.	नुहर ڻه, नुहरु ڻهُون and नुहं ڻهُون daughters-in-law ¹

OF DECLENSIONS.

40. There are nine declensions, distinguished according to the diversities of inflection and methods of forming the nominative plural.
41. Although, as stated in para: 16, there are seven cases, the noun itself

¹ Some have the plural oblique of both the regular and irregular forms; as, in पिड ڀي, plural oblique पिडني ڀي or पिडरني ڀي; भाड ڀार, भाडनि ڀार or भाडरनि ڀार.

43. where आँ, or the short vowel sound अँ, precedes the ओ or of the 9th Declension or the उँ of the 6th, the inflection is sometimes in व; as माओँ मائو 'a gallnut', sing. obl. माएँ माँ or मावैँ मावौ, plu. Nom. मावाँ मावा, plu. obl. मावनिँ मावनिँ; मउँ मँ 'intoxication', sing. obl. मवँ मव, plu. Nom. मवँ मव, plu. obl. मवनिँ मवनिँ. Nouns in यो for the oblique singular generally drop the य; as रूपयो रूपो rupee, रूपएँ रूपो, चयो चो 'bidding', चएँ चो.
44. The plural oblique of substantives is often contracted by using एँ instead of the regular terminations, the adjective, where such is used, taking also a like form; thus, थुल्लँ वणँ साँ थुल्लिन वणिन सान 'with thick trees', सतँ घोड्यँ खे सतइन गहोड्यिन कि 'to seven mares', घणँ माण्हणँ खे घणइन माण्हणइन कि 'to many men'.
45. The following examples are given to illustrate the above table. In the 5th and 9th declensions I have pointed out the manner in which each of the cases are formed. With the others I have not thought it necessary to go over each case. To represent them, it is only requisite to affix the different propositions to their oblique form, except as regards one of the forms of the accusative which always remains the same as the nominative. The agent Case is used only with the past tenses of active verbs, to express the actor or agent; thus, कछु खाधो जोरयनि सिंधु खाधी ठेरयनि कछु काठो 'Cutch has been eaten up by devotees, Sindh by impostors'.

1st DECLENSION

जाल (जाल) जाल S. F. 'A Woman'.

Singular.	Plural.
Nom. जाल जाल	जालूँ जालूँ or जालाँ जालान
Oblique. जाल जाल	जालुनिँ जालुनिँ or जालाँ जालान
Voc. एँ जाल जाल	एँ जालूँ जालूँ or जालाँ जालान

¹ Where उँ is preceded by आँ, the inflection sometimes takes अँ also; as, वाउँ वौ 'wind', वाउँ में वौ or 'in the wind', वाउँ वौ or वावँ वावँ 'winds' &c.

² See note to Para. 148.

2nd DECLENSION.

सुखा سُका S. F. 'A vow'.

Singular.	Plural.
Nom. सुखा سُका	सुखांऊं سُकान्ठुन
Oblique. सुखा سُका	सुखांउनि سُकान्ठि
Voc. ए सुखा सुका ای	ए सुखांऊं سُकान्ठुन ای

3rd DECLENSION.

सिरणि सिरि S. F. 'A kite'.

Singular.	Plural.
Nom. सिरणि सिरि	सिरण्युं सिरिणुन
Oblique. सिरणि सिरि	सिरिणिनि.ण्यनि.ण्युनि . सिरिणि. सिरिणि
Voc. ए सिरणि सिरि ای	ए सिरण्युं सिरिणुन ای or सिरण्यो सिरिणुन

4th DECLENSION

हारी हारी S. F. 'A peasant'.

Singular.	Plural.
Nom. हारी हारी	हारी हारी
Oblique. हारिअ, हारी	हारिनि, हार्यनि, हार्युनि or हार्या, हारिनि, हारिनि
Voc. ए हारी हारी ای	ए हारिओ, हारिआ or हारिअउउ हारिओ, हारिओ, हारिओ

5th DECLENSION

घोड़ी गहोड़ी S. F. 'A mare'.

Singular.	Plural.
Nom. घोड़ी गहोड़ी a mare.	घोड़्युं गहोड़्युन mares
Gen. घोड़िअ जो ¹ جو گهوڙي of a mare.	घोड़िनि, घोड़्यनि गहोड़िनि, गहोड़िनि or घोड़्युनि खे گهوڙي of mares.
Dat. घोड़िअ	घोड़िनि &c. खे गहोड़िनि to mares.
Acc. घोड़िनि खे गहोड़िनि or घोड़ी गहोड़ी a mare.	घोड़िनि &c. खे or घोड़्युं गहोड़िनि mares. or घोड़्युं गहोड़्युन

¹ Or संदो . For the declension and use of these prepositions see para 166.

Voc. ए घोड़ी ای گھوڑی O mare.	ए घोड़यूं ای گھوڑیوں O mares.
Obl. घोड़िअ खां کان گھوڑؤ ' &c. from a mare.	घोड़िनि &c. खां کان گھوڑون from mares.
Agent. घोड़िअ ग़होड़ؤ by a mare.	घोड़िनि ग़होड़ون by mares.

6th DECLENSION

मछरु म्जरु S. F. 'A mosquito'.

Singular.	Plural.
Nom. मछरु म्जरु	मछर म्जर
Oblique मछर म्जर	मछरनि म्जरनि
Voc. ए मछर ای म्जर	ए मछरो ای म्जरो

7th DECLENSION

वथु वुठु S. F. 'A musquito'.

Singular.	Plural.
Nom. वथु वुठु	वथूं वुठूं
Oblique वथु वुठु	वथुनि वुठुनि
Voc. ए वथु ای वुठु	ए वथूं वुठूं ای

8th DECLENSION

माण्हूं माण्हूं S. F. 'A man'.

Singular.	Plural.
Nom. माण्हूं माण्हूं	माण्हूं माण्हूं
Oblique माण्हुअ माण्हुअ	माण्हुनि or माण्हुअनि माण्हूं या माण्हूं
Voc. ए माण्हूं माण्हूं ای	ए माण्हुओ माण्हुओ ای

¹ When the preposition ओं ओं ओं 'from', 'out of' and ओं ओं 'from' are used, they are affixed to the noun; in which case if it is in the singular, the short vowel terminating the oblique in the 1st, 6th and 8th declensions, becomes absorbed, and in the 4th and 5th it is either absorbed, or the ओं ओं becomes ओं ओं. In the 9th declension too, the ओं ओं sometimes disappears. If the noun be in the plural, these prepositions either absorb the terminating ओं ओं, or change it to ओं ओं, as is also the case with the singular of the 3rd declension.

47. If of the 6th declension in the singular, it changes उँ to इ or ए; as, दस्तूरि सतुोर in the first example above for दस्तूर साँ सतुोर; also खुहि क्हे or खुहे पिओ पिओ क्हे (for खूह में क्हे) 'He fell into the well'; पँहेजे घरि क्हेरि or घरे विओ ओ क्हेरि (for घर में क्हेरि) 'He went to his house'; हो गोठि पहुतो हूंदो हुंतो हुंतो हुंतो (for गोठ में क्हेरि) 'He may have arrived at the village'; हे कमि विओ आहे क्हेरि (for कम लाइ लाइ क्हेरि) 'He has gone on business'; पलउ पलउ 'a skirt' changes to पलइ पलइ (for पलव में पलव); 'This girl has fallen into the hands (or on the skirt) of a good man'.¹

¹ Several Sindhi adverbs and Prepositions are nothing more than nouns thus used as बाहरि बाहरि 'without' 'from बाहरि बाहरि' 'the outside'. There are also in Sindhi many words which would seem to be mere nouns inflected after the above rule, but which are not used as nouns in any other case or form. They may generally be translated as adjectives, but the are not put in agreement with any substantive; and the always require जो of the genitive; when a genitive case depends on them.

CHAPTER III. OF ADJECTIVES

48. Adjectives have Gender, Number, and Case and agree in these with the Substantives to which they relate¹. They possess also the same variations in inflection as substantives, and may be divided into seven declensions, corresponding with those declensions of substantives that have the same terminations.
49. the following table shows the alterations that occur in the terminations of adjectives for the different inflections in each declension.

To be inflected, as **आंउं तुंहिजे आहिर आंखां आरिं आंहीन आरिं तुंहिजे**, 'I am in subjection to you (or your servant)'; **हो हिन जाल जे वसि आहे** 'He is in love with (or enamoured of) that woman'; **हिउ माइहू मीर जिअ साम आहे** 'This person is under the protection of the Meer.'

Declension.	Masculine					
	Singular.			plural		
	Nom.	Obl.	Voc.	Nom.	Obl.	Voc.
1	अँ	आँ	आँ	अँ	अनिँ	ओँ or ओँ
2	आँ	आँ	आँ	आँ	आँनिँ	आओँ
3	इँ	इँ	इँ	इँ	इनिँ	याँ
4	ईँ	ईँ	ईँ	ईँ	युनिँ	इओँ इआँ
5	उँ	अँ	अँ	अँ	अनिँ	ओँ
6	ऊँ	उँ	ऊँ	ऊँ	उनिँ	उओँ
7	ओँ	एँ	आँ	आँ	अनिँ	अओँ, ओँ, आँ

¹ Should **खे** **की**, however, intervene between the adjective and the noun it qualifies, the adjective remains uninflected; as, **बांमणनि खे चखे समुझाईं** 'He thought the Brahmins good'; **शयुनि खे सखंगो हिंसंदो, त गिन्हंदो** 'If he see the things cheap, he will buy'. A discriminative noun, too, placed in the same position, follows the same rule; as, **हुनि चइनि खे हिन वाण्ये जातो** 'He thought those four were Hindoos.' Where several nouns of different genders, joined by a copulative conjunction, are followed by an adjective, the adjective, should the nouns be names of animate objects, takes the plural masculine; if of inanimate, it generally agrees with the last of them.

² When this **ओँ** or **ओँ** is preceded by **णँ** and occasionally too by other consonants, it is often pronounced as **ऊँ**, but the declension of the word remains unchanged.

generally used if the substantive, to which they refer, be expressed and immediately follows; as, **चके मुर्सनि खे** *چگي مُرسن کي*, for **चङनि मुर्सनि खे** *چڱن مُرسن کي*, for , 'to good men'; **शाहूकार माण्डुनि खे** *شاھوڪارن ماڻھن کي* for **शाहूकारनि माण्डुनि खे** *شاھوڪارن ماڻھن کي*, 'To rich men'; **ए शर्माऊ औरतो** *اے شرمائو عورتو* for **ए शर्माऊओ औरतो** *اے شرمائو عورتو*, 'O modest women'.

52. In the 4th and 6th declensions, when the substantive is expressed and immediately follows, the adjective sometimes remains uninflected; as, **सिंधी माण्डुअ खे** *سینڌي ماڻھوءَ کي*, or **सिंधिअ माण्डुअ खे** *سینڌي*, of Sindh 'a man'; **शर्माऊ जालुनि खे** *شرمائو جالن کي* or **शर्माऊनि जालुनि खे** *شرمائون جالن کي*, 'to modest women'.
53. the feminine forms, **याणी** *ياڻي*, **इणी** *इڻي* and **इणि** *इڻي*, given in some of the declensions, are only used with adjectives implying some quality of man, or of things that have life, as **पेटोलिणि** *پيٽوليڻي*, or **पेटोल्याणी** *پيٽوليائي*, (or **पटोलिणी** *پٽوليڻي*) **जाल** *جال* 'a gluttonous woman', **गरीबिणि** (or **गरीबिणी** *گريبيڻي* or **गरीब्याणी** *گريبيائي*) **घोडी** *گھوڙي* 'a quiet mare'.
54. When the termination **यो** follows a quiescent consonant, the feminine change **यो** *يو*, to **ई** *اي*; as **वैशो** *ونھيو*, 'wealthy', fem: **वैही** *ونھي*; **सागियो** *ساگيو*, 'that very', **सागी** *साگي*.
55. When adjectives of the 7th declension are used with the emphatic affix **ई** *اي*, subjoined to them, they take **याई** *ياڻي*, in the feminine; as, **रुख्याई मानी थो खार** *رُکھياڻي ماني ٿو ڪاھي*, 'he eats quite dry bread'; from **रुखो** *رُکو*, 'dry'. The inflected cases are however regular.
56. Some of the 5th declension make their feminine in **अ** *ا*, as well as **इ** *ي*; as **शोखु** *شوڪُ (شوڪ)*, 'impudent', fem: **शोख** *شوڪ*, or **शोखि** *شوڪي*; **बेवाहु** *بيواھ*, 'protectorless', fem: **बेवाह** *بيواھ*, or **बेवाहि** *بيواھي*.
57. When **आ** *ا* precedes the **ओ** *او*, terminating adjectives of the 7th

¹ This **यो** *يو* is, however, sometimes written **इओ** *ايو*; as, **वैहो** *ونھيو*. In forming the feminine the short vowel of the penultimate is then absorbed by its corresponding long use.

declension, it generally changes the आ ॐ, which would follow it in the vocative singular and nominative plural to वा ۱, and the अ ॐ, of the oblique and nominative plural to वा ۱, and the अ ॐ, of the oblique plural to व ۱; as, सणावा वाव था वहनि واو ۱ تا ومن سٹاوا, 'favorable breezes blow'.¹ Sometimes, however, use the regular form, सणाआ वाअ ۱ وا سٹاا.

58. Some adjectives (chiefly those of foreign derivation) have no change for gender, number or case; as, राजी (राखी) راجی, 'content', गोलु गोलु, 'round', साफु साफु, 'clean', सहजु सहج, 'easy', मालिमु मालिमु, 'known', डुधि डुधि, 'incorrect', सुधि सुधि, 'correct', सफा सफा, 'clean', फा² फा, 'wearied', धार धार, 'separate', &c.

59. The following examples are given to illustrate the above Table.

1st. DECLENSION

सखर सखर, 'Well', 'Good'.

	Singular.		Plural.	
	Mas.	Fem.	Mas.	Fem.
Nom.	सखर सखर	सखर सखर सखरि सखरि	सखर सखर	सखर सखर सखरु सखरु
Obl.	सखर सखर	सखर सखर	सखरनि सखरनि	सखरुनि सखरुनि सखरुनि सखरुनि
Voc.	सखर सखर	सखर सखर	सखरु-रउ सखरु-रउ	सखरु सखरु सखरु सखरु

2nd. DECLENSION.

डाता डाता, 'Generous'.

	Singular.		Plural.	
	Mas.	Fem.	Mas.	Fem.
Nom.	डाता डाता	डाता डाता	डाता डाता	डाताडाता डाताडाता
Obl.	डाता डाता	डाता डाता	डाताडातानि डाताडातानि	डाताडातानि डाताडातानि
Voc.	डाता डाता	डाता डाता	डाताओ डाताओ	डाताडाता डाताडाता

¹ As also in substantives. See before, Para. 44.

² There are but few adjectives in Sindhi ending in आ ॐ, and of those the greater number come under this rule.

3rd DECLENSION

चौरसि चورस 'Square'.

	Singular.		Plural.	
	Mas.	Fem.	Mas.	Fem.
Nom.	चौरसि चोरस	चौरसि चोरस	चौरसि चोरस	चौरस्युं चोरस्युं
Obl.	चौरसि चोरस	चौरसि चोरस	चौरसिनि चोरसिन	चौरसिनिस्वनिस्व्युनि चोरसिन-सिन-सिन
Voc.	चौरसि चोरस	चौरसि चोरस	चौरस्यो चोरस्यो	चौरस्युं चोरस्युं

4th DECLENSION

सिंधी सिन्धी 'Of Sindh'.

	Singular.		Plural.	
	Mas.	Fem.	Mas.	Fem.
Nom.	सिंधी सिन्धी	सिंधी सिन्धी सिंधिणि ¹ सिन्धी	सिंधी सिन्धी	सिंध्युं सिन्धी सिंधिण्युं सिन्धी
Obl.	सिंधिअ सिन्धी	सिंधिअ, सिंधिणि सिन्धी, सिन्धी	सिंधिनि.ध्यनि. ध्यनि सिन्धी-धिनि-धिनि	सिंधिनि.ध्यनि.ध्युनि. सिंधिणिनि.ध्यनि.ध्युनि सिन्धी-धिनि-धिनि-धिनि सिन्धी-धिनि-धिनि
Voc.	सिंधी सिन्धी	सिंधी, सिंधिनि सिन्धी, सिन्धी	सिंधिओ, सिंधिआ सिन्धी, सिन्धी	सिंध्युं सिंधिण्युं सिन्धी, सिन्धी

5th DECLENSION

गरीबु गरीब 'Poor'.

	Singular.		Plural.	
	Mas.	Fem.	Mas.	Fem.
Nom.	गरीबु गरीब	गरीबि गरीबिणी ² गरीबि गरीबिणी	गरीब गरीब	गरीब्युं गरीबिण्युं गरीब्युं, गरीबिण्युं
Obl.	गरीब गरीब	गरीबि, गरीबिणिअ गरीब, गरीबिणी	गरीबनि गरीबि	गरीबिनि.ध्यनि.ध्युनि. गरीबिणिनि &c. गरीबि-धिनि-धिनि

¹ Also सिंधिणी सिन्धी or सिंध्याणी सिन्धी, which are inflected as other feminines ending in ई.

² Also गरीबिणी गरीबि and गरीब्याणी गरीब्या, which are inflected as other feminines ending in ई and ई.

Voc.	गरीब گریب	गरिब گریب	गरीबो گریبو	गरीबयूं, गरीबिण्यूं گریبوں, گریبیوں
------	-----------	-----------	----------------	--

6th. DECLENSION

शर्माऊ शर्माऊ, 'Modest'

Singular.		Plural.		
	Mas.	Fem.	Mas.	Fem.
Nom.	शर्माऊ शर्माऊ	शरामाऊ ¹ शर्माऊ	शर्माऊ शर्माऊ	शर्माऊ शर्माऊ
Obl.	शर्माऊअ, शर्माऊ	शर्माऊअ, शर्माऊ	शर्माऊनि-ऊअनि शर्माऊन-ऊअनि	शर्माऊनि-ऊअनि शर्माऊन-ऊअनि
Voc.	शर्माऊ शर्माऊ	शर्माऊ शर्माऊ	शर्माऊओ शर्माऊओ	शर्माऊओ शर्माऊओ

7th DECLENSION

चडो चडो, 'Good'

Singular.		Plural.		
	Mas.	Fem.	Mas.	Fem.
Nom.	चडो चडो	चडी चडि	चडा चडा	चडयूं चडिण
Obl.	चडे चडि	चडिअ, चडि	चडनि चडि	चडिनि-डयनि-डयनि चडिनि-डयनि-डयनि
Voc.	चडा चडा	चडी चडि	चडउ, चडो, चडा चडा, चडो, चडा	चडयूं चडिण

OF COMPARISON.

60. The adjective in Sindhi has no variation of form for expressing our degrees of Comparison. The Comparative and Superlative are represented by putting the object or objects, with which another is compared, in the oblique, and adding for the Comparative the prepositions खां کان, खो کون, खूं گون, खँڈ کنڻ, आं آن, ओं اون, ऊं اُون or آँڙ اُنڙ, which will then have the significations of 'than' or for the Superlative any of these prepositions, or also मां مان, मंझां منجھان, मां مون, मंझां منجهون &c. which according to our idiom should then be translated 'of', as हिउ माण्हूं हुन खो चडो आहे هيءُ ماڻهو هن کون چڱو آهي. 'This man is better than that'; हिउ माण्हूं सभिनि खां चडो आहे هيءُ ماڻهو سڀني کان چڱو آهي. 'This man is the best of all.'

¹ See note to para 49.

CHAPTER IV.

OF NUMERAL.

61. The Cardinal Numbers are,

هڪ هڪيڙو ¹ بڻو بڻت ²	هڪ هڪڙو برڪي برڪت	One
ٻ	ٻ	Two
ٽي	ٽي	Three
چار	چار	Four
پنج	پنج	Five
ڇ or ڇھ	ڇ يا چھ	Six
ست	ست	Seven
اٺ	اٺ	Eight
نَو	نَو	Nine
ڏھ	ڏھ	Ten
يارهين ڪارنهن	يارنهن ڪارنهن	Eleven
ٻارنهن	ٻارنهن	Twelve
ٽيڙنهن	ٽيڙنهن	Thirteen
چوڏنهن	چوڏنهن	Fourteen
پندرهن پنڌاڻ	پندرهن پنڌاڻ	Fifteen
سورنهن	سورنهن	Sixteen
سترنهن	سترنهن	Seventeen

¹ هڪو and هڪيڙو are also used.

² بڻو and بڻت from برڪت 'blessing', 'abundance', are only used commencing a series in counting, and never as adjectives.

Editor's Note: Captain Stack has used the sign of ٺ for ٺ according to the dialect of the speaker, who probably belonged to Upper Sindh. In the current alphabet the letter ٺ (ٺ) represents both the sounds and there is no distinction made in the two sounds (in writing).

اڙڏهڻ	ارڙنهن	Eighteen
ڙڻيھ	اوتيه	Nineteen
ٽڙڻيھ	اٺويه	
ڀيھ	ويھ	Twenty
اڪيھ	ايڪيه	Twenty One
ٻاڙيھ	ٻاويھ	Twenty Two
ٽيھ	ٽيوھ	Twenty Three
ڇوڙيھ	چوويھ	Twenty Four
پنجڙيھ	پنجويھ	Twenty Five
ڇڙيھ	چويھ	Twenty Six
سٽاڙيھ	ستايھ	Twenty Seven
اٺاڙيھ	اٺاويھ	Twenty Eight
ٽڙيھ	اٺتِيھ	Twenty Nine
ٽيھ	ٽِيھ	Thirty
اڪٽيھ	ايڪتِيھ	Thirty One
ٻٽيھ	ٻتِيھ	Thirty Two
ٽيھ	ٽيتِيھ	Thirty Three
ڇوٽيھ	چوتِيھ	Thirty Four
پنجٽيھ	پنجتِيھ	Thirty Five
ڇٽيھ	ڇتِيھ	Thirty Six
سٽٽيھ	ستتِيھ	Thirty Seven
اٺٽيھ	اٺتِيھ	Thirty Eight
ٽڙيھ	اٺتِيھ	Thirty Nine
ڇاڙيھ	ڇاليھ	Forty
اڪيٽاليھ	ايڪتاليھ	Forty One
ٻاڙيٽاليھ	ٻائيتاليھ	Forty Two
ٽيٽاليھ	ٽيتاليھ	Forty Three
ڇوٽيٽاليھ	چوتيتاليھ	Forty Four
پنجيٽاليھ	پنجيتاليھ	Forty Five
ڇاڙيٽاليھ	ڇائيتاليھ	Forty Six
سٽيٽاليھ	ستيتاليھ	Forty Seven

अठेतालीह	اٺيتاليهه	Forty Eight
उण्वंजाह	اٺونجاھ	Forty Nine
पंजाह ¹	پنجاھ	Fifty
एकवंजाह	ايڪونجاھ	Fifty One
बावंजाह	ٻاونجاھ	Fifty Two
टैवंजाह	ٽيونجاھ	Fifty Three
चौवंजाह	چوونجاھ	Fifty Four
पञ्चंजाह	پنجونجاھ	Fifty Five
छावंजाह	ڇاونجاھ	Fifty Six
सत्वंजाह	ستونجاھ	Fifty Seven
अठ्ंजाह	اٺونجاھ	Fifty Eight
उणहठि	اٺھٺ	Fifty Nine
सठि	سٺ	Sixty
एकहठि	ايڪھٺ	Sixty One
बाहठि	ٻاھٺ	Sixty Two
टैहठि	ٽيھٺ	Sixty Three
चौहठि	چوھٺ	Sixty Four
पंजहठि	پنجھٺ	Sixty Five
छाहठि	ڇاھٺ	Sixty Six
सतहठि	ستھٺ	Sixty Seven
अठहठि	اٺھٺ	Sixty Eight
उणहतति	اٺھٺر	Sixty Nine
सतरि	سٺر	Seventy
एकहतति	ايڪھٺر	Seventy One
बाहतति	ٻاھٺر	Seventy Two
टैहतति	ٽيھٺر	Seventy Three
चौहतति	चोھٺر	Seventy Four
पंजहतति	پنجھٺر	Seventy Five
छाहतति	ڇاھٺر	Seventy Six
सतहतति	ستھٺر	Seventy Seven

¹ With the final ه of this, and of the series springing from it, ٺ¹ is sometimes used; as पंजाहु پنجاھ &c.

अठहत्तरि	اٺٺتر	Seventy eight
उणासी	اٺاسي	Seventy nine
असी	اسي	Eighty
एकसी	ايڪاسي	Eighty one
बिआसी	بياسي	Eighty two
टिआसी	ٽياسي	Eighty three
चोरासी	چوراسي	Eighty four
पंजासी	پنجاسي	Eighty five
छहासी	چھاسي	Eighty six
सतासी	ستاسي	Eighty seven
अठासी	اٺاسي	Eighty eight
उणानवे	اٺانوي	Eighty nine
नवे	نوي	Ninety
एकानवे	ايڪانوي	Ninety one
बिआनवे	بيانوي	Ninety two
टिआनवे	ٽيانوي	Ninety three
चोरानवे	چورانوي	Ninety four
पंजानवे	پنجانوي	Ninety five
छहानवे	چھانوي	Ninety six
सतानवे	स्तानوي	Ninety seven
अठानवे	अठानوي	Ninety eight
नवानवे	नवानوي	Ninety nine
वधानवे	نٺانوي	
सउ	سٺ (سٺ)	One Hundred
हजार	هزار	One Thousand
सहस्र	سھس	One thousand
लख	لک	One hundred thousand
करोड़	ڪروڙ	Ten millions
अर्ब	ارب	One hundred thousand millions
नीलु	نیل	Ten billions
पदम	پدم	One thousand billions.

बर्खत برکت have no change for gender, and are indeclinable. The others, considered as adjectives, are inflected only in the Plural; thus:

बिनि بن	चइनि چئن	छरुनि چهن
ट्रिनि تئن	पंजनि پنجن	सतनि ستين

and so on, adding नि न, to such numbers as terminate in the short vowel sound अँ, but in those ending in इँ, and ऐँ, no change takes place. असौँ, and those derived from it, have इँ, the singular form; as, असिअ घरनि खे असि, 'to 80 houses'; and such as terminate in उँ, change it to अनि. पंधाँ, makes पंधनि. none of these admit of change for gender.

65. Where those cardinal numbers, which take नि न, in the oblique, precede collective numbers, or nouns, having the oblique plural in ऐँ, they also drop the नि न, and take themselves a like form; as, पंजें सर्वे खे, or पंजनि सवनि खे, 'to five hundreds'; चएँ हजारें सां सान, or चइनि हजारनि सां, 'with four thousands'; सतें घोड़े खे, or सतनि घोड़नि खे, 'to seven horses'.
66. To express the name of a figure or number औँ, may be subjoined to the cardinal numbers as given above, which in some instances causes a slight change in their terminations; thus:

एको	ايڪو	सतो	ستو	चालीहो	چاليھو
बिको	بڪو	अठो	اٺو	पजाहो	پڇاھو
ट्रिको	ٽڪو	नाआँ	ناٺئون	सह्यो	سٺيو
चाँको	چونڪو	डुहो	ڏھو	सतर्या	ستريو
पंजो	پنجو	वीहो	ويھو	असिओ	اسيئو
छको	چڪو	ट्रीहो	ٽيھو	नव्यो	نويو

¹ See before Para: 45.

² Collective numbers are often used in this contracted form of the plural oblique without a preposition, to express indefiniteness; thus, बीहें आया आँ, 'They came in scores'; सर्वे मृतु, 'they died by hundreds'.

³ In बिनि, ट्रिनि and चइनि the नि न is dropped, and instead of using ऐँ, the final vowel is lengthened, thus making बीँ, ट्रीँ and चईँ, but चएँ too, is sometimes used.

These are declined as nouns of the 9th declension; as, पंजनि चौकनि खां पोइ ब अठा लिखु कां پرو به انا لک 'after five sixes write two eights'.

67. The cardinal numbers are often used as collective numbers, and as such are declined, where ending in آ, as of the 1st declension of Substantives; when terminating in इ, as of the 3rd; in ई, as of the 5th; and in उ, as of the 6th; as, ब सव' سو' 'two hundreds', छ हजार 'six thousands', تین اسیون کی سے 'to three eighties', دھ سٹون 'ten sixties', پنج வீہ 'five twenties or scores'. नवे नये, makes nom: plural नवेऊ, and oblique plural नवेऊनि.
68. चौकु 'four', कोडी 'score', दहाको 'ten', and सैकिडो 'a hundred', are also collective numbers. The last referring to interest takes the place of four cent; as, हजार रुपया टीं रूपं सैकिडे डिनमि डेनरि सिकुरी 'I lent 1,000 Rupees at three per cent'.²
69. The emphatic affix ई, when used with the cardinal numbers (absorbing the short vowel, and sometimes making other changes), gives them the signification of intensity or completeness; as बई 'both'; बिन्ही से 'to both', टेई 'all three'; टिन्ही से 'to all three'; चारेई 'all four', चइनी से 'to all four', पंजई 'all five', पंजनी से 'to all five', and so on.
70. The Sindhi possesses for some of its decimal numbers a form expressing indefiniteness; thus:

¹ सउ has also सा for its nominative plural, and in the oblique plural सानि. The latter may be contracted to either सय or सै.

² The amount cent is also commonly expressed thus, चौआनो सउ 'one quarter rupee cent', अघोतिरो सउ '1/2 cent', टिपाण्यो '3/4 cent', एकोतिरो 'one cent', डेढोतिरो '1/2 cent', पाणबिरोतिरो '1/3 cent', बिरोतिरो '2 cent', and so on. These have gender and declension as adjectives, agreeing with interest, which is generally understood. If a feminine substantive, as मित्ती be used for it, they take of course the feminine forms.

³ बिन्हीनि or बिन्हीनी and टिन्हीनी are also used.

ٻيڙو ٻيڙو		سٺڀڙو سٺڀڙو	Sixty times larger
ٽيڙو ٽيڙو	Treble, three times larger	اٺٽيڙو اٺٽيڙو	Eighty times larger
چوٿوڙو چوٿوڙو	Quadruple, four times larger	نويڙوڙو نويڙوڙو	Ninety times larger
پنڄوڙو پنڄوڙو	Five fold, five times larger	سئوڙوڙو سئوڙوڙو	Centuple or 100 fold greater.
ڇهڙوڙو ڇهڙوڙو	six times larger	ڏيڙوڙو ڏيڙوڙو	One half greater.
سٺوڙوڙو سٺوڙوڙو	Seven times larger	اڌاڻوڙو اڌاڻوڙو	Two and half time greater
نائوڙوڙو نائوڙوڙو, نٺوڙوڙو نٺوڙوڙو	nine times larger	اڌاڻوڙو اڌاڻوڙو	

These too are subject to gender and number as adjectives of the 7th Declension¹.

73. Our English 'once', 'twice', and 'thrice' are expressed by هڪڙو, ٻيڙو, ٽيڙو or ٽيڙو, ٻيڙو, or ٽيڙو.

FRACTIONAL NUMBERS

74. These are much the same in Hindustani. Some are used as substantives and declined as such; as,

چوٿاڻي چوٿاڻي, چوٿو چوٿو, or پاڻ پاڻ	A quarter
ٽيٿاڻي ٽيٿاڻي	A third
اڌ اڌ	A half.
سواڻي سواڻي	One quarter more.
ڏيڻ ڏيڻ	One and half.
اڌاڻي اڌاڻي	Two and half.
ساڌو ساڌو	One half more

75. And some as adjectives; as:

پٺوڙو پٺوڙو	Deducting one quarter.
مٺوڙو مٺوڙو	

¹ From these a noun is also formed by changing ڙو to ڻي or ڻي, as ٻيڻي ٻيڻي or ٻيڻاڻي ٻيڻاڻي, 'the double', 'doubling'. Many persons pronounce the terminating vowel of these Proportionals as if ڙو. See before, note to Para, 49.

CHAPETR V. OF PRONOUNS

76. The personal pronouns are, **آں**, **آن**, **آڙڙڙ** **آنئون**, or **ماڻ**, **مان**, 'I'.

	Singular.	Plural.
Nom.	آڻ آن , آڙڙڙ آنئون or ماڻ مان	اَسِين اسين
Gen.	مڙڙڙڙ مڙڙڙڙ مڙڙڙڙ مڙڙڙڙ , of me, my ³	اَسا جو اسان of us, our.
Dat.	مڙڙڙڙ خه مڙڙڙڙ , or ماڻ خه مان to me.	اَساڻ خه اسان to us.
Acc.	مڙڙڙڙ خه مڙڙڙڙ , or ماڻ خه مان me.	اَساڻ خه اسان us.
Obl.	مڙڙڙڙ خاڻ مڙڙڙڙ , or ماڻ خاڻ مان from me.	اَساڻ خاڻ اسان from us.
Agent.	مڙڙڙڙ مڙڙڙڙ , or ماڻ مان by me.	اَساڻ اسان by us.

77. تُوڻ 'Thou'

Nom.	تُوڻ تُون , thou.	تِڙهي توهين , تِهي تھين , اِڙهي اوهين , اِڙهي اوهين , اِهي اھين , آڙڙڙ آڙڙڙ , آڙڙڙ آڙڙڙ
Gen.	تُوڙڙڙڙ تُوڙڙڙڙ , of thee, thy &c.	تِڙهاڻ جو توهان , تِهاڻ جو تھان , اِڙهاڻ جو اوهان , اِهاڻ جو اھان , آڻ جو آن
Dat.	تو خه تو	تِڙهاڻ-تِهاڻ تھان - توهان , &c. خه کي
Acc.	تو خه تو	تِڙهاڻ-تِهاڻ تھان - توهان , &c. خه کي
Abl.	تو خاڻ تو	تِڙهاڻ-تِهاڻ تھان - توهان , &c. خاڻ کان
Agent.	تو تو	تِڙهاڻ توهان , تِهاڻ تھان , اِڙهاڻ اوهان , اِهاڻ اھان , آڻ آن .

¹ Used with its singular inflections as given. **مڙڙڙڙ** **مڙڙڙڙ** **مڙڙڙڙ** **مڙڙڙڙ** &c. chiefly by Shikarpuris.

² Or by some **مڙڙڙڙ** **مڙڙڙڙ** and **مڙڙڙڙ** **مڙڙڙڙ**. For the declensions use of **جو** See Para. 166.

³ Our Possessive Pronouns are expressed, as in Hindustani, by the genitive of the Personal Pronouns.

⁴ **اَساڙڙڙ** **جو** **خه** **کي** &c. are also used.

⁵ Or by some **تُوڙڙڙڙ** **تُوڙڙڙڙ** and **تو** **جو** **تو**.

78. The Demonstrative Pronouns, **ہی** **ہی** **ہے** **ہی** **ہی** **ہی** 'this' and **ہو** **ہو** **ہو** **ہو** **ہو** **ہو** 'that' are, as in Hindostani, used for the 3rd Personal Pronouns.

79. The Proximate Demonstrative.

ہی **ہی** **ہے** **ہی** **ہی** **ہی** 'He', 'she', 'it', 'this'.

77. تُوں "Thou".		
Nom.	ہی ہی ہے ہی ہی ہی fem. ہی، ہی، ہی	ہی ہی ہے ہی
Gen.	ہن جو جو	ہنن جو ہی، ہنن جو
Dat.	ہن خے ہی	ہنن خے ہی
Acc.	ہن خے ہی or same as nominative.	ہنن خے ہی &c. or same as nominative
Abl.	ہن خاں کان	ہنن خاں کان &c.
Agent.	ہن	ہنن، ہنن

80. The Remote Demonstrative.

ہو **ہو** **ہو** **ہو** **ہو** **ہو** 'we'², 'she', 'it', 'that'

Nom.	ہو ہو ہو، fem. ہو، ہو، ہو	ہو ہو ہو
Obl.	ہن	ہنن، ہنن

81. The Proximate Demonstrative with emphasis or indication.

ہو³ **ہو** "This Very".

Nom.	ہو ⁴ ہو، fem. ہا، ہا	ہی
Abl.	ہنہ، ہنہ، ہنہ، ہنہ	ہنن، ہنن، ہنن، ہنن

82. The Remote Demonstrative with emphasis or indication.

¹ **ہی** **ہی** **ہے** **ہی** **ہی** **ہی** and **ہو** **ہو** **ہو** **ہو** **ہو** **ہو** are also used, chiefly in Lar; as, **ہو** **ہو** and **ہو** **ہو**, for the remote demonstrative. There are inflected throughout as above, the initial **ہی** **ہی** and **ہو** **ہو** being merely changed to **ہی** and **ہو**.

² There seems a mistake- this should be 'he' instead of 'we' (Editor).

³ Also **ہو** **ہو**, **ہو** **ہو**, and by some **ہو** **ہو** and **ہو** **ہو**.

⁴ With the emphatic **ہی** **ہی** **ہے** **ہی** **ہی** **ہی** and **ہو** **ہو** **ہو** **ہو** **ہو** **ہو** 'the very same', 'that exact person'.

उहो¹ ओ 'that very', 'the same'.

Nom.	उहो ओ fem. उहा आ.	उहे ओ
Obl.	उन्हे ओ, उन्हिअ ओ, इनिह ओ.	उन्हनि ओ, उन्हिनि ओ

83. इहो ओ, and उहो ओ 'this and that one present' have a peculiar force and meaning, and are sometimes used quite adverbially; as, इहो वेठे आहे ओ, 'he (the person asked for and who is at the same time pointed out) is sitting here'; इहो थो अचां ओ, 'I am coming in a moment'. They are used only in the nominative case, making fem. sin. इहा ओ, and उहा ओ, and mas. and fem. plu. इहो ओ, and उहो ओ.

84. The Relative

जो 'who', 'what'.

	Singular.	Plural
Nom.	जो ओ, fem. जा ओ	जे ओ
Obl.	जोह ओ	जिनि ओ, जनि ओ, जिनिनि ओ, जिन्हनि ओ

85. The Correlative:

सो³ ओ 'that', 'he'.

Nom.	सो ओ, fem. सा ओ	से ओ
Obl.	तोह ओ	तिनि ओ, तनि ओ, तिनिनि ओ, तिन्हनि ओ

¹ Also इहो ओ, and उहो ओ, and by some इहो ओ and उहो ओ.

² Also जिनिनि ओ and जिन्हनि ओ.

³ सो ओ is used in the second clause of a sentence, in which the relative जो ओ has gone before, as जो आयो, सो विओ ओ 'he has gone who came'; or literally 'who came, he has gone'; जोह ओ मारुओ खे हुन मार्यो, सो मुओ ओ 'The man he struck, is dead'. The same construction as regards the relative and its antecedent, is occasionally found in the classics.

"Qui fit, Maecenas, ut nemo, quam sibi sortem

"Seu ratio dederit, seu fors objecerit, illa

"Contentus vivat."

Horace Sat. I. I.

"Urem quam statuo, vestra est. Virg. Aen. I. 573.

⁴ Also तिनिनि ओ and तिन्हनि ओ.

86. Interrogative.

ڪيرُ ڪيرُ , 'who', 'what'.

	Singular.	Plural
Nom.	ڪيرُ ڪيرُ, fem. ڪير ڪير.	ڪير ڪير.
Obl.	ڪڙھن ڪڙھن.	ڪي ڪي, ڪن ڪن, ڪي ڪي, ڪي ڪي

ڪهرو² ڪيھو 'what', 'which'.

	Mas.	Fem.	Mas.	Fem.
Nom.	ڪهرو ڪيھو	ڪهري ڪيھي	ڪهرا ڪيھرا	ڪهريون ڪيھيون
Obl.	ڪهري ڪيھي	ڪهري ڪيھي, ڪهري ڪيھي	ڪهري ڪيھري	ڪهري ڪيھري, ڪهري ڪيھري, ڪهري ڪيھري

ڪيھو ڪيھو, 'What kind of', and ڪيھو ڪيھو³, 'what', are declined after the same manner as ڪهرو ڪيھو.

ڪيھو ڪيھو 'what', has no change for gender, number or case.

ڪوھو ڪوھو 'what', 'why', is also indeclinable.

87. Indefinites.

ڪو ڪو 'any one', 'some one'.

Nom.	ڪو ڪو, fem. ڪا ڪا.	ڪي ڪي.
Obl.	ڪڙھن ڪڙھن .	ڪي ڪي

ڪو ڪو 'whoever'.

Nom.	ڪو ڪو, fem. ڪا ڪا	ڪو ڪو
Obl.	ڪڙھن ڪڙھن ڪڙھن	ڪي ڪي ڪي ڪي

¹ also ڪي ڪي and ڪي ڪي

² ڪيھو ڪيھو and ڪيھو ڪيھو and in Lar ڪيھو ڪيھو, are also in used.

³ Used in Lar, or the South of Sindh.

⁴ ڪيھو ڪيھو ڪيھو ڪيھو ڪيھو ڪيھو ڪيھو ڪيھو &c. 'for what' or 'why'.

⁵ ڪوھو ڪوھو, fem. ڪاھي ڪاھي, is also used.

⁶ ڪوھو ڪوھو (fem. ڪاھي ڪاھي) is analytically more correct, and is sometimes found, though but rarely.

जेकोको जिकوको, 'whoever', 'whosever'.

Nom.	जेकोको जिकोको, fem. जिकाका जिकाका.	जेकेके की जिकी.
Obl.	Not used.	

की जिकी, 'something', 'somewhat', and जेकी जिकी, or जेकीकी जिकी, 'whatever', are indeclinable.¹

88. The reflexive, or reciprocal, पाण पाण, 'self', 'own'² makes it genitive पहँजो पहँजो, or पाहँजो पाहँजो and for the other cases the usual propositions are affixed to पाण पाण, as पाण खे पाण की &c. The plural is the same as the singular⁴. घुरि घुरि, 'in person', is indeclinable, as घुरि हैदिराबादि खां आयो आँ, 'he has come from Hyderabad itself', i. e. not from the precincts of it merely.

¹ The Indefinite Pronouns को कर and की जिकी are often in negation reduplicated after the negative, being then frequently redundant after the manner of "at all" in English; as, कोनको आयो आँ, 'No one has come', or हू कोनको आयो आँ, 'he has not come at all'; जाल कोनको येई, 'no woman has gone at all'; कीनकी अथमि कीनकी 'I possess nothing whatever'; ही कयु कीनकी कंदुसि कीनकी 'I will not do this thing at all'. And where आहे आँ is used, it is generally connected with the negative; thus, कोनको कोनकी &c.

² पाण पाण after the manner of the Persian خود and Hindustani آپ refers to the agent of the principal verb in the sentence, of whatever person it may be, for the repetition of which it would be incorrect to employ any of the personal pronouns; as, आँ येँजे घरि थो वजाँ आँ, 'I am going to my house'; हू येँजे घरि थो वजे 'He goes to his house'; तू वजाँ येँजे घरि 'Go you to your house', or where no agent is immediately expressed, it points out individually or exclusiveness, in contradistinction to what is foreign or another's; thus, in हे पहँजे मालु आहे मालु, any of three persons may be referred to, discoverable from some words, or the manner in which the sentence is put; साँ, पहँजे घोडो आप्याँ? 'Sir, may I bring your horse' (or 'our', as spoken by one of the same household)? In contradistinction to the horse of another person; or 'my horse', if speaking of himself.

³ पाँ जो is also used in Lar.

⁴ पिंडि पिंडि is used in Southern Sindh, and in Cutch. It is declined पिंडि जो, पिंडि खे, पिंडि की &c.

PRONOMINAL ADJECTIVES

89. Among these are

فلاڻو فلاتو	Such a one	هڪڙو هڪڙو	One
ٻيو ٻيو	Another	ٿورو ٿورو	Few, some
پراڻو پراڻو	Another's	سڄو ¹ سڄو	Whole, all
ڌاريو ڌاريو		سڄوئي سڄوئي	
ساڳيو ساڳيو		مڙيوئي مڙيوئي	

Singular.			Plural.	
	Nom.	Abl.	Nom.	Abl.
Mas.	سڄوئي سڄوئي	سڄوئي ¹ سڄوئي	سڄوئي سڄوئي	سڄوئي سڄوئي
Fem.	سڄائي سڄائي	سڄائڻ سڄائڻ	سڄوئي سڄوئي	سڄوئي سڄوئي

And **مڙيوئي** after the same manner.

¹ **ٻيو** makes its fem. **ٻي** **سڄو** has for its nom. fem. and obl. mas. and fem. of the singular number **سڄي**, and for its nom. plural in both genders **سڄي**, with the oblique **سڄوئي**, **سڄوئي**, **سڄوئي** or **سڄوئي**. These last may, when the noun is expressed, be contracted to **سڄي**, **سڄوئي** is declined thus:-

3rd. DECLENSION

پورھيتي S. F. A Workwoman.

	Singular			Plural.	
	With 1 st Personal Pronoun attached.	With 2 nd Per. Pro.	3 rd . Person.	2 nd Person.	3 rd Person.
Sing. Nom.	پورھيتي، تيا، مي، تيم پورھيتي، تيا، تيو	پورھي، تيا، تيد	پورھيتي، تيس، تيس	پورھيتي، تيا، تيا	پورھيتي، تيا، تيا
Obl.	تيا، تيا	تيا، تيا، تيا	تيا، تيا، تيا	تيا، تيا، تيا	تيا، تيا، تيا
Plu. Nom.	تيا، تيا	تيا، تيا، تيا	تيا، تيا، تيا	تيا، تيا، تيا	تيا، تيا، تيا
Obl.	تيا، تيا	تيا، تيا، تيا	تيا، تيا، تيا	تيا، تيا، تيا	تيا، تيا، تيا

4th. DECLENSION

بيلي S. M. A Servant.

Sing.	Nom.	بيلي، بيلي	بيلي، بيلي	بيلي، بيلي	بيلي، بيلي	بيلي، بيلي
	Obl.	بيلي، بيلي	بيلي، بيلي			
Plu.	Nom.	Ditto.	Ditto	Ditto	Ditto	Ditto
	Obl.	بيلي، بيلي	بيلي، بيلي	بيلي، بيلي	بيلي، بيلي	بيلي، بيلي

5th DECLENSION

ڏاڏي S. F. A Grandmother.

	Singular			Plural.	
	With 1 st Personal Pronoun attached.	With 2 nd per. Pro.	3 rd . Person.	2 nd Person.	3 rd Person.
Sing. Nom.	ڏاڏي، ڏاڏي	ڏاڏي، ڏاڏي	ڏاڏي، ڏاڏي	ڏاڏي، ڏاڏي	ڏاڏي، ڏاڏي
Obl.	Ditto.	Ditto.	Ditto.	Ditto.	Ditto.
Plu. Nom.	ڏاڏي، ڏاڏي	ڏاڏي، ڏاڏي	ڏاڏي، ڏاڏي	ڏاڏي، ڏاڏي	ڏاڏي، ڏاڏي
Obl.	ڏاڏي، ڏاڏي	ڏاڏي، ڏاڏي	ڏاڏي، ڏاڏي	ڏاڏي، ڏاڏي	ڏاڏي، ڏاڏي

¹ Or by some, پورھيتي، تيا، تيو

² Or by some, بيلي، بيلي

³ Or by some, بيلي، بيلي

⁴ Or by some, ڏاڏي، ڏاڏي

6th DECLENSION

پورھیت پوروھت S. M. A Workman.

Sing.	Nom.	پورھیت پوروھت توہم	پورھہ پوروھہ توہ تہ تہیں	پورھہ پوروھہ توس تہس	پورھہ پوروھہ توہ توہ	پورھہ پوروھہ توہ تہ تہیں
	Obl.	تہم تہم	تہ تہ تہیں	تہس تہس	توہ توہ توہ	تہ تہ تہیں
Plu.	Nom.	تہم تہم	تہ تہ تہیں	تہس تہس	توہ توہ توہ	تہ تہ تہیں
	Obl.	تہم تہم	تہ تہ تہیں	تہس تہس	توہ توہ توہ	تہ تہ تہیں

8th DECLENSION

گورو گورو S. M. A Spiritual Guide.

	Singular			Plural	
	With 1 st Person.	With 2 nd Per. Pro.	3 rd Person.	2 nd Person.	3 rd Person.
Sing. Nom.	گوروم گورو	گورو گورو	گوروس گوروس	گورو گورو	گورون گورون
Obl.	گورہم گورہم گورم گورم	گورہ گورہ گورہ	گورہس گورہس گورس گورس	گورہ توہ گورہ توہ	گورہ تہ گورہ تہ
Plu. Nom.	گورم گورم	گور گور	گورس گورس	گور توہ گور توہ	گور تہ گور تہ
Obl.	گورہم گورہم	گورہ گورہ	گورہس گورہس	گورہ توہ گورہ توہ	گورہ تہ گورہ تہ

9th DECLENSION

ڈاڈو ڈاڈو S. M. A Grandfather.

Sing. Nom.	ڈاڈوم ڈاڈو	ڈاڈو ڈاڈو	ڈاڈوس ڈاڈوس	ڈاڈو ڈاڈو	ڈاڈون ڈاڈون
Obl.	ڈاڈہم ڈاڈہم ڈاڈم ڈاڈم	ڈاڈہ ڈاڈہ	ڈاڈہس ڈاڈہس	ڈاڈہ توہ ڈاڈہ توہ	ڈاڈہ تہ ڈاڈہ تہ
Plu. Nom.	ڈاڈم ڈاڈم	ڈاڈو ڈاڈو	ڈاڈس ڈاڈس	ڈاڈو ڈاڈو	ڈاڈ تہ ڈاڈ تہ
Obl.	ڈاڈہم ڈاڈہم	ڈاڈہ ڈاڈہ	ڈاڈہس ڈاڈہس	ڈاڈہ توہ ڈاڈہ توہ	ڈاڈہ تہ ڈاڈہ تہ

94. From these examples, the common and regular method of affixing the Personal Pronouns may be learned; but with some Nouns they cause irregularities. Among the principal of these are the following:

¹ Or by some, گورہ تہ گورہ تہیں.

² The People to the north of Sindh generally use ڈ for آ, in the penultimate syllable; saying, ڈاڈوم ڈاڈو, ڈاڈہس ڈاڈہس &c.

³ or by some, ڈاڈہ تہ ڈاڈہ تہیں.

جوڙو 'a wife'; which has جوڙيم، جوڙهه، جوڙي، or جوڙي، جوڙهه، جوڙي، 'my wife'; جوڙي، جوڙي، or جوڙهه، جوڙي، 'thy wife' &c. پيڙو 'a father', makes پيڙيم، پيڙا، پيڙهه، پيڙي، or پيڙهه، پيڙي، 'my father'; پيڙو، پيڙو، or پيڙهه، پيڙي، 'thy father'.

ڌيڙو، ڌي، or ڌيڙو، ڌي، 'a daughter', ڌيڙيم، ڌيڙي، ڌيڙي، ڌيڙي، ڌيڙي، ڌيڙي، 'my daughter'; ڌيڙو، ڌيڙي، or ڌيڙي، ڌيڙي، 'thy daughter'.

ڀاءُ 'a brother', ڀاءُ، ڀاءُ، ڀاءُ، ڀاءُ، ڀاءُ، ڀاءُ، 'my brother'; ڀاءُ، ڀاءُ، or ڀاءُ، ڀاءُ، 'thy brother' &c.

نورُ، ڏهن، 'a daughter in law', نورُ، نورُ، نورُ، نورُ، نورُ، نورُ، 'my daughter-in-law' &c. نورُ، ڏهن، Ditto, has نورُ، نورُ، &c.

پوٽي، پوٽي، 'a father's sister'; پوٽي، پوٽي، پوٽي، پوٽي، پوٽي، پوٽي، 'my father's sister' &c.

مادرُ، ماءُ، 'a mother', مادرُ، مادرُ، or ، مادرُ، مادرُ، 'my mother'; مادرُ، مادرُ، 'to my mother' &c.

95. I would end this by remarking that the 1st and 2nd Personal Pronouns are not usually affixed to Substantives, except to such as are the names of kindred, trades, classes, and other such nouns referring solely to man.

ATTACHED TO VERBS

96. with verbs the Pronominal Affixes may stand for any case except the nominative; thus:

For the genitive; as, ميڻو آڻهائڻ، ميڻو آڻهائڻ، (for تونجو ميڻو آڻهائڻ، 'I am your relative')

For the dative; as ڪالهه مون ڏهن رپيا ڏني، ڪالهه مون ڏهن رپيا ڏني، (for هن ڪي ڏنا ڏيڻا، 'I yesterday gave 10 Rupees to him'.

For the accusative; as، ڇهينسي، هي ماري ٿو، ڇهينسي، هي ماري ٿو، (for هن ڪي ڇهينسي، هي ماري ٿو، 'Seize him, he beats me'.

For the ablative, with ڪان، ڪان، &c. 'from'; as، سوڀاڻو وڃيڻي تڻو سڀاڻو وڃيڻي، سوڀاڻو وڃيڻي تڻو سڀاڻو وڃيڻي، (for هن ڪان وڃيڻي اچي، 'Go tomorrow to the banker, and bring the money from him'; ڏکو، ڏکو، چور وڃيڻي ٿو

چورُ توهان کان وڃي ٿو (for توهان کان وڃي ٿو چورُ توهان کان وڃي ٿو), 'Run, the thief is getting away from you'; چورُ توهان کي ڏيکي ٿو (for توهان کان ٿو ڏيکي ٿو), 'The thief seeing you, trembles at you.'

For the pronoun with وٽِ, 'near', 'with'; as گهٽُ اٺڪي (for هُن وٽِ آهي), 'Has he any ghee?'

With مَ or مَڙي, 'in'; as, تيلُ وڃي ٿو (for هُن مَ ۾ وڃي ٿو), 'The lamp is going out, put oil in it.'

With ساڻ, or ساڻو, 'with'; as, اڃوڪي راتِ گهٽي (for هُن ساڻ گهٽي راتِ گهٽي), 'Sleep with him to night.'

With تي, or تي, 'on'; as ڇو ٿو پائي (for مَ تي وڃي ٿو), 'Why do you throw the water on me?'

With ڏي, 'towards'; as, هُن ڏي (for هُن ڏي), 'He has made great delay; go thou to him, and call him.'

With واسطي, &c. 'for'; as, آڻ وٺو (for آڻ وٺو), 'I shall remain waiting for you, so come.'

For the agent case with the past tenses of active verbs; as, ڇوڪرو ڇوڪرو (for ڇوڪرو ڇوڪرو), 'I told him several times, but he did not attend.' Here ڇوڪرو stands for هُن ڇوڪرو and ڇوڪرو, for مَ هُن ڇوڪرو ڇوڪرو. In the latter, both agent and object are affixed. Also ماني کائي (for مَ کائي), 'I have eaten your bread'; هِي شَيءُ ورتي (for هُن مَ کان ورتي), 'He took this thing from me'

97. they sometimes appear to be affixed without any particular

meaning, or simple as emphatic to point out some connection with another object; as, आं मार्जानि थो. हो कि माठि करे चिहंदा? जरूर ईंदा ایندا 'I am being beaten. Do you think they will sit in silence? They will certainly come'. Here the ني, attached to मार्जाں, may mean 'their servant' or 'companion', showing some connection with the persons spoken of. आं मार्जाव थो, तरी अचे छड़ायोमि 'I am being beaten, come and release me.' Here the و, annexed to मार्जाں, may refer to the person appealed to, as, 'your friend', 'servant' &c. or it might also mean 'before you', 'in your presence'; हे उहोईं माइहूं अयेईं 'This is that very man for thee'; हो उते अथव ओ अथि 'He is there before you', or 'near you'.

98. The following table will show in what way the Pronouns are affixed to the different tenses, and persons of the Verb. It makes no difference what case they are put for or what proposition would be expressed with them were they used regularly.

AUXILIARY VERB هُئِنُ 'to be', 'to exist'.

Indicative mood, Present Tense, آهياڻاڻ، آهياڻاڻ، 'I am', &c. with the three personal pronouns in both numbers affixed to each of its persons.

Persons of the Verb.		Singular		
		With 1st personal Pronoun attached.	With 2nd. Personal Pronoun.	With 3rd Personal Pronouns.
Singular.	1.		آهياڻاڻ آهياڻو	آهياڻاڻس آهياڻو
	2.	آهياڻاڻم آهياڻو		آهياڻاڻس آهياڻو
	3.	آهياڻاڻم آهياڻو	آهياڻاڻم آهياڻو	آهياڻاڻس آهياڻو
		آهياڻاڻم آهياڻو	آهياڻاڻم آهياڻو	آهياڻاڻس آهياڻو
Plural.	1.		آهياڻاڻن آهياڻو	آهياڻاڻس آهياڻو
	2.	آهياڻاڻم آهياڻو		آهياڻاڻس آهياڻو
	3.	آهياڻاڻم آهياڻو	آهياڻاڻن آهياڻو	آهياڻاڻس آهياڻو
		آهياڻاڻم آهياڻو	آهياڻاڻن آهياڻو	آهياڻاڻس آهياڻو

Persons of the Verb.		Plural.		
		With 1 st personal Pronoun attached.	With 2 nd Personal Pronoun.	With 3 rd Personal Pronouns.
Singular.	1.		آهياڻاڻن آهياڻو	آهياڻاڻن آهياڻو
	2.	آهياڻاڻن آهياڻو		آهياڻاڻن آهياڻو
	3.	آهياڻاڻن آهياڻو	آهياڻاڻن آهياڻو	آهياڻاڻن آهياڻو
		آهياڻاڻن آهياڻو	آهياڻاڻن آهياڻو	آهياڻاڻن آهياڻو
Plural.	1.		آهياڻاڻن آهياڻو	آهياڻاڻن آهياڻو
	2.	آهياڻاڻن آهياڻو		آهياڻاڻن آهياڻو
	3.	آهياڻاڻن آهياڻو	آهياڻاڻن آهياڻو	آهياڻاڻن آهياڻو
		آهياڻاڻن آهياڻو	آهياڻاڻن آهياڻو	آهياڻاڻن آهياڻو

¹ Where blanks are left, they are wanting. It will be found always so where the Pronoun would refer to the nominative case to the verb, or in other words where پاڻ 'self' would be used for the object. See before note to Para. 88.

Preterite Masculine होसि, हुसि, &c. with pronouns affixed

Personal of the verb.	Singular.		Plural.			
	With 1 st Personal Pronoun	With 2 nd Personal Pronoun.	With 3 rd Personal Pronoun	With 1 st Personal Pronoun	With 2 nd Personal Pronoun	With 2 nd Personal Pronoun
Sing.	1.		होसाई होसान-अ	सि सि		व नि
	2.	हुय-मि होय-मि		सि सि	क क	नि
	3.	हो-मि हो-मि	इ	सि सि		नि
Plu.	1.		हुआ-सुई हुआ-सुई	संसि सुंसि		सुंव सुनि
	2.	हुओ-मि हो-मि		सि सि	सुं सुं	नि नि
	3.	हुअमि हुअमि	अइ	सि सि	आसुं आसुं	अव अनि

The Preterite Feminine हुयसि, हुयसि, &c. with pronouns affixed.

Singular						
1.		हुईसाई हुईसान (होसान)	सि सि		व व	नि नि
2.	हुय-मि हुय-मि		यसि यसि	ईसुं ईसुं		यनि यनि
3.	हुय-मि हुय-मि	यइ	यसि यसि	ईसुं ईसुं	यव यव	यनि यनि
Plural.						
1.		हुयंसुई हुयंसुई	सि सि		व व	नि नि
2.	हुयु-मि हुयु-मि हुयु-मि		सि सि	सुं सुं		नि नि
3.	हुयु-मि हुयु-मि	युइ	यसि यसि	युंसी युंसी	युव युव	युनि युनि

The Future Masculine **هوندسي** &c. with pronouns affixed.

Personal of the verb.	Singular.			Plural.		
	With 1 st Personal Pronoun	With 2 nd Personal Pronoun	With 3 rd Personal Pronoun	With 1 st Personal Pronoun	With 2 nd Personal Pronoun	With 2 nd Personal Pronoun
Singular						
1.		هوندسي ڏي هوئلوسان ڏي (هوئلوسان)	سي سي		و و	ني ني
2.	هوندسي هوئلوي ڏي (هوئلوي)		سي سي	ئون ڏي		ني ني
3.	هوندسي هون ڏي (هون)	ڏي ڏي	دسي ڏي	دوسي ڏي	دو ڏي	ني ني
Plural						
1.		هونديساڏي هوئلوسان ڏي (هوئلوسان)	سي سي		و و	سني سني
2.	هونديسي هوئلوي ڏي (هوئلوي)		سي سي	سي سني		ني ني
3.	هونديسي هون ڏي (هون)	ڏي ڏي	دسي ڏي	دوسي ڏي	دو ڏي	دني ڏي

The Future Feminine, **هونديسي** &c. with pronouns affixed.

Sing.						
1.		هونديساڏي هوئلوسان ڏي	سي سي		و و	ني ني
2.	هونديسي هوئلوي ڏي		سي سي	ئون ڏي or سني سني		ني ني
3.	هونديسي هون ڏي (هون)	ڏي ڏي	دسي ڏي	دوسي ڏي	دو ڏي	دني ڏي
Plural.						
1.		هونديساڏي هوئلوسان ڏي	سي سي		و و	ني ني
2.	هونديسي هون ڏي (هون)		سي سي	سني سني		ني ني
3.	هونديسي هون ڏي (هون)	ڏي ڏي	دسي ڏي	دوسي ڏي	دو ڏي	دني ڏي

¹ هونديسي too, is sometimes used.

² Or هونديسي

³ هونديسي too, is sometimes used.

Potential Mood, Present Tense, हुआँ हुँ, &c. with pronouns affixed.

Persons of the verb.	Singular.			Plural.		
	With 1 st Personal Pronoun	With 2 nd Personal Pronoun	With 3 rd Personal Pronoun	With 1 st Personal Pronoun	With 2 nd Personal Pronoun	With 2 nd Personal Pronoun
Singular.						
1.		होसाँ-ई होसान-इन	सि _{मि}		व _उ	नि _उ
2.	हुँ-मि (हूँ-मि)		सि _{मि}	ऊँ-ऊँ		नि _उ
3.	हुए-मि (हूँ-मि)	ई-मि	सि _{मि}	ऊँ-ऊँ	व _उ	नि _उ
Plural.						
1.		हुँ-हूँ हूँ-हूँ	सि _{मि}		व _उ	सुनि _उ
2.	हो-मि हुआँ-मि हूँ-मि		सि _{मि} सि _{मि}	ऊँ-ऊँ ऊँ		नि _उ नि _उ
3.	हुअ-निमि हूँ-नि	नीं-नि	नि _उ सि _{मि}	न्युं- न्युं	निय _उ	निनि _उ

99. The Tenses of the verb हुअणु हुँ, here given, will suffice to exemplify this entire verb, the others being merely compounded with one or other of these and a participle, in which case the Pronouns remain affixed to the auxiliary as above; they are never annexed to the participle. The same rule holds in all tenses of active, passive and neuter, verbs, compounded with a participle, and any of the tenses of the auxiliaries. In the Present Indicative also, and 2nd Preterite Imperfect, of these verbs the Pronoun is annexed to the body of the verb, not to the थो थु and ये यी attached. The tenses of हुअणु हुँ, above given, will serve also as models for other verbs. The pronouns may be annexed to all indicative and potential present tenses, in the same manner as is given with हुआँ हुँ, and the futures of all verbs and Preterite tenses of passives and neuters, follow the same form as the future हुँदुसि हूँदुसि the Preterite of active verbs requires a separate illustration; thus:

100. मार्यो मार्यो 'I, thou &c. struck' (in the masculine singular) with the personal pronouns as agents attached.

¹ Or by some, हुँमि हूँमि, हुँसि हूँसि, &c.

² by some हुँन हूँन.

With مڻ مون	With تو تون	With هُن هُن	With اسان اسان	With تهاڻ تهاڻ	With هُنن هُنن
ماريُمي ماريُم	ماريُڏي ¹ ماريُڏ	ماريُڏي ² ماريانئون	ماريُسي ³ ماريوسين	ماريُڙي ³ ماريُڙ	ماريُڙي ³ ماريانئون

ماری (agreeing with its object in the feminine singular) with the personal pronouns as agents attached.

ماريُمي ماريُم	ماريُڏي ¹ ماريُڏ	ماريُڏي ² ماريانئون	ماريُسي ³ ماريوسين	ماريُڙي ³ ماريُڙ	ماريُڙي ³ ماريانئون
-------------------	--------------------------------	-----------------------------------	----------------------------------	--------------------------------	-----------------------------------

ماریا (agreeing with its object in the masculine plural) with pronouns attached as above.

ماريُمي ماريُم	ماريُڏي ¹ ماريُڏ	ماريُڏي ² ماريانئون	ماريُسي ³ ماريوسين	ماريُڙي ³ ماريُڙ	ماريُڙي ³ ماريانئون
-------------------	--------------------------------	-----------------------------------	----------------------------------	--------------------------------	-----------------------------------

ماریون (agreeing with its object in the feminine plural) with pronouns attached as above.

ماريُمي ماريُم	ماريُڏي ¹ ماريُڏ	ماريُڏي ² ماريانئون	ماريُسي ³ ماريوسين	ماريُڙي ³ ماريُڙ	ماريُڙي ³ ماريانئون
-------------------	--------------------------------	-----------------------------------	----------------------------------	--------------------------------	-----------------------------------

101. The pronoun, used as the object to the verb, is attached to the different genders and numbers of the preterite in the same manner as given above for the agent, except in the 3rd persons singular and plural, which have another form: thus, with ڏيڻا ڏنا, 'He gave'.

ڏيڻوسِي ڏنسي for هُنن ڏنو ڏيڻو ڏنو	ڏيڻوسِي ڏنسي for هُنن ڏنا ڏيڻا ڏنا
ڏيڻوسِي ڏنسي for هُنن ڏني ڏيڻي	ڏيڻوسِي ڏنسي for هُنن ڏني ڏيڻي

And for the plural pronoun هُنن ڏنو ڏيڻو ڏنو, the final سِي ڏنسي becomes ڏني ڏيڻي. The pronoun here attached, may stand also for any other case except the agent, as مڻ باندھي ماري وڌيس ڏيڻي (for هُنن جي باندھي ماري وڌي ڏني), 'I killed his slave girl'.

102. The Past Tenses of Active Verbs in some of their persons, often have both the agent and object, where personal pronouns stand for these, affixed to them, the object being placed last; thus:

¹ or sometimes ماري ماري

² or sometimes ماري ماري

³ or ماري ماري

And with both agent and object attached; thus:

ڏينو اٿيماڻڙي ڏنو اٿيماڻڙي for مڻ توڻ ڇو ڏينو آهي
ڏيني اٿيڙيڻي ڏني اٿيڙيڻي for تو مڻ ڇو ڏيني آهي
ڏينو هوڻاڻي ڏنو هو مانڻي for مڻ هڻن ڇو ڏينو هو
ڏيني هڙيڻي ڏني هڻي مانڻي for مڻ هڻن ڇو ڏيني هڙيڻي
ڏينا هڙاڻي ڏنا هڻاڻي for هڻنني اهڙاڻي ڇو ڏينا هڙاڻي
ڏينو هڙاڻيڻي ڏنو هڻاڻيڻي for هڻن مڻ ڇو ڏينو هو

And so on with the other persons.

104. The 1st and 3rd Personal Pronouns in the objective case are affixed to the 2nd Person of the Imperative, in the same manner as to the 2nd Person of the Present Potential, as, **ماريڻي** 'beat him', for **هڻن ڇو ماري مار ڪي**; **لڻيڻي** 'plaster it', for **هڻن ڇو لڻي لڻي ڪي**.

To the 2nd Imperative they are attached thus:

مارڻي-مي ماريڻي for مڻ ڇو ماريڻي	مارڻي-مي ماريڻي for مڻ ڇو ماريڻي
ماريڻي ماريڻي for مڻ ڇو ماريڻي	ماريڻي ماريڻي for مڻ ڇو ماريڻي
سي ماريڻي for هڻن ڇو ماريڻي	سي ماريڻي for هڻن ڇو ماريڻي
ڪڻ ماريڻي for اهڙاڻي ڇو ماريڻي	ڪڻ ماريڻي for اهڙاڻي ڇو ماريڻي
ني ماريڻي for هڻنني ڇو ماريڻي	ني ماريڻي for هڻنني ڇو ماريڻي

¹ Or by some **ماريڻي** and **لڻيڻي**.

AFFIXED TO PREPOSITIONS.

105. Instead of being placed before the Preposition, as is usual in Sindhi, as in Hindustani, the pronoun governed by the preposition may be affixed to it; thus, **ही शइ वटिसि आहे** **هيءَ شيءِ وِٽِيسِ آهي**, (for **हुन वटि** **وٽِ هُن**) 'This thing is with him'; or **मेंसि आहे**, **مِينِيسِ آهي**, (for **हुन में** **مِ هُن**) 'is in it'; **हे माणहं साणुमि गडिजी वटिय आयो आहे** **هيءَ ماڻهو ساڻو گڏجي وٽِو آيو آهي**, (for **मूं साणु** **ساڻو مُون**) **सबबु खांडसि पुछो** **سببُ ڪانئسِ پُڇو**, (for **मूं साणु** **साڻو مُون**) **तहां वटि** **تھان وٽِ** and **उन्हे खां** **انھي کان**), 'This man has come with me to you; ask him why'.

106. A few examples will suffice to show the manner in which the Pronouns are affixed to Prepositions.

Affixed to साणु सां 'with'

साणु.मि. for मूं साणु मُون सां मि	सान साणु for असां साणु हूं सां अस
साणु.इ. for तो साणु तु सां इ	साणु.व. for तहां साणु व सां तहां
साणु.सि. for हुन साणु हूं सां सि	साणु.नि. for हुननि साणु हूं नि सां हूं

Affixed to खे **की**, 'to'

खेसि for हुन खे हूं की खे	खेनि for हुननि खे हूं नी खे
---	---

Affixed to उते **ती**, 'upon'.

उतिसि अति	for हुन उते हूं ती	उतिनि अति	for हुननि उते हूं नी
उतिहिसि अति		उतिहिनि अति	

Affixed to खां **कान**, 'from'

खांसि कान	for हुन खां हूं कान	खानि कान	for हुननि खां हूं कान
खांडसि कान		खांडनि कान	

CHAPTER VII.

OF THE DIFFERENT KINDS OF VERBS

108. The Sindhi has Active, Passive, Neuter and Impersonal, Verbs and admits of a Causal formation to Active and Neuter Verbs, as in Hindustani. Verbs are generally modeled into each of these forms; as:

Neuter.	Active.	Passive.	Impersonal.	Causal
सङ्गु सङ्गु	साङ्गु सङ्गु	साङ्गु साङ्गु	सङ्गु थो सङ्गु थो	साङ्गु साङ्गु
To burn.	To burn.	To be burned.	It is being burned.	To cause to burn.

It possesses also two Auxilliary Verbs हुअण हुअण 'to be', 'to exist', थिअण थिअण 'to be', 'to become'.

109. The 2nd person singular Imperative of the Verb may be considered its root, on which all the other tenses are formed. In Neuter and Passive Verbs, it always terminates in उँ. In Active Verbs; when Causal, always in इ ।. Of other Active Verbs, some take उँ, and some इ ; but much the greater number have the latter³. The infinitive is formed by changing उँ, and इ ।, to अणु अणु, or इणु⁴ इणु.

¹ The idiom of our language often makes it necessary to translate Sindhi Neuter Verbs as Passive; thus, हे सपु मू खां न थो मरे هي سڀ مون کان نه ٿو مري 'This snake cannot be killed by me'; तू उथे वेंदे त हुन खां मरेंदे تون ٿي ويندين ته هن کان مريندين (instead of passive मारिबें मारिबें). 'if you go there, you will be killed by him.' In addition to the form for changing Neuter Verbs to Active given above in साङ्गु साङ्गु, the following examples will show some of the usual methods of forming them.

Neu.	Act.	Neu.	Act.
रङ्गणु रङ्गणु	रंघणु रंघणु To cook by boiling.	ठिजणु ठिजणु	ठिजणु ठिजणु To snap.
लमणु लमणु	लहणु लहणु To find.	जमणु जमणु	जणणु जणणु To bring forth
खाजणु खाजणु	खाइणु खाइणु To eat	खामणु खामणु	खाइणु खाइणु To burn.
खजणु खजणु	खणणु खणणु To raise.	बंधणु बंधणु	बंधणु बंधणु To bind.
टुटणु टुटणु	टोडणु टोडणु To break	फाटणु फाटणु	फाडणु फाडणु To tear.
कुसणु कुसणु	कुहणु कुहणु To slaughter	दावणु दावणु	दइणु दइणु To satiate.

² The Causal also admits of a passive, as, साङ्गु साङ्गु 'to be caused to be burned'. For rules for forming Causal Verbs see Para. 120 to 128. it may be here noticed that the final इणु इणु is by many made अणु अणु.

³ The irregular verbs ठिअणु ठिअणु 'to give', and निअणु निअणु 'to take away', are exceptions; they have ठे ठे and ने ने. A list of Active Verbs whose roots terminate in उँ, will be found in the Appendix.

⁴ See Para: 143.

110. Active and Neuter Verbs answer to the same species of Verbs in English, but the Passive, which is formed by changing the ا and ا of the root of the Active to ا or ا differs from our Passive Voice, in solely denoting in its present tenses the progress of the action going on actively at the moment, not as sometimes in English the simple continuance of its effects. Thus $\text{ساڙجان تو ساڙجن ٿو}$, the present tense of ساڙجڻ or ساڙجڻ , 'to be burned', should be rendered. 'I am being burnt', Our common English Present Tense, 'I am burnt', in such cases as the act of burning is considered to be completed, will be found in the Sindhi preterite ساڙيوس . The future corresponds with the English Verb.
111. The Impersonal Verb is the passive form of the Intransitive Verb, and is formed after the same manner as the Passive of Transitive Verbs, which, indeed, are also as often used impersonally. They are defective, not having any of the past tenses, and with them the agent is never expressed, but must be gathered from something that has gone before. It is generally considered to be the speaker as, $\text{سڙجڻ ۾ ٿو ڪڍجن، اڙو ڪڍجن ۾ ٿو ڪڍجن}$, 'In the cold season one shivers', (literally 'it is shivered by me', or you, &c.) and in the hot season one burns away'; $\text{ساڙجڻ ۾ ٿو ڪڍجن ڪڍجن ۾ ٿو ڪڍجن؟}$ 'Sir, when shall it be gone there (meaning by us)? i. e. 'when shall we go?' $\text{ڪڍجن ۾ ٿو ڪڍجن ڪڍجن ۾ ٿو ڪڍجن؟}$ 'When shall it be done to this thing (by us)?' i. e. 'when shall we do this?' $\text{اڙو ڪڍجن ۾ ٿو ڪڍجن؟}$ 'Why should such a thing be done, from which hereafter one may be distressed?'

¹ Those verb, in which ا and ا are immediately preceded by a consonant, generally admit of both forms, as مارڻ ۾ ٿو ڪڍجن 'beat thou'; مارجڻ ۾ ٿو ڪڍجن or مارجڻ ۾ ٿو ڪڍجن in writing with Gurmukhi characters, the ا is always given. ڪرڻ ۾ ٿو ڪڍجن 'do' is irregular, making ڪڙجڻ ۾ ٿو ڪڍجن or ڪڙجڻ ۾ ٿو ڪڍجن ڪڙجڻ ۾ ٿو ڪڍجن, and ڏي ۾ ٿو ڪڍجن and ڏي ۾ ٿو ڪڍجن ڏي ۾ ٿو ڪڍجن, and ڀڃڻ ۾ ٿو ڪڍجن and ڀڃڻ ۾ ٿو ڪڍجن ڀڃڻ ۾ ٿو ڪڍجن, and others which have ا in the penultimate. ڀڃڻ ۾ ٿو ڪڍجن Passive infinitives do not follow any of the irregularities of active infinitives, which will be found in note to Para. 143.

² The learner will remark many Neuter Verbs which differ from their English synonyms in the same manner; thus, ٻيٺڻ ۾ ٿو ڪڍجن 'to sit', implies solely the change from some other to a sedative position, or as we might say 'to take a seat'; therefore the English present, 'he sits', when used to mean 'is in a sitting posture', must be rendered by the Sindhi preterite ٻيٺيوس 'to sleep' (or rather 'go to sleep) ٻيٺڻ ۾ ٿو ڪڍجن , 'to stand', ٻيٺڻ ۾ ٿو ڪڍجن , 'to be occupied', and many others follow the same rule.

³ Here ڪڍجن ۾ ٿو ڪڍجن is in the Passive Voice, having ڪڍڻ ۾ ٿو ڪڍجن for its Nominative, but ڪڍڻ ۾ ٿو ڪڍجن is impersonal, and should be literally translated, 'it may become pained (to us).' These impersonals may also be explained by filling in an ellipsis of the verbal noun; thus ڪڍڻ ۾ ٿو ڪڍجن 'the being pained may be (to the actor).'

112. I shall now proceed to give the Auxiliary Verbs, in full, and examples of each of the others; after which in a separate chapter the Moods and Tenses shall be explained in detail.

AUXILIARY VERBS

The Defective Verb हुअणु हुँ, 'to be' 'to exist'

INDICATIVE MOOD.

1st. Present: 'Am'.

Persons.	Singular.		Persons.	Plural.	
	Mas. Gen	Fem. Gen		Mas. Gen	Fem. Gen
आँकँ आँकँ	आँकँ आँकँ	Same as Mas.	असीँ असीँ	आँकँ आँकँ	Same as Mas.
तूँ तूँ	आँहीँ आँहीँ		अहीँ अहीँ	आँहोँ आँहोँ	
हूँ हूँ	आँहोँ आँहोँ		हूँ हूँ	आँहिनि आँहिनि	

2nd Present 'Am'.

	Singular.		Plural.	
	Mas.	Fem.	Mas.	Fem.
1.	हुआँ थो हुँतान थो	हुआँ थी हुँतान थी	हुँथा हुँतान	हुँथ्युं हुँतान
2.	हुँकी थो हुँथिन थो	हुँकी थी हुँथिन थी	हुँओ था हुँथोता	हुँओ थ्युं हुँथोतान
3.	हुए थो हुँथो थो	हुए थी हुँथो थी	हुँअनि था हुँथोता	हुँअमि थ्युं हुँथोतान

Present Habitual

'Am', or 'Am wont to be'.

1.	हुँदो आँकँ हुँदो आँकँ	हुँदी आँकँ हुँदी आँकँ	हुँदा आँकँ हुँदा आँकँ	हुँथुं आँकँ हुँथुं आँकँ
2.	हुँदो आँहीँ हुँदो आँहीँ	हुँदी आँहीँ हुँदी आँहीँ	हुँदा आँहोँ हुँदा आँहोँ	हुँथुं आँहोँ हुँथुं आँहोँ
3.	हुँदो आँहोँ हुँदो आँहोँ	हुँदी आँहोँ हुँदी आँहोँ	हुँदा आँहिनि हुँदा आँहिनि	हुँथुं आँहिनि हुँथुं आँहिनि

¹ Also in Lar आँहियाँ आँहियाँ; as also 1st per: plu: आँहियुं आँहियुं, and 2nd per: plu: आँहियोँ आँहियोँ.

² Or by some आँहोँ आँहोँ.

³ Or sometimes आँहिँ आँहिँ.

⁴ or by Some हुँथुँ हुँथुँ

⁵ or आँहिँ आँहिँ

1st. Preterite Imperfect

'Was', or 'was in the habit of being'.

1.	ہندو ہوسا ہوندو ہوس	ہندی ہوسا ہوندي هوس	ہندا ہواسی ¹ ہوندا هواسين	ہنپ ہویسی ہوندليون هيونسين
2.	ہندو ہوں ہوندو هونئين	ہندی ہوں ہوندي هونئين	ہندا ہو , or ہوا ہوندا هو يا هو	ہنپ ہوں ہوندليون هيون
3.	ہندو ہو ہوندو هو	ہندی ہوں ہوندي هونئين	ہندا ہوا ² ہوندا هئا	ہنپ ہوں ہوندليون هيون

2nd. Preterite Imperfect.

'Was', or 'was in the habit of being'

1.	ہوسا ہے ہوسا هي	ہوسا ہے ہوسا هي	ہواسی ہے ہواسين هي	ہویسی ہے ہيون سين هي
2.	ہوں ہے ہونئين هي	ہوں ہے ہونئين هي	ہو , or ہوا ہے هو يا هو هي	ہوں ہے ہيون هي
3.	ہو ہے ہو هي	ہوں ہے ہونئين هي	ہوا ہے هئا هي	ہوں ہے ہيون هي

Preterite

'Was' or 'had been'

Persons.	Singular.		Plural.	
	Mas.	Fem.	Mas.	Fem.
1.	ہوسا ہوس	ہوسا ہوسا	ہواسی or ہوسی ہواسين يا هوسين	ہویسی ہيونسين
2.	ہوں ہونئين	ہوں ہونئين	ہوا or ہو هو يا هو	ہوں ہيون
3.	ہو or ہوا هو يا هو	ہوں , or ہی هونئين يا هي	ہوا , ہئا , or ہا هئا , هئا , or هئا	ہوں ہيون

¹ or ہواسیں, ہواسين, and also ہوسی or ہوسا in all cases given hereafter where the 1st person plural ends in سین سین, ہوں, ہوں, may be also used instead of it. The latter though the more pure Sindhi, is not so much used as سین سین, except in Lar. To the north too سین سین is by many made سین سین

² or ہی

³ or ہا

Future
'Will be'

1.	هُوندسي هُونَدَسِي	هُونَدَسِي هُونَدَسِي	هُونَدَسِي هُونَدَسِي	هُونَدِيونَسِي هُونَدِيونَسِي
2.	هُوندن هُونَدَن	هُونَدَنن هُونَدَنَن	هُوندو or هُونَدُو هُوندو يا هُونَدُو	هُونَدِيون هُونَدِيون
3.	هُوندو هُونَدُو	هُونَدِي هُونَدِي	هُوندا هُونَدَا	هُونَدِيون هُونَدِيون

IMPERATIVE MOOD.

هُونَدُ or هُو، or هُو هُو، be thou', هُوو هُوو، or هُوو هُو، 'be you'.

The other persons are the same as in the Present Potential.

2nd IMPERATIVE

هُونَدِجِي هُونَدِجِي، 'be thou', هُوو جُو هُوو جُو، 'be you'.

POTENTIAL MOOD.

Present Tense.

'May be'.

1.	هُونان هُونَان، or هُوونان هُوونَان	Same as Mas.	هُونون هُونُون، or هُوونون هُوونُون	Same as Mas.
2.	هُونين هُونِين، or هُوونين هُوونِين		هُونو هُونُو، هُوو، or هُوونو هُوونُو	
3.	هُونِي هُونِي، or هُوونِي هُوونِي		هُونان هُونَان ¹ ، or هُوونان هُوونَان	

SUBJUNCTIVE MOOD.

Preterite.

'If I had been'.

Persons.	Singular.		Plural.	
	Mas.	Fem.	Mas.	Fem.
1.	هُونان هُونَان هُوندو هُونَدُو	هُونان هُونَان	هُوندا هُونَدَا هُوندو هُونَدُو	هُونديون هُونَدِيون هُوندو هُونَدُو
2.	هُوندي هُونَدِي هُوندو هُونَدُو	هُوندي هُونَدِي هُوندي هُونَدِي	هُوندا هُونَدَا or هُوو هُوندا هُونَدَا	هُونديون هُونَدِيون هُوندو هُونَدُو
3.	هُوندي هُونَدِي هُوندو هُونَدُو	هُوندي هُونَدِي هُوندي هُونَدِي	هُوندا هُونَدَا هُوندا هُونَدَا	هُونديون هُونَدِيون هُوندو هُونَدُو

¹ This tense is also used often to express doubt, in both past and present; as, کالھ تُو هُوو هُوو 'Where you there yesterday? I may have been'; तरारि किये आहे 'Where is sword? It may be in the store room.'

² Or هُونِين

³ or هُونِي

⁴ or هُوونان هُوونَان, and so on throughout the persons.

⁵ Or هُونِين

INFINITIVE MOOD.

Infinitive	हुअणु हुअणु, 'to be'.
Gerund	हुअणो हुअणो, 'to be', 'being', 'about to be'.

PARTICIPLES

Present.	हुंदो हुंदो, 'being'
Past.	हुओ हुओ, हुअलु हुअलु, 'been'.

113. यिअणु¹ हुअणु, 'to be', 'become'.

INDICATIVE MOOD.

Present Tense.

'Am becoming'.

1.	यिआं थो ٺان ٺو	यिआं थी ٺان ٺي	यिकं था ٺون ٺا	यिकं थ्यू ٺون ٺيون
2.	थीं थो ٺين ٺو	थीं थी ٺين ٺي	थिओ था ٺो ٺा	थिओ थ्यू ٺो ٺيون
3.	थिए थो ٺي ٺو	थिए थी ٺي ٺي	थिअनि ⁴ था ٺिन ٺा	थिअनि थ्यू ٺिन ٺيون

Present Habitual

'Am in the habit of becoming'.

Persons.	Singular.		Plural.	
	Mas.	Fem.	Mas.	Fem.
1.	थींदो आहां ٺيندو آهان	थींदी आहां ٺيندي آهان	थींदा आहूं ٺيندا آهيون	थींचू आहूं ٺينچيون آهيون
2.	थींदो आहीं ² ٺيندو آھين	थींदी आहीं ² ٺيندي آھين	आहो आहो آھو آھو	थींचू आहो ٺينچيون آھو
3.	थींदो आहे ٺيندو آھي	थींदी आहे ٺيندي آھي	थींदा आंहीनि ٺينदा آھين	थींचू आंहीनि ٺينچيون آھين

¹ or हुनि हुनि

² or थीअणु थीअणु. Either a long or short I may be used with the initial consonant throughout the inflections of this verb. I have, however, only given one form, that which seemed the most common, in the different tenses.

³ Or थिएं थिएं

⁴ or थीनि थीनि

⁵ Or आंहीनि आंहीनि. In future I shall not think it necessary to repeat these double form of the Auxiliaries. They can be found by a reference to the table of the Auxiliary itself.

1st. Preterite Imperfect
'was becoming'

1.	धींदो होसि ٿيندو هوس	हुयसि هيس	धींदा हुआसी ٿيندا هئاسين	धींचू हुयूसी ٿيندوون هيوونسين
2.	धींदो हुए ٿيندو هئتين	धींदो हुईअ ٿيندي هئتين	धींदा हुआ ٿيندا هئو	धींचू हुयू ٿيندوون هيوون
3.	धींदो हो ٿيندو هو	धींदी हुई ٿيندي هئي	धींदा हुआ ٿيندا هئا	धींचू हुयू ٿيندوون هيوون

2nd Preterite Imperfect.
'Was becoming'.

1.	धिउसि थे ٿيس تي	धिअसि थे ٿيس تي	धिआसी थे ٿياسين تي	धिऊसी थे ٿيونسين تي
2.	धिएँ थे ٿियين تي	धीअ थे ٿين، تي	धिओ थे ٿيو تي	धिऊं थे ٿيون تي
3.	धिओ थे ٿيو تي	धी थे ٿي تي	धिआ थे ٿिया تي	धिऊं थे ٿيون تي

Simple Preterite
'Become'.

1.	धिउसि ٿيس	धिअसि ٿيس	धिआसी ٿياسين	धिऊसी ٿيونسين
2.	धिएँ ٿियين	धीअ ٿين،	धिओ ٿيو	धिऊं ٿيون
3.	धिओ ٿيو	धी ٿي	धिआ ٿيا	धिऊं ٿيون

Compound Preterite.
'Have become'.

Persons.	Singular.		Plural.	
	Mas.	Fem.	Mas.	Fem.
1.	धिओ आह्या ٿيو آنهيان	धी आह्या ٿي آنهيان	आह्य आह्यون آهيوون	ध्यू आह्य ٿيون آهيوون
2.	धिओ आहीं ٿيو آنهين	आहीं آنهين	आह्यो آهيو	आह्यो آهيو
3.	धिओ आहे ٿيو آهي	धी आहे ٿي آهي	धीआ आहिन ٿيا آنهين	ध्यू आहिन ٿيون آنهين

Pluperfect.
'Had become'.

1.	होसि हوس	हुयसि हيس	हुआसी هئاسين	हुयूसी هيوونسين
2.	धिओ हुए ٿيو هئتين	हुईअ هئتين	धिआ हुआ ٿيا هئو	ध्यू ह्यु ٿيون هيوون
3.	धिओ हो ٿيو هو	धी हुई ٿي هئي	धिआ हुआ ٿيا هئا	ध्यू ह्यु ٿيون هيوون

FUTURE

‘Shall or will become’.

1.	थींदسि ٿيندس	थीचसि ٿيندس	थीदासी ٿينداسين	थीचُसी ٿينديونسين
2.	थींद ٿيندين	थीदिअ ¹ ٿيندي	थींदو ٿيندو . or थींदو ٿيندو	थीچُ ٿينديون
3.	थींदو ٿيندو	थींदي ٿيندي	थीندا ٿيندا	थीچُ ٿينديون

IMPERATIVE MOOD

थیٰ ٿي، ‘become thou’, थीओ ٿيو ‘become you’

The other persons are the same as in the Present Potential.

2nd IMPERATIVE

थीجي ٿيج ‘become thou’, थीجو ٿيجو ‘become you’

POTENTIAL MOOD.

Present.

‘May become’.

Persons.	Singular.		Plural.	
	Mas.	Fem.	Mas.	Fem.
1.	थيअं ٿيان	Same as Masculine	थيऊ ٿيون	Same as Masculine
2.	थي ² ٿين		थيओ ٿيو	
3.	थिए ٿين		थيअनि ³ ٿين	

Preterite Imperfect.

‘May have been becoming’.

1.	थींदो ٿيندس ٿيندو ٿيندس	थींदي ٿيندس ٿيندي ٿيندس	थीندا ٿينداسين ٿيندا ٿينداسين	थीچُ ٿينديونسين ٿينديون ٿينديونسين
2.	थींदو ٿيندو ٿيندو ٿيندو	ٿيندو ٿيندو ٿيندو ٿيندو	ٿيندو or ٿيندو ٿيندو يا ٿيندو	ٿيندو ٿيندو ٿينديون ٿينديون
3.	ٿيندو ٿيندو ٿيندو ٿيندو	ٿيندي ٿيندي ٿيندي ٿيندي	ٿيندا ٿيندا ٿيندا ٿيندا	ٿيندو ٿيندو ٿينديون ٿينديون

¹ थीदिअ ٿيندي

² or थिए ٿين

³ or थीनि ٿين

Preterite.

'May have become'

1.	थिओ हंदुसि ٿيو هوندسي	هڙس هونديس	थिआ हंदासी ٿيا هوندا سين	थ्यू हंघंसी ٿيون هونديو نسين
2.	थिओ हंदें ٿيو هوندين	हंदिंअ हونदिं	थिआ हंदो or हंदी ٿيا هوندو يا هوندي	हंघं हونديو
3.	थिओ हंदो ٿيو هوندو	थी हंदी ٿي هوندي	थिआ हंदा ٿيا हونदा	थ्यू हंघं ٿيون هونديو

SUBJUNCTIVE MOOD.

Imperfect.

'If I were becoming'

1.	थीदो हुआ ¹ ٿيندو هُئا	थीदी हुआ ٿيندي هُئا	थीदा हूं ٿينदा هُون	थीघं हूं ٿينديون هون
2.	थीदो हुई ٿيندو هُنين	थीदी हुई ٿيندي هُنين	थीदा हुआ ٿينदा هُئو	थीघं हुआ ٿينديون هُئو
3.	थीदो हुए ٿينदو هُئي	थीदी हुए ٿيندي هُئين	थीदा हुआनि ٿينदा هُنين	थीघं हुआनि ٿينديون هُنين

PRETERITE.

'If I were', or 'had been'

Persons.	Singular.		Plural.	
	Mas.	Fem.	Mas.	Fem.
1.	थिओ हुआ ² ٿيو هُئا	थी हुआ ٿي هُئا	थिआ हूं ٿيا هُون	थ्यू हूं ٿيون هون
2.	हुई هُنين	थी हुई ٿي هُنين	हुओ هُئو	हुओ هُئو
3.	थिओ हुए ٿيو هُئي	थी हुए ٿي هُئي	थिआ हुआनि ٿيا هُنين	थ्यू हुआनि ٿيون هُنين

INFINITIVE MOOD.

Infinitive.	थिअणु ٿيڻ 'to be', 'to become'.
Gerund.	थيअڻو ٿيڻو 'to become', 'becoming', or 'about to become'.

¹ or हुआ¹ هُئا, which is inflected as in the Present Potential of हुआणु ٿيڻ.

² or हुआ² هُئا, which is inflected as in the Present Potential of हुआणु ٿيڻ.

PARTICIPLES.

Present.	ٻڌڻو ٿيڻو 'becoming'.
Past.	ٿيڻو ٿيو ٿيل 'having become'.
Past Conjunctive.	ٿي ڪري ٿيو ٿيڻ 'having been'.

114. ACTIVE VERB.

مارڻ ٺٽو 'to beat'.

INDICATIVE MOOD.

1st. Present Tense, 'beat', or 'am beating'.

Persons.	Singular.		Plural.	
	Mas.	Fem.	Mas.	Fem.
1.	ماري ٿو ماریان ٿو	ماری ٿي ماریان ٿي	ماري ٿا ماریون ٿا	ماری ٿين ماریون ٿين
2.	ماری ٿو مارین ٿو	ماری ٿي مارین ٿي	ماری ٿا ماریون ٿا	ماری ٿين ماریون ٿين
3.	ماری ٿو ماری ٿو	ماری ٿي ماری ٿي	مارین ٿا ماریون ٿا	ماری ٿين ماریون ٿين

Present Habitual. 'Am or have been in the habit of beating.'

1.	ماریڻو آھڻ ماریڻو آھڻ	ماریڻي آھڻ ماریڻي آھڻ	ماریڻا آھڻ ماریڻا آھڻ	ماریڻو آھڻ ماریڻو آھڻ
2.	ماریڻو آھڻ ماریڻو آھڻ	ماریڻي آھڻ ماریڻي آھڻ	ماریڻا آھڻ ماریڻا آھڻ	ماریڻو آھڻ ماریڻو آھڻ
3.	ماریڻو آھڻ ماریڻو آھڻ	ماریڻي آھڻ ماریڻي آھڻ	ماریڻا آھڻ ماریڻا آھڻ	ماریڻو آھڻ ماریڻو آھڻ

¹ These Auxiliary Verbs have in some of their tenses an impersonal form after the manner of other intransitives; as, *جڏهن ته هو ٿو، تڏهن جو ڪم ڪري ٿو* 'if I be there, I will speak of your business' (literally 'if it be being there by me', *چڻو*, 'your business will be spoken of'); *جڏهن ته هو ٿو، تڏهن جو ڪم ڪري ٿو* 'when I shall become a ruler, I will do justice' (literally, when a ruler shall become by me, justice shall be done). See Para. 111.

² Or *ماری* ٺٽو

³ or *مارین* ٺٽو and all verbs which have 3rd in the root, and form the present by the change of it to 3rd (See Para. 145), take the short vowel 3rd in the 3rd person plural, instead of 3rd 3rd 3rd or 3rd; as *ٿي ٿو* 'I see'; *ٿين ٿا* 'they see', from *ٿي ٿو* 'see'.

1st. Preterite Imperfect. 'was, have been, or had been, beating.'

Persons.	Singular.		Plural.	
	Mas.	Fem.	Mas.	Fem.
1.	ماریدو ھوسس ماریدو ھوسس	ماریدی ھوسس ماریدی ھوسس	ماریدا ھوسس ماریدا ھوسس	ماریو ھوسس ماریو ھوسس
2.	ماریدو ھوہ ماریدو ھوہ	ماریدی ھوہ ماریدی ھوہ	ماریدا ھوہ ماریدا ھوہ	ماریو ھوہ ماریو ھوہ
3.	ماریدو ھو ماریدو ھو	ماریدی ھوہ ماریدی ھوہ	ماریدا ھوہ ماریدا ھوہ	ماریو ھوہ ماریو ھوہ

2nd. Preterite Imperfect.

'Was, have been, or had been beating.'

Agent Pronouns	With object in the Sing: Mas.	In the Sing: Fem.	In the Plu: Mas.	In the Plu: Fem.
میں تو ھوہ اساں اھان ھنن	ماریو ھے ماریو ھے	ماری ھے ماری ھے	ماریو ھے ماریو ھے	ماریو ھے ماریو ھے

Simple Preterite.

ماریو 'Beat or did beat.'

Compound Preterite.

ماریو آھے 'Have beaten'.

Pluperfect.

ماریو ھو 'Have beaten or had beaten'.

Future: 'Shall or will beat'.

Person s.	Singular.		Plural.	
	Mas.	Fem.	Mas.	Fem.
1.	ماریدوسس ماریدوسس	ماریدوسس ماریدوسس	ماریدوسس ماریدوسس	ماریدوسس ماریدوسس
2.	ماریدو ھوہ ماریدو ھوہ	ماریدی ھوہ ماریدی ھوہ	ماریدو ھوہ ماریدو ھوہ	ماریو ھوہ ماریو ھوہ
3.	ماریدو ھوہ ماریدو ھوہ	ماریدی ھوہ ماریدی ھوہ	ماریدا ھوہ ماریدا ھوہ	ماریو ھوہ ماریو ھوہ

¹ For explanation of the manner in which this and the other past tenses are used, see Para: 148. They take the gender and number of the object, remaining always in the 3rd person.

² Some of the hill people use ماریدو ھوسس, and ماریدی ھوسس for ماریدوسس, and ماریو ھوسس, and ماریو ھوسس.

IMPERATIVE MOOD.

मारि 'Beat thou', ماريو¹ 'Beat you'.

The other persons are the same as in the Present Potential.

2nd IMPERATIVE

मारيجي² 'Beat thou'. مارجو³ 'Beat you'.

POTENTIAL MOOD.

Present: 'May or might beat'.

Persons.	Singular.		Plural.	
	Mas.	Fem.	Mas.	Fem.
1.	मारين ماريو	Same as Mas.	मारون ماريو	Same as mas.
2.	مارين ماري		مارون ماريو	
3.	ماري ماري		مارين ماري	

Preterite Imperfect 'May, or might, have been beating.'

1.	ماريدو هوندو ماريون	ماريدي هوندي ماريون	ماريدا هوندا ماريون	ماريڻ هوندي ماريون
2.	ماريدو هوندي ماريون	ماريدي هوندي ماريون	ماريدا هوندي ماريون	ماريڻ هوندي ماريون
3.	ماريدو هوندي ماريون	ماريدي هوندي ماريون	ماريدا هوندي ماريون	ماريڻ هوندي ماريون

PRETERITE.

ماريو هوندي 'May have beaten'.

SUBJECTIVE MOOD.

Imperfect: 'If I were, or have been, beaten'.

1.	ماريدو هوندي ماريون	ماريدي هوندي ماريون	ماريدا هوندي ماريون	ماريڻ هوندي ماريون
2.	ماريدو هوندي ماريون	ماريدي هوندي ماريون	ماريدا هوندي ماريون	ماريڻ هوندي ماريون
3.	ماريدو هوندي ماريون	ماريدي هوندي ماريون	ماريدا هوندي ماريون	ماريڻ هوندي ماريون

¹ or by some ماريو

² Or some ماريون

³ or by some مارجو

⁴ or ماريون

⁵ See note to present indicative.

Preterite.

मार्यो हुए मاريو هُئي، or هُجي هُجي، 'If I did beat, or had beaten'.¹

INFINITIVE MOOD.

Infinitive	मारणु مارڻ، 'To beat'.
Gerund	मारيمو مارڻو، 'To beat', 'beating' ²

PARTICIPLES

Present.	मारيدو ماريندو، 'Beating'	
Preterite ³ .	मारو ماريو	'Beaten', or 'being beaten'.
	मारيل ماريل	
Past Conjunctive	ماري ماري ماري ڪري ماري ڪري مارجي مارجي ماريو ماريو ماريون ماريون	'Having beaten'.

115. Passive Verbs.

مارجڻو مارجڻ، 'To be beaten'

INDICATIVE MOOD

Present Tense, 'Am being beaten'.

Persons.	Singular.		Plural.	
	Mas.	Fem.	Mas.	Fem.
1.	مارجي ٿو مارجان ٿو	مارجي ٿي مارجان ٿي	مارجي ٿا مارجون ٿا	مارجي ٿي مارجون ٿي
2.	مارجي ٿو مارجين ٿو	مارجي ٿي مارجين ٿي	مارجي ٿا مارجون ٿا	مارجي ٿي مارجون ٿي
3.	مارجي ٿو مارجي ٿو	مارجي ٿي مارجي ٿي	مارجن ٿا مارجن ٿا	مارجن ٿي مارجن ٿي

¹ A Subjunctive Preterite is also formed by affixing the particle **هه** **ها** to persons of the Present Potential; as, **جي اُن هُن کي ڏسان ها، ت چواڻ ها ت چوان ها** 'if I had seen him, I would have mentioned it'; as also to the above Preterite; thus **جي مڙ ڪيڙو هُجي هه، ت ٻانڌياڻ ها** 'if I had done this, I would have acknowledged it'.

² See note to Para: 143.

³ This more properly belongs to the Passive Verb.

⁴ Or **مارجن مارجي**

⁵ or **مارجو مارجو**

Present Habitual. 'Am, or have been, in the habit of being beaten.

1.	मारिबो आंघां मारो आंघيان	मारिबी आंघां मारبي آڻڻيان	मारिबा आंघूं मारبا آڻهيون	मारिब्यू आंघूं मारبيون آڻهيون
2.	मारिबो आंही मारो आंहेين	मारिबी आंही मारبي آڻهين	मारिबा आंघो मारبا آهيو	मारिब्यू आंघو मारبيون آهيو
3.	मारिबो आहे मारो آهي	मारिबी आहे मारبي آهي	मारिबा आंहिति मारبا آڻهن	मारिब्यू आंहिति मारبيون آهن

1st. Preterite Imperfect, 'Was being beaten'.

1.	मारिबो होसि मारो होस	मारिबी हुयसि मारبي हुئين	मारिबा हुआसी मारبا हुसائين	मारिब्यू हुयूसी मारبيون हुयूसين
2.	मारिबो हैं मारो हुंथिन	मारिबी हुंडें मारبي हुंथिन	मारिबा हुआ मारبا हुं	मारिब्यू हुयूं मारبيون हुं
3.	मारिबो हो मारो हो	मारिबी हुई मारبي हुئي	मारिबा हुआ मारبا हुं	मारिब्यू हुयूं मारبيون हुं

2nd Preterite Imperfect. 'Was being beaten'.

Persons.	Singular.		Plural.	
	Mas.	Fem.	Mas.	Fem.
1.	मार्यूसि थे मारुस تي	मार्यूसि थे मारुस تي	मार्यासीं थे मारياسين تي	मार्यूसीं थे मारुसिन تي
2.	मार्यां थे मारो تي	मारिंअं थे मारिन تي	मार्यंउ थे मारुंउ تي	मार्यूं थे मारुं تي
3.	मार्यां थे मारो تي	मारीं थे मारी تي	मार्यां थे मारبا تي	मार्यूं थे मारुं تي

Simple Preterite. 'Was beaten'.

1.	मार्यूसि मारुस	मार्यूसि मारुस	मार्यासीं मारياسين	मार्यूसीं मारुसिन
2.	मार्यां मारु	मारिंअं मारिन	मार्यंउ मारुंउ	मार्यूं मारुं
3.	मार्यां मारो	मारीं मारी	मार्यां मारبا	मार्यूं मारुं

Compound Preterite. 'Have been beaten'.

1.	मार्यां आंघां मारो आंघيان	मारीं आंघां मारी आंघيان	मार्यां आंघूं मारبا आंघيون	मार्यूं आंघूं मारुं आंघيون
2.	मार्यां आंही मारो आंहेين	मारीं आंही मारी आंहेين	मार्यां आंघो मारبا آهيو	मार्यूं आंघو मारुं آهيو
3.	मार्यां आहे मारो آهي	मारीं आहे मारी آهي	मार्यां आंहिति मारبا आंहन	मार्यूं आंहिति मारुं आंहन

Pluperfect. 'Had been beaten'

1.	मार्या होसि मारو هويس	ماری هوسيس ماری هوسيس	मार्या हुआसी मारيا هوتاسين	मार्या हुयासी मारون هوتاسين
2.	मार्या हुँई मारो हुँئين	मारी हुँईअ मاری हुँئين	मार्या हुजो मारो हुँئو	मार्या हुयू मारون हुँيون
3.	मार्या हो मारو هو	मारी हुई मاری हुँئي	मार्या हुआ मारيا हुँئا	मार्या हुयू मारون हुँيون

Future: 'Shall or will be beaten'.

Persons	Singular.		Plural.	
	Mas.	Fem.	Mas.	Fem.
1.	मारिबुसि मारوئيس	मारिव्यसि मारوئيس	मारिबासी मारوئيس	मारिव्यसी मारوئيس
2.	मारिवें मारوئين	मारिविअ मारوئين	मारिबाबी मारو-بو	मारिव्य मारوئيون
3.	मारिवो मारو	मारिवी मारوئيه	मारिबा मारو	मारिव्य मारوئيون

IMPERATIVE MOOD.

मारजू 'Be thou beaten'. मारजो 'Be you beaten'.

POTENTIAL MOOD.

Present. 'May or might be beaten'.

1.	मारजा मारو	Same as Mas	मारजू मारو	Same as Mas.
2.	मारजिन मारو		मारजो मारو	
3.	मारजे मारو		मारजني मारو	

Preterite Imperfect. 'May have been being beaten'

1.	मारिवो हुंदुसि मारو हुँدوس	मारिवी हुँवसि मारو हुँवस	मारिबा हुँदासी मारيا हुँदासिन	मारिव्य हुँवसी मारو हुँवसिन
2.	मारिवो हुँदै मारو हुँदैन	मारिवी हुँदैअ मारो हुँदैन	मारिबा हुँदो मारيا हुँदو	मारिव्य हुँव मारو हुँव
3.	मारिवो हुँदो मारو हुँदو	मारिवी हुँदी मारो हुँदी	मारिबा हुँदा मारيا हुँदा	मारिव्य हुँव मारو हुँव

Preterite. 'May have been beaten.'

Persons.	Singular.		Plural.	
	Mas.	Fem.	Mas.	Fem.
1.	मार्या हुंदुसि मारो हुँदوس	मारी हुँवसि मारो हुँवस	मारया हुँदासी मारيا हुँदासिन	मार्या हुँवसी मारो हुँवसिन
2.	मार्या हुँदै मारो हुँदैन	मारी हुँदैअ मारो हुँदैन	मारया हुँदो मारيا हुँदो	मार्या हुँव मारो हुँव
3.	मार्या हुँदो मारो हुँदो	मारी हुँदी मारो हुँदी	मारया हुँदा मारيا हुँदा	मार्या हुँव मारो हुँव

¹ or मारजा

SUBJUNCTIVE MOOD.

Imperfect. 'If I were being beaten.'

1.	मारिबो हुआ मारिबो हुँ	मारिबी हुआ मारिबी हुँ	मारिबा हु मारिबा हुँ	मारिव्यु हु मारिव्यु हुँ
2.	मारिबो हुई मारिबो हुँ	मारिबी हुई मारिबी हुँ	मारिबा हुआ मारिबा हुँ	मारिव्यु हुआ मारिव्यु हुँ
3.	मारिबो हुए मारिबो हुँ	मारिबी हुए मारिबी हुँ	मारिबा हुआनि मारिबा हुँ	मारिव्यु हुआनि मारिव्यु हुँ

Preterite. 'If I were, have been or had been beaten.'

1.	मारयो हुआ मारयो हुँ	मारी हुआ मारी हुँ	मार्यो हु मार्यो हुँ	मार्यु हु मार्यु हुँ
2.	मारयो हुई मारयो हुँ	मारी हुई मारी हुँ	मार्यो हुआ मार्यो हुँ	मार्यु हुआ मार्यु हुँ
3.	मारयो हुए मारयो हुँ	मारी हुए मारी हुँ	मार्यो हुआनि मार्यो हुँ	मार्यु हुआनि मार्यु हुँ

INFINITIVE MOOD.

Infinitive. मारजुनु 'To be beaten'.

PARTICIPLES

Present.	मारिबो मारिबो	'Being beaten'
Past.	मारयो मारयो मारयु मारयु	'Beaten.'
Past Conjunctive.	माजी माजी माजी करे माजी करे	'Having been beaten'

116. NEUTER VERBS.

डकणु 'To tremble'.

INDICATIVE MOOD.

Present. डकां थो डकान I am trembling'.

Present Habitual.	डकंदो आहा डकंदो आहान	'I am in the habit of trembling.'
1 st Preterite Imperfect. 2. Preterite Imperfect.	डकंदो होसि डक्युसि थे डक्युसि थे	'I was, have been, or had been trembling.'
Simple Preterite.	डक्युसि डक्युसि	'I trembled'.
Compound Preterite.	डक्यो आहा डक्यो आहान	'I have trembled'
Pluperfect.	डक्यो होसि डक्यो होसि	'I trembled or had trembled.'
Future.	डकंदुसि डकंदुसि	'I shall or will tremble.'

¹ or हुजां, as before.

² The remaining persons are formed in the same manner as in the Active and Passive verbs already given.

IMPERATIVE MOOD.

Imperative. 2 nd Dittō.	डकु ڏک ڏکيجي ڏکج	'Tremble thou.'
---------------------------------------	---------------------	-----------------

POTENTIAL MOOD.

Present.	ڏکان ڏکان	'I may tremble.'
Preterite Imperfect.	ڏکندو ڏکندو ڏکندو ڏکندو	'I may have been trembling'.
Preterite.	ڏکيو ڏکيو ڏکيو ڏکيو	'I may have trembled'.

SUBJUNCTIVE MOOD.

Present Habitual	ڏکندو ڏکندو or ڏکندو ڏکندو ڏکندو يا ڏکندو	'If I have been trembling.'
Preterite.	ڏکيو ڏکيو or ڏکيو ڏکيو يا ڏکيو	'If I trembled, did tremble, or had trembled.'

INFINITIVE MOOD.

Infinitive.	ڏکڻ ڏکڻ	'To tremble.'
Gerund.	ڏکڻو ڏکڻو	'To tremble', 'trembling', 'about to tremble'.

PARTICIPLES.

Present.	ڏکندو ڏکندو	'Trembling'.
Preterite.	ڏکيو ڏکيو ڏکيلو ڏکيلو	'Trembled'.
Past Conjunctive.	ڏکي ڏکي ڏکي ڪري ڏکي ڏکيجو ڏکيجو ڏکيو ڏکيو ڏکيون ڏکيون	'Having trembled'.

117. IMPERSONAL VERBS.

INDICATIVE MOOD.

Present.	ڏکيجي ٿو ڏکيجي	'It is trembled.'
Present Habitual.	ڏکيو آهي ڏکيو	'It is wont to be trembled'.
1 st . Preterite Imperfect.	ڏکيو هو ڏکيو	'It was being trembled'.
Future.	ڏکيو ڏکيو	'I shall or will be trembled'

POTENTIAL MOOD.

Present.	ٺڪڙي ٺڪڙي	'It may be trembled'.
Preterite Imperfect.	ٺڪڙو هوندو ٺڪڙو هوندو	'It may have been trembled.'

SUBJUNCTIVE MOOD.

Present Habitual. ٺڪڙو هجي ٺڪڙو هجي, 'If it be trembled'.

118. Many verbs, considered by us neuter (chiefly those with which the noun, formed from the verb itself, may be used as an object), are in Sindhi esteemed both active and neuter, and take both forms in their past tenses; thus from ٺڪڙڻ ٺڪڙڻ, 'to bark', we have ڪٿي ٺڪڙيو آهي, 'the dog barked' (object, a bark), or simply ڪٿو ٺڪڙيو: ڪٿو ٺڪڙيو, 'to laugh', آڻ ڪٿو ٺڪڙيو, 'I laughed'; رڙڻ رڙڻ, 'to cry out', آڻ رڙيو, 'I cried out'.

119. ٺڪڙڻ ٺڪڙڻ, and many other neuter verbs, are used also in the passive form, though without any difference in signification; as, آڻ ڪٿو ٺڪڙيو آهي, 'I am shivering in the cold, give me clothes'; مٿس ڪٿو ٺڪڙيو آهي, 'Too much water has fallen into the ink'; تون ڪٿو ٺڪڙيو آهي, 'I do your business, I shall be kept from my own.'

CASUAL VERBS.

120. These are declined after the same manner as other active verbs. They are formed from verbs active and neuter.

121. 1st. and most commonly, by lengthening the short vowel sound of آ, in the consonant preceding the final ڻ, to آڻ, and inserting

¹ سڃاڻڻ سڃاڻڻ, 'to be able, too, often takes the active form when it has a transitive verb depending on it; as, مٿس ڪٿو ٺڪڙيو آهي, 'I could not read this book'. But آڻ سڃاڻڻ, may be also used.

इ¹ १; as, वठणु ٧٨٩, 'to take', वठाइणु ٧٨٩١, 'to cause to take'; वधणु ٧٨٩, 'to increase', वधाइणु ٧٨٩١, 'to make increase.'

122. 2nd. But when that consonant is ड ڙ, र ڙ, or ह ھ, preceded by another mukto consonant the Causal is also sometimes formed by lengthening the अ ٺ, of this mukto consonant to आ ٺ; as, सडणु ٧٨٩, 'to burn away'; साडणु ٧٨٩١; करणु ٧٨٩, 'to do'; कारणु ٧٨٩١, or कराइणु ٧٨٩١; लहणु ٧٨٩, 'to descend'; लाहणु ٧٨٩١.

123. 3rd. Or should इ ٺ, in the penultimate precede ड ڙ or र ڙ, the causal is generally formed by lengthening that vowel to ए ٺ; as, चिडणु ٧٨٩, 'to be irritated', चेडणु ٧٨٩١; किरणु ٧٨٩, 'to fall', केरणु ٧٨٩١.

124. 4th. Where उ ٺ, precedes these consonants, it is lengthened to ओ ٺ; as, मुडणु ٧٨٩, 'to bend', मोडणु ٧٨٩١; भुरणु ٧٨٩, 'to crumble', भोरणु ٧٨٩١. These last three rules, however, chiefly refer to formations from neuter verbs, and the Causal may then generally be translated as our active, and considered as such.

125. 5th. In such verbs as have the final अणु ٧٨٩, preceded by an इ (४) ٺ, or उ (५) ٺ, अणु ٧٨٩, is changed to आरणु ٧٨٩; as, जिअणु ٧٨٩, 'to live', जिआरणु ٧٨٩; धुअणु ٧٨٩, 'to wash', धुआरणु ٧٨٩, where ह ھ, intervenes, it retains the same place in the Causal; as, बिहणु ٧٨٩, 'to stand', बिहारणु ٧٨٩.

126. 6th. Verbs ending in इणु ٧٨٩, preceded by a mukto consonant have वाइणु ٧٨٩, as, मइणु ٧٨٩, 'to measure', मवाइणु ٧٨٩.

127. 7th. When the termination is आइणु ٧٨٩, it for the causal, is changed to आराइणु ٧٨٩; as, खाइणु ٧٨٩, 'to eat', खाराइणु ٧٨٩. This, too,

¹ Or अ ٺ, as pronounced and written by many Muslamans; as, वठाणु ٧٨٩. Some, too, shorten this to वठाणु ٧٨٩.

² But लहणु ٧٨٩, 'to find', has causal लहाइणु ٧٨٩. पढ़णु ٧٨٩, 'to read', has पाहणु ٧٨٩ or पाहइणु ٧٨٩.

³ चेडाइणु ٧٨٩ and केराइणु ٧٨٩, are also used.

⁴ मयणु ٧٨٩, and मवणु ٧٨٩, are also however, used by many instead of मइणु ٧٨٩.

⁵ I have before mentioned that the penultimate इ ٺ, in these verbs is by many Musalmans made अ ٺ.

will be found the more usual mode of forming a second causal which most verbs admit of; as, **खाराइणु काराणु**, 'to cause (another) to make (another) eat;' also **धाइणु धाराणु**, 'to suck (the breast)',

		1 st . Causal.	2 nd . Causal.
सुम्हणु सुम्हणु	To sleep	सुम्हारणु सुम्हारणु	सुम्हाराइणु सुम्हाराइणु
सिखणु सिखणु	To learn	सेखाराणु सेखाराणु	सेखाराइणु सेखाराइणु
डिजणु डिजणु	To Fear	डेजारणु डेजारणु	डेजाराइणु डेजाराइणु
वजणु वजणु	To go	विजाणु विजाणु	विजाराइणु विजाराइणु
उथणु उथणु	To get up	उथारणु उथारणु	उथाराइणु उथाराइणु
विसिरणु विसिरणु	To forget	विसारणु विसारणु	विसाराइणु विसाराइणु

धाराइणु धाराणु, 'to cause to suck' or 'to suckle'; and, **धाराराइणु धाराराणु**, 'to cause (another) to suckle'¹.

128. A few are irregular and can be brought under no general rule; as,

IRREGULAR VERBS.

129. The verbs **अचणु अचणु**, 'to come', **वजणु वजणु**, 'to go', **करणु करणु**, 'to do', **डिअणु डिअणु**, 'to give', and **निअणु निअणु**, 'to take away', are irregular in some of their tenses; thus.

130. **अचणु अचणु**, 'to come', has for its present part. **ईदो** **अचणु** from which is derived the future **ईदुसि** **अचणु**, the present habitual **ईदो आंखां** **अचणु**, &c. For the 2nd person singular of the Imperative also, both **आउ** **अचणु**, and **अचु** **अचणु** are used, and for the past conj: participle both **अचे** **अचणु**, and **अची** **अचणु**.

¹ As causal verbs have also a passive voice, we thus, commencing with the neuter, find eight forms for one verb.

1. **धापणु धापणु**, neu. To issue (milk from breast in sucking).
2. **धापिजणु धापिजणु**, neu. Pas. Or to give milk.
3. **धाइणु धाणु**, act. To suck (the breast).
4. **धाइजणु धाजणु**, pas. To be sucked (the breast &c.).
5. **धाराइणु धाराणु**, caus. To cause to suck, or to suckle (a child).
6. **धाराइजणु धाराजणु**, pas. To be suckled (a child), or caused to be sucked (the breast, milk, &c.).
7. **धाराराइणु धाराराणु**, 2nd. Caus. To cause (another) to suckle (a child).
8. **धाराराइजणु धाराराजणु**, pas. To be caused (by another) to be suckled).

Many verbs admit of all these forms.

131. वजणु ۱وڃڻ, 'to go', has for its present past, ۱وڃڻو ۱وڃڻو, or ۱وڃڻو ۱وڃڻو, from which is formed the future ۱وڃڻو ۱وڃڻو or ۱وڃڻو ۱وڃڻو, &c.
132. ڪرڻ ڪرڻ, 'to do', makes in the 3rd persons plural of its Present, Indicative and Potential, ڪنن ڪنن or ڪنن ڪنن. its Present part: is ڪندو ڪندو, or ڪندو ڪندو; from which is formed the future ڪندو ڪندو or ڪندو ڪندو, &c. The 2nd Imperative is ڪڙو ڪڙو, or ڪڙو ڪڙو. ڪڙو ڪڙو, 'to be done' has present part: ڪبو ڪبو, or ڪبو ڪبو, &c.
133. ڏيڻ ڏيڻ, 'to give', and ڏيڻ ڏيڻ, 'to take away', have for their present participles ڏيڻو ڏيڻو, and ڏيڻو ڏيڻو; from which are formed the futures ڏيڻو ڏيڻو, and ڏيڻو ڏيڻو, &c. Their 2nd persons sing: in the 1st Imperative Mood are ڏي ڏي, and ڏي ڏي, (for ڏي ڏي, and ڏي ڏي; from which however, the present tenses and the 2nd Imperative are formed regularly), and the past conjunctive participles are ڏيڻو ڏيڻو, and ڏيڻو ڏيڻو.
134. The regular forms of all of these will be, however, occasionally met with, especially, in Lower Sindh.
135. The past participles of many Sindhi verbs follow no fixed rule (See Para: 144). Those of the five verbs above given are, آيو آيو, ڪيو ڪيو, ڏنو ڏنو, and ڏنو ڏنو.

CHAPTER VIII.

OF THE MOODS.

136. In order to carry out my plan of illustrating Sindhi Etymology after as nearly possible the same manner as in English, I have divided the verbs into five Moods, the Indicative, Imperative, Potential, Subjunctive and Infinitive. These correspond with the same moods in an English verb, with the exception of the Potential, which is in Sindhi used in a restricted sense that requires a little explanation.
137. The POTENTIAL MOOD of an English verb implies possibility, liberty, power, will or obligation; but by the Potential in Sindhi possibility, liberty and will can only be expressed clearly, as in the following Sentences; **सुभाणे मिहु वसे, जा न वसे, परिह त वसंदो** **سُپاهي مينه وسي, جا نه وسي, پر نهن ته وسندو** 'It may rain tomorrow, or it may not, but it certainly will the next day'; **हो आयो हूंदो, पर मूं खे खबर कान्हे** **هو آيو هوندو, پر مون کي خبر کانهي** 'He may have come, but I know nothing of it'¹; **खशी अथसि, त वजे** **خوشي اٿس ته وڃي** 'He may go, if he likes'; **आं हूंद वजा, पर हे थो झलेमि** **آن هوند وڃان, پر هي ٿو جهلمير** 'I would go but he stops me.'
138. In order to express power, the verb **सघणु** **سگھڻ** 'to be able', is generally used; thus, **आं हे कमु करे न थो सघां नु तो** **آن هي ڪر ڪري نه ٿو سڃاڻ** 'I cannot do this business'; or it is shown, especially where mental ability is referred to, by, as in Hindustani, paraphrasing the Sentence with the verb 'to come'; thus, **तुहुंजी गाल्हि मूं खे समुझ** **تهنجي ڳالھ مون کي سمجھ نه ٿي اچي** 'I cannot understand what you say'; literally, 'your words do not come to me in understanding'. It is also expressed by using the passive and neuter verbs, thus **हे कमु मूं खां न थो थिए** **هي ڪر مون کان نه ٿو ٿئي** 'This business cannot be done by me'; **हे काठु मूं खां न थो खजे** **هي ڪاڻ مون کان نه ٿو کڄي** 'This stick cannot be lifted by me.'²
139. Obligation can be expressed either by using the passive **घुर्जणु** **گھرجڻ** 'to be required', with an infinitive as its nominative, as **छोकर** **खे सिखणु घुर्जे** **چوڪر کي سکڻ گھرجي** 'the boy should learn', or

¹ To express the doubt more fully, the verb is often, as in Hindustani, repeated; as, **हकीम जे अचण खां अगु में मरे, त मरे** **حکيم جي اچڻ کان اڳ و مري, ته مري** 'He may die before the doctor comes'

² See note to para. 143.

potential, thus; **जे कडिहीं दिन खे पाणी न पिआरीं हा, त मरी वजे हा** **ها جي ڪنهن ڏين ڪي پاڻي نه پيارين ها، ته مري وڃي ها** 'If you had not given him water, he would have died'¹.

141. I have multiplied examples in order that the learner may see from them the different methods by which the Subjunctive Mood is represented, and also in what way our pluperfect potential, 'would have', is expressed when following a Subjunctive in the second clause of a sentence.

OF THE TENSES

142. The root of all Sindhi verbs is, as was mentioned before², the second person singular of the Imperative, which always ends in either **ڙ** or **ڙ** from this the other parts of the verb are formed by regular rules, which I shall now proceed to explain, pointing out at the same time the power of each of these parts. I commence with the Infinitive Mood and the Participles, as the latter are used in forming some of the tenses.

143. **THE INFINITIVE** is formed by changing the **ڙ** or **ڙ** of the root to **ڻ**; as **ڇڪڻ** **ڇڪڻ**, **ڇڪڻ** 'to pull'; **ڇڏڻ** **ڇڏڻ**, **ڇڏڻ** 'to cast'; but where these final vowels of the Imperative are preceded by **آ** or the former of them by **او** or a *mukto* consonant, the infinitive termination becomes **ڻ** as, **ڪراڻ** **ڪراڻ**, **ڪراڻ** 'to cause to do'; **خاڻ** **خاڻ**, **خاڻ** 'to eat'; **مڙ** **مڙ**, **مڙ** 'to ruffle'; **مڙ** **مڙ**, **مڙ** 'to measure'³. The Gerund changes the **ڻ** or **ڻ** of the Infinitive to **ڻو** or if **ڻ** be preceded by a vowel, also to **ڻو**⁴ as, **ڇڏڻو** **ڇڏڻو** 'to wash', **ڇڏڻو** or **ڇڏڻو**. The

¹ See note to Subjunctive Mood Active Voice. Para. 114.

² See para: 109.

³ The **آ** of **ڻ** is here absorbed in the silent consonant preceding it, which then becomes *mukto*, See before Para: 12.

⁴ Many, however, make this too **ڻ** using **ڪراڻ**, etc. If **ڙ** in the root follows a *mukto* consonant the infinitive has **ڻ** as

⁵ If **ڙ** in the root follows a *mukto* consonant the infinitive has **ڻ** as, **چڙ** **چڙ**, **چڙ** 'to say'; and roots in **ڙ** having the long vowel **او**, **ا**, and **ا**, in their penultimates, shorten these vowel in the infinitive to **ا** and **ا**, as **ڇڏڻو** **ڇڏڻو** 'to wash'; **ڇڏڻو** **ڇڏڻو** 'to string (beads)'; **ڇڏڻو** **ڇڏڻو** 'to drink'. In Southern Sindh many change **ڇڏڻو** to **ڇڏڻو** as, **ڇڏڻو** for **ڇڏڻو** 'to cry'; **ڇڏڻو** for **ڇڏڻو** 'to fall'.

⁶ If the penultimate vowel be **ا**, the Gerund has only **ڻو** as, **ڇڏڻو** from **ڇڏڻو** 'to be'.

infinitive is often, as in Hindustani used as a verbal noun, and is then declined as of the 6th, declension; as, **بے ڈی دریاہ** 2 लंघण में उथिली **بر اٹلی** 'The boat upset in crossing the river'. It is used with other verbs thus; **हे हाणे कमु करण विओ आहे** 'He has gone to do work : ' हे हाणे पैसा **डिअणु वेळे आहे** 'He is now waiting to give the money', thus taking simply the oblique form of the verbal nouns, **करणु करु** and **डिअणु डे**.

144. To form the present participle of transitive and neuter verbs the **इ** of the root, where it so ends, is made **ईदो** **ایندو**; and **उ** where it has that termination, **अंदो** **انندو**: passive have **इवो** **ایو**. The past participle changes both **इ** and **उ** to **यो** **یو** or **यलु** **یل** but many are formed irregularly.⁵ These all admit of gender, number and case, as adjectives¹.

¹ In the tables of the verbs, I have entered the Gerund with the active voice, because it can be more freely translated into English actively; but it has properly a passive signification, and, like the past tenses of active verbs, agrees with the object in the Nominative; or where the attached, is used impersonally; thus **हिअ चदर मूं खे धुअणी आहे** 'ही चदर मूं खे धुअणी आहे' 'this sheet to me is to be washed'. Or, 'I must wash this sheet'; **दिन कपिडे खे मूं धुअणी आहे** 'दिन कपिडे खे मूं धुअणी आहे' 'it is to be washed to this cloth by me', or 'I must wash this cloth'; **हुन खे मारिणो मूं चयो; तो छडियुसि छे** 'हुन खे मारिणो मूं चयो; तो छडियुसि छे' 'he is to be beaten (or I ordered him a beating); why have you let him go? तो खे डुरु रुपिआ मूं लहिणा ओहिनि ओहिनि' 'तो खे डुरु रुपिआ मूं लहिणा ओहिनि ओहिनि' 'you owe me ten rupees'. It often, as in the second and last examples above given, puts the agent into the agent case, especially where the object is governed by **खे** **کے**.

² **दरिआहु** **دریاء** is here in the oblique because the prep: **जे** **جی** is understood after it.

³ But where **आ** **آ** precedes **उ** **آ** of the root the present participle has **ईदो** **ایندو**; as **खाउ** **کھائو**, 'eat' **खाइदो** **کھائیندو**. The same irregularities which are mentioned in note to Para: 136, as occurring in deriving the infinitive form certain roots ending in **उ** **آ** take place also in forming this participle from them.

The following examples shew the different modes in which the present participle is used. **हिअ जाल हलदी थो रुप** 'हिअ जाल हलदी थो रुप' 'the woman weeps as she goes along'; **जाल बाखे मारीदी डिदयमि** 'जाल बाखे मारीदी डिदयमि' 'I saw the woman beating the child'; **दिन खे ईदे सार कमु डियो** 'दिन खे ईदे सार कमु डियो' 'Immediately on coming he got work'; **वडेहंदे अखर चड थोदसि** 'वडेहंदे अखर चड थोदसि' 'When he grows up, his writing will be good'; **हे माइहं मारियो डिठमि** 'हे माइहं मारियो डिठमि' 'I saw the man being killed.'

⁵ The following are a few of the most common of these. The second form, **यलु** **یل** is not given; it can be obtained by changing the terminating **ओ** **آ** of the first form to **लु** **ل**.

वठु وٹ	वरो ورو वतो वतो वठितो वठितो	मंलु منلو	मइहो موہو मइयो مویو	पिउ پیو	पीतो پیتو
वेहु وہو विहु ویو	वेठो وٹو वीठो ویٹو	मरु مرو पाइ پاہ	मो مو पातो پاتو	खाउ کھائو हणु ہن	खायो کھایو हणयो ہणیو

The past conjunctive participle in its first form substitutes ए इ of the root, when the root so terminates²; as, करि करि 'to do, करे करे 'having done'; and ई इ for उ अ when it ends in that vowel; as, डिसु डिसु 'see', डिसी डिसी 'having seen'; but passives and neuters in the passive form, take either ई इ or ओ ओ as; छडिजो छडिजो or छडिजो छडिजो from छडिजु छडिजु 'be left'. For its second form it merely adds to these करे करे; as, डिसी करे डिसी करे and for the last two it changes both इ इ and उ अ to यो यो or यूँ यूँ as, कर्यो कर्यो or कर्यो कर्यो and डिस्यो डिस्यो or डिस्युँ डिस्युँ thus having in the former of these the same formation as the past participle, when that is regular; but they must not be confounded together, as this is indeclinable, and does not follow the past participle in all its irregular formations³.

145. INDICATIVE MOODS, PRESENT. This tense is formed from the root of the verb, by changing इ इ where the root so terminates to यां यां and उ अ to आं आं and by adding थो थो as, मारि मारि 'strike

डिसु डिसु	डिठो डिठो	बुधु बुधु	बुधो बुधो	कणु कणु	कन्यो कन्यो कण्यो कण्यो कुरो कुरो कण्यो कण्यो
लहु लहु लहु लहु	लथो लथो लथो लथो	पजु पजु बधु बधु बधु बधु	पुनो पुनो बधो बधो	मंजु मंजु उजु उजु उणु उणु	कुर्यो कुर्यो कण्यो कण्यो कुर्यो कुर्यो कण्यो कण्यो
फासु फासु	फाथो फाथो	उमानु उमानु	उमानो उमानो उमान्यो उमान्यो	कुसु कुसु	कुस्यो कुस्यो कुठो कुठो कुस्यो कुस्यो कुठो कुठो
आणि आणि	आंदो आंदो	विरु वरु	विरा वरु	कुरु कुरु	कुर्यो कुर्यो कुठो कुठो कुर्यो कुर्यो
आणि आणि	आंदो आंदो	विशु विशु	विधो विधु	भजु भजु	भग्यो भग्यो

¹ विओ विओ and पिओ पिओ have in the feminine येई येई and पेई पेई. Participles ending in यो यो or इओ इओ, make their feminine agreeably to Para: 54, and note attached thereto. The past participle is often used singly in the oblique; thus, हू जाल जे डिठे छकनु थिओ थिओ 'he fell in love on seeing the woman'.

² But roots already having ई इ in the penultimate merely drop the उ अ as, पीउ पीउ 'drink', पी पी and those with उ अ in penultimate shorten it to उ अ; as, पूउ पूउ 'string (beads)' पूई पूई 'fall' has पेई पेई as well as पेई पेई.

³ In some cases the consonant preceding य य may be dropped as in the past participle; thus ह्यो ह्यो may be used for हण्यो हण्यो and क्यो क्यो or क्यो क्यो for कुर्यो कुर्यो. These last two forms of the past conjunctive are seldom used but with a present tense or imperative mood; as, जाल बाबे हिअ डिस्यो थो रूप 'The woman weeps, having seen the child in this state'; हिन जे गालि बुध्यो लिखु लिखु 'Having heard what he says, write it down.'

152. THE 2ND IMPERATIVE of Active of Neuter Verbs, which is formed by changing the इ or उ of the simple imperative or root to इजि for the singular, and इजो for the plural¹, differs in signification from the simple imperative by being restricted to grave and standing orders, or those in which immediateness or haste is not required.

153. THE PRESENT POTENTIAL is simply the Present Indicative without the थो attached. It is sometimes used as a Future; as, हिति हुन खे कोट्यां कोन्यान कि हित हन? 'Shall I call him here?'² It is also used in a Subjunctive sense³, and as a present habitual⁴, and might more correctly be styled and aorist.

154. It does not appear necessary to go over each of the Tenses of the other Moods. Their formation may be sufficiently seen from the models already given, and their signification by that shown in those models with each tense, and by the explanation given above in speaking of the Potential and Subjunctive Moods.

¹ If the penultimate syllable has already an इ or ई in it, the initial इ of इजि becomes absorbed, as पीइ drink, पीजि.

² Or as in these verses from the sacred meditations of Sami Megraj.

पेरु पुझी पाइ	पेरु पुझी पाइ
मुअनि जे मजिलस में.	मुअनि जे मजिलस में.
अयी असकु अगम जी बेहदि झुदी बाहि.	अयी असकु अगम जी बेहदि झुदी बाहि.
जे तो खे प्वास पसण जी, त जिअंदे पाणु	जे तो खे प्वास पसण जी, त जिअंदे पाणु
जलाइ.	जलाइ.
चिंदा सभ चुकइ.	चिंदा सभ चुकइ.
त कर्नी खासो खिलियतो.	त कर्नी खासो खिलियतो.

'Consider well, and place thy feet in the assembly of those dead (to carnal affectious). There is there fore you an interminably strong fire of inconceivable love. If thou thirst to see (God), then while yet alive consume the lusts of thy flesh. Lay aside all disquietude: they (the dead to the world) will then make of you a true familiar friend'.

पैंहेंजी पोख संभारि	पैंहेंजी पोख संभारि
प्राणी, पेहे ते चइही.	प्राणी, पेहे ते चइही.
खिमा खांभाणिअ सां वरुं कल्पत झारि.	खिमा खांभाणिअ सां वरुं कल्पत झारि.
हुई बाडि वेसाह जी, सागी, भर्तु निवारि.	हुई बाडि वेसाह जी, सागी, भर्तु निवारि.
त खण बेहदि बारि	त खण बेहदि बारि
अनभइ असुट अनाज जी.	अनभइ असुट अनाज जी.

'Mount, O living being, the raised platform, and guard thy field. With the sling of forbearance thou should drive off the birds of evil fancy. Oppose a fence of faith, Sami (says it), and keep out doubt. Thou wilt them bear off a boundless heap of grain that consumeth not away- the mental apprehension of the Deity'.

³ See Para. 140.

⁴ See note to Para. 146.

CHAPTER IX. OF ADVERBS.

155. There are in Sindhi some Adverbs which can be reduced to no root in this tongue; as,

مس مس	With difficulty.	سدا سدا	Eternally
مسیں مسین		ہائی ہائی	Now
مساں مسان		پری پری	At a distance
نہی نہی	At last.	اچتو اچتو	Suddenly
ہرہرو ہرہرو	Certainly	ہوہو ہوہو	Gently
جاہی جاہی	Positively	ہوہیان ہوہیان	
اجا اجا	Till now.		

156. Others are derived from nouns, adjectives, pronouns, and verbs, or are formed by compounding these together.

From Nouns; as,

ڈھاڑی ڈھاڑی	Daily from	ڈھاڑو ڈھاڑو	A day
تاریک (تاریخ) تاریک	Daily from	تاریک (تاریخ) تاریک	A date
اوڑک اوڑک	At last from	اوڑک اوڑک	The end
اندرو اندرو	Within from	اندرو اندرو	The inside
جوڑ جوڑ	Very from	جوڑ جوڑ	Strength
حکمان حکمان	Violently from	حکمرو حکمرو	An order
حکمن حکمن			
دلہون دلہون	Zealously from	دلہون دلہون	The mind

156. From Adjectives; as,

ڈاوبان ڈاوبان	Firmly	from	ڈاوبو ڈاوبو	Strong
مٹیان مٹیان	Disagreeably	from	مٹو مٹو	Bad
چگان چگان	Well	from	چگو چگو	Good
ڈیری ڈیری	Gently	from	ڈیرو ڈیرو	Gentle

A list of those referring to place and time, formed from pronouns, will be found in para. 182.

158. From Verbs; as,

وہی وہی	Again	from	وہو وہو	To turn.
موٹی موٹی	Back	from	موٹو موٹو	To turn back

¹ This, and some others of the same kind, are nothing more than nouns governed by the affix-preposition اُو. See note in page 21. اندرو اندرو and اوڑک اوڑک, too, given above, are simply nouns used as explained in para. 57.

जाणीवाणी چاڻي وائي	Intentionally	From	जाणणु जाڻڻ	To know.
जाणीवेणी چاڻي ويئي		from		

159. Compounded; as,

अजुसुधां अڄ سوڌاڻ Till now and सुधां सुڌاڻ Until	from	अजु अڄ	To-day
एसीताई ईसतानेन For so long and ताई तानेन Until	from	एसी ऐसी	So far
अजुसुबहें अڄ सुबهن In a day or two from and सुबहें सुबهن (सान) Tomorrow	from	अजु अڄ	To-day
जडिहीतडिही तडेहन तडेहन Constantly and तडिही तडेहन Then	from	जडिही जडेहन	When

160. Formed by reduplication; as,

महीनेसिमहीने मेहिने सो मेहिने	Monthly	from	महीने मेहिने	A month.
डिहोडिहु डेहनो डेहन	Daily	from	डिहु डेहु	A day
भेरेभेरे पेरि पेरि	Constantly		भेरो पेरु	Time
मुखामुखी मुकामुकी	Face to face	from	मुखु मुकु	The face

161. Our English Adverbs, where derived from adjectives, are in Sindhi generally expressed by the adjective itself, as, हू चिटो थो गाल्हाए हो

‘He speaks plainly’; or, using चिटो चितु as an adjective, हू चिटो गाल्हि थो करे थो करे ‘He uses plain speech’. हिन खे मूं आगाटो चिओ हो मोन अगो चितु हो ‘I told him before’. Some words, too, declined as adjectives cannot be used in connection with a Substantive, but seem to have a pure adverbial signification. They then, as with the adjectives in the examples given above, either agree with the noun the object or agent to the verb, or, especially where these are in any of the oblique cases, they remain uninflected; as, हिन शइ सोघी रखु रकु शे, सुगेगी, हे, हे, or हिन शइ खे सोघो रखु रकु शे, सुगेगी, हे, हे ‘Lay this thing by safely’; हिन कम खे सिघी सिगेगी (or सिघो सिगेगी) थो करे थो करे ‘She does this business quickly’; हिन मूरिगी मूरिगी (or मूरिगी मूरिगी) असां डे डिसेई नथी, त गाल्हाईदी छा? ‘Is she quick?’

¹ Though, as in these instances, both may be used with a feminine noun, the feminine termination could not be used with a masculine noun.

تہی، نہ ڳالهائيندي ڇا؟ 'She does not even look at us, so is it likely she will talk?' हिअ जाल चिकी आई 'This woman came late'. There is also in Sindhi a class of words formed from nouns by affixing आइतो, which may invariably be used either as adjectives or adverbs; as, महलाइतो 'seasonable' or 'at the proper time', from महल 'time'; हंघाइतो from हंघु 'in the proper place', जसाइतो from जसु 'fame', 'renown.'

162. The Negative Adverb न 'not' is generally prefixed to the verb with which it is used, or where that is formed by the aid of the auxiliary, the negative may be attached to the auxiliary itself. म 'not', is seldom used, except with the imperative mood. मतां 'not', 'forbid that', is found only with the present potential; as, हे कम तू मतां कीरं करिं 'You must not do this thing'.

OF PREPOSITIONS.

163. Prepositions are, 1st. Simple, or such as are used singly with the nouns they govern. Of these the most common are:

جو	of.	وي	Without wanting.	ڏي	Towards,
سندو	of, belonging to.	سان	With, along with.	ڏهن	
کي	to.	کان		ڏهاڻ	
مَ	in.	سَنُون	With, at the same as.	ڏهون	Till, up to.
منجه	in, inside.	سَوَٽو	Along with, accompanied by, up to, during.	ڏانهن	
ان	from	سَوَٽان		ڏانهون	
اون/تون		تہ	On, upon.	تائين	
اون		پر	On, with such a part downwards.	تائين	
انئن/سَنَن		لاکون	From, till.	توڻي	
کان		کارو	In proportion to.	توڻي	
وت	near, with.				

¹ اُڻ is used generally by Hindus, اُڻن or اُڻ by Musalmans. For the mode of using these see note in Page 21. آڪون is also with a like meaning affixed to nouns and adverbs of time: as راتاڪون 'since night'; ڪڏهڪون 'since when?'

² ڪون, ڪون ڪون and ڪون ڪون are also used. These are apparently compounds of ڪو 'to' and the prepositions اُن, اُن, اُن &c. above.

164. 2nd. Those, with which **जे** جي the oblique form of **جو** جو may be used between the preposition and the noun governed. Among these are:

سامھون سامھون		مٿي مٿي	Above, on top of.
سامھڻو سامھڻي	In front, before.	ويجهو ويجهو	Near.
سامھڻو سامھڻو		ويجهڙو ويجهڙو	
اڳي اڳي	Prior to before.	اوڙو اوڙو	
مھندي مھندي		اوڙو اوڙو	
رُوبرو رُوبرو	In presence of.	چوڌاري چوڌاري	Around, on all sides of.
		چوگرد چوگرد	
پوءِ پوءِ	After, behind.		
پُٺون پُٺون		اوري اوري	On this side of.
پٺڻ پٺڻ	Behind, in absence of.	پري پري	On that side of.
پڇاڻو پڇاڻو	After, posterior to.	بدر بدر	In lieu of, for.
اُٺي اُٺي	Upon	بدرن بدرن	
وچ وچ	In the midst of.	بدران بدران	
		عاجي ايوج (عوضي)	
اندري اندري	inside	پارو پارو	On the part of, for.
باھري باھري	Outside.	پاران پاران	
ھيٺ ھيٺ	Below, under.		
لاھ لاھ	On account of, for.	بنا بنا	Without, wanting.
ڪاڻ ڪاڻ		سواء سواء	
واسطي واسطي		بغير بغير	
ڪارڻ ڪارڻ	For the sake of.	ڌاري ڌاري	
رڳي رڳي		ڌارون ڌارون	
لڳي لڳي		ڌاران ڌاران	
ساڳي ساڳي	By reason of, for.	باھون باھون	
خاطر خاطر		باھو باھو	
ڪري ڪري	By reason of, by means of.		
وڳھي وڳھي	By reason of, from.		

165. With the greater part of these, the **जे** جي may be used or not used at pleasure. With some it is generally necessary, but with others it is rarely found. Some, as **اندري اندري** (from **اندرو اندرو** 'the inside'),

اڳي اڳي and **پوءِ پوءِ** especially when referring to time, often take **ڪون ڪون**, **ڪاڻ ڪاڻ** &c. Between them and the noun governed, instead of **جي** جي as, **تڏهن ڪاڻ پوءِ آيو آيو** as, **تڏهن ڪاڻ پوءِ آيو آيو** 'after that he came'. **پري پري**, too, has sometimes these prepositions used with it.

² These, and others so terminating, have four forms, taking also **ڪن ڪن** and **انڙن انڙن** as their final vowels.

अई and अई to females. Of the others the most common are as follows:

Pleasure, commiseration.	आहा	Oh! Ah!	
Wonder, disappointment, sorrow.	हा		
Lamentation, distress.	होइ	Oh! Alas!	
Grief, regret.	हाइ हइ	Oh! Ah!	
Complaint, pain.	हुए	Oh!	
Pain.	आह		
Great pain, agony.	घोडाइ अलाइ	Oh God! Mercy!	
Commendation.	याहु छाबसि (चाबस) अस्कू	Bravo! Well done!	
Reproach, ridicule.	ओहि	Oh!	
Scorn, contumely	हेठि फिठि	Cursed! Despicable! Wretch!	
Disapprobation.	छि छी छुं	Fy, poop, pish.	
Aversion, disgust.	थू	Oh! How nasty!	
Assent, affirmation.	मरु जीउ भली	Well, good.	
Dissent, negation.	खेरु (खैर) खेरुई खेरु (खैर) थी खैर	Not so, no.	
Desire	Affirmative	छाल (छाल)	I wonder if, I hope.
	Negative	मतां	Would that! Forbid that!
Expectation.	मन	Forbid that!	
Uncertainty.	अलाजे निजाणा	God knows.	
Astonishment.	मारि बले (बली)	Oh! Wonderful! Oh! How fine!	

CHAPTER X.

OF DERIVATIVES AND COMPOUNDS.

171. These are very numerous, but it does not seem necessary to enter into much detail regarding them, I shall give merely some of the most common forms.

ABSTRACT NOUNS

172. FORMED FROM ADJECTIVES.

चडाई چڱائي	Goodness	from चडो چڱو Good.
अछाई اچائي	Whiteness	from अच्छو اچو White.
अछाणि اچاڻ		
अछाइणि اچاڻ		
गर्मी گرمي	Heat	from गर्म गर्म Warm.
झाहप ڏاهپ	Wisdom	from ڏاهو ڏاهو Wise
घटिता گهٽتا	Deficiency	from घटि گهٽ Deficient.
घटिती گهٽي		
घटिताई گهٽتائي		
साधाई ساڌائي	Sacred character from साधु साڌ Pious.	
साधिपाई साڌيائي		
साधिपी साڌي		
साधिपो साڌو		
साधपणु साڌو		
साधपणी साڌو		

173. FORMED FROM OTHER NOUNS.

मुर्सी مُرسی	Manliness	from मुर्सु مُرسُ A man.
माणहुआई माڻهڻائي	Humanity	from माणहु ڄڻ A human being.
माणहिपो माڻهڻو		
माणहिपाई माڻهڻائي		
माणहुअपणी माڻهڻي		
माणहुअपणु माڻهڻو		

174. FORMED FROM VERBS OR VERBAL ROOTS.

कट कٽ	Deducting	from कटणु ڪٽڻ	To deduct.
मट مٽ	Changing	from मटणु ڄڻ	To change
वेड्डु वڙو	Surrounding	from वेड्डणु ڀڙو	To surround.
लाहु لاهو	Descending	from लाहणु ڀاهو	To descend
चाड्डो ڇاڙو	Increase	from चड्डणु ڇڙو	To rise
घाटो گهٽو	Decrease	from घटणु ڳهٽو	To lessen

घटि گھٽ			
भरिणो ڀرڻو	Filling	from भरणु ڀرڻو	To fill
खपति ڪٽ	Expenditure	from खपणु ڪٽ	To expend
थिअणी ٿيڻي	Being	from थिअणु ٿيڻ	To be
रँधिणी रँڌڻي	Cooking	from रँधणु रँڌ	To cook
वजणु वڃ	Going	from वजणु वڃ	To go
डिअणु ڏيڻ	Giving	from डिअणु ڏيڻ	To give

The last two forms are found with all Verbs.

NOUNS OF AGENCY.

175. FORMED FROM NOUNS.

घरवारो گھروارو	A master of house	from घर گھر	A house.
मेंझुनियारो میتھڻ وارو	A keeper of buffaloes	from मेहि میہ	A buffalo
धनारु ڏنار	A herdsman	from धणु ڏڻ	A herd of cattle.
बकिरारु ٻڪراڙو	A goatherd	from बकिरी ٻڪري	a goat
ओठी اولهي	A camelherd	from ऊठु اڻڻ	A camel
बागाई باڳاڻي (باغچي)	A gardener	from बागु बागچي	A garden
बाकिरी ٻاڪري	A seller of vegetables	from बकरु ٻڪر	Vegetables
ओकिरी ٺوڪري	A seller of earthenware	from ठियरु ٺيڪر	Earthenware
पोर्हातु ڀوروھيٽ	A labourer	from पोर्हा ڀوروھيو	Labor
दोही दान्ही	A complainant	from दोह दानھ	A complaint
संधो سينڌو	A friend	from संधि سينڌ	Friendship
सोनारो सोनारو	A goldsmith	from सोनु سون	Gold.
हाजु हाजो	A destroyer	from हाजि हाज	Injury
वाहरु वाहरु	An aider	from वाहर वाहरु	Aid
हलवाई हलोائي	A confectioner	from हलवो हलो	The sweetmeat
लुहरु लुहरु	A blacksmith	from लोह लوه	iron

176. FORMED FROM VERBS.

लिखणहारु ليکڻهارو	A writer	from लिखणु ڏيڻ	To write.
डिअणवारो ڏيڻ وارو	A giver	from डिअणु ڏيڻ	To give
वठणवारो वठ्ठु وارو	A taker	from वठणु वठ्ठु	To take
कदहु ڪندڙ	A doer	from करणु ڪرڻ	To do
चिकीदहु چڪيڏڙ	A suiter	from छिकणु ڇڪڻ	To pull

भोलू ٻولڻ	A simpleton	from	भुलणु ٻُلڻ	To err
खाऊ ڪانڻ	A glutton	from	खाइणु ڪانڻ	To eat
डिअणवातु ڏيअणवात	A giver	from	डिअणु ڏيअ	To give
गाइकु ڳائڪو	A singer	from	गाइणु ڳائ	To sing
पीजारी पीजारو	A cleaner of cotton	from	पिजणु ٻيڙو	To card cotton
वाढो वाढو	A carpenter	from	चढणु चढ	To cut
वेठलु वيٺڻ	A resident	from	विहणु वڃ	To reside.
रहाऊ رهاڻو		from	रहणु ره	

The first four forms given here, of हारु हाउ, हारो हारो, वारो वारो and दडु दु follow generally from all verbs. The next, in which the termination is ऊ ऊ may be formed from all transitives, and some intransitives also.

177. DIMINUTIVES.

बेड़ी बेड़ी	A boat	from	बेड़ी बेड़ी	A large boat.
दरी दरी	A window or small door	from	दरु दर	A door.
मछी मछी	A fish	from	मछु मछ	A large fish.
पुटिडो पुटु	A little son	from	पुटु पुट	A son.
धिमडी धिअ	A little daughter	from	धिअ (धिअ)	A daughter.
थोरिडो थोरु	Very few	from	थोरु थोर	Few
नंढिडो नंढु	Very small	from	नंढु नंढ	Small
थुल्हिडो थुल्हु	Thickish	from	थुल्हु थुल्ह	Thick.

This last form or Diminutive, terminating in डो डु may be used in general with all nouns and adjectives. Many adjectives admit of two other forms, also; thus, थोररो थोरु or थोररिडो थोरु, नंढरो नंढु or नंढरिडो नंढु, थुल्हेरो थुल्हे or थुल्हेरिडो थुल्हे. These are generally used for comparison with other objects, or to show more or less than what is wont or required. The first form should then be translated, 'less' or 'too little', 'smaller or too small'. The 2nd is a diminutive of this, and would signify 'somewhat too little', &c.

178. NEGATIVE AND OTHER PREFIXES

अणडिठो अण ڏٺو	Unseen	from अण अ	and डिठो ڏٺو	Seen
अधर्मी अधرمي	Impious	from अ अ	and धर्मी धرمي	Pious
निर्दई नردني	Unmerciful	from नि न	and दया दया	Mercy
निभागो नياڳو	unfortunate	from नि न	and भागो پاڳو	Fortune

नाचडो नाचु	unwell	from ना ना	and चडो चडु	Well
वेगुणो वेगुणु	Ungrateful	from वे वे	and गुणु गुणु	Right
नाहकु नाहकु	Injustice	from ना ना	and हकु हकु	Kindness
लाचारु लाचारु	Helpless	from ला ला	and चारु चारु	Remedy
नखदु नखदु	Unproductive	from न न	and खदु खदु	Earning
मखदु मखदु		from म म		
रेकमो रेकमो	idle	from रे रे	and कमु कमु	Work

सु सु and कु कु are commonly prefixed, signifying 'good' and 'bad'; as सुपत्यो सुपत्यो 'honest'; कुपत्यो कुपत्यो 'dishonest', from पति पति honor. औ औ or अय अय is also prefixed to many words with same signification as कु कु; as, औतडु औतडु or अयतडु अयतडु 'a bad landing place', from तडु तडु 'a landing place'. The prefix स स signifies possession, as सपुदो सपुदो 'one having a son'; सभागो सभागो 'lucky'.

179. A series of nouns signifying 'expense of', or 'wagers for', are formed from Verbs, thus:

खणाणी खणाणी Expense for carrying from खणु खणु 'To lift'.

चाराणी चाराणी Expense of grazing from चारु चारु 'To graze'.

धुआरिणी धुआरिणी Wages for washing from धुअणु धुअणु 'To wash'.

180. PATRONYMICS are formed by affixing आणी आणी to the proper name, and are often used for subdividing tribes into families: as,

आडुआणी आडुआणी	The son or descendant	of आडु आडु
सीतलाणी सीतलाणी	Ditto	of सीतलु सीतलु
शहदादाणी शहदादाणी	Ditto	of शहदादु शहदादु
बागाणी बागाणी	Ditto.	of बागो बागो

181. ADJECTIVES are formed in a great variety of ways.

वाणिको वाणिको	Of a Hindoo	from वाण्यो वाण्यो	A Hindoo
हाणको हाणको	Of the present time	from हाणे हाणे	Now
रातको रातको	Of last night	from राति राति	Night
रातणो रातणो			
डाडाणो डाडाणो	Of a father's father	from डाडो डाडो	A paternal grandfather.
फकीराणो फकीराणो	Of a fukeer	from फकीरु फकीरु	A fukeer.
साखाइतो साखाइतो	Honorable	from साख साख	Honor

ڪارائتو ڪارائتو	Useful	from ڪار ڪار	Use
پاڻياڻو پاڻياڻو	Damp	from پاڻي پاڻي	Water
وارياسو وارياسو	Sandy	from واري واري	Sand
ٿريلو ٿريلو	Of the Thur	from ٿر ٿر	The Thur or desert
چاڀرو چاڀرو	Of the hills	from چڀر چڀر	The highlands
باڪرو باڪرو	Of Bukhur	from بڪر بڪر	Bukhur
ڌرمائو ڌرمائو	Given in charity	from ڌرم ڌرم	Charity
شرمائو شرمائو	Modest	from شرم شرم	Modesty
پٽيو پٽيو	One having a son	from پٽ پٽ	A son
ديवानو ديوانو	Merciful	from ديا ديا	Mercy
ديالو ديوانو			
ڏهاري ڏهاري	Criminal	from ڏوھ ڏوھ	Crime
اڃايو اڃايو	Thirsty	from اڃ اڃ	Thirst
سگهو سگهو	Strong	from سڄ سڄ	Strength
سڄارو سڄارو			
آڻيارو آڻيارو	With eggs (a fish)	from آڻي آڻي	Eggs (of a fish)
پاڻيو پاڻيو	Fortunate	from پاڻي پاڻي	Fortune
باڪرو باڪرو	Of a goat	from بڪري بڪري	A goat
گائو گائو	Of a cow	from گاڻو گاڻو (گائو)	A cow
ماھيو ماھيو	Of a buffalo	from مھو مھو	A buffalo
لارائي لارائي	Of lar	from لار لار	The country of Lar.
لاري لاري			
گوٺائي گوٺائي. گوٺي گوٺي	Of same village	from گوٺو گوٺو	A village
پاڙو پاڙو	Of same neighbourhood	from پاڙو پاڙو	A quarter of a town.
ڏکيو ڏکيو	Painful	from ڏک ڏک	Pain
ماٺيو ماٺيو	Silent	from ماٺ ماٺ	Silence
ڏند ڏند	One having large teeth	from ڏند ڏند	A tooth
ڪاٺو ڪاٺو	Left handed	from ڪٻو ڪٻو	The left hand
وڌو وڌو	More	from وڌو وڌو	To increase
تڪائو تڪائو	Durable	from تڪو تڪو	To last.

182. the following table shows a series of Pronominal Adjectives and Adverbs formed from the demonstrative, relative, correlative and interrogative pronouns.

APPENDIX

184. THE DEVANAGARI CHARACTERS

Initial.	Medial.	Equivalent and power.	
अ	अ	a	As in America
आ	आ	á	As in Father
इ	इ	i	As in Hit
ई	ई	í	As ee in Feet
उ	उ	u	As in Pull
ऊ	ऊ	ú	As oo in Pool
ए	ए	e	As in There
ऐ	ऐ	ai	As I in Fine
ओ	ओ	o	As in Go
औ	औ	au	As ou in Thou
क	क	k	As in King
ख	ख	kh	As in Inkhorn
ग	ग	g	As in Gun
घ	घ	gh	As in Hog-hunt
ङ	ङ	ng	As in Sing
च	च	ch	As in Church
छ	छ	chh	Same aspirated
ज	ज	j	As in Jet
झ	झ	jh	Same aspirated
ञ	ञ	ng	As ni in Union
ट	ट	t	As in True

¹ The series of five letters following from this letter, require to be sounded from the roof of the mouth; the next five letters from the teeth.

ठ	ٺ	th	Same aspirated
ड	ڙ	dʰ	As in Dim
ढ	ڙ	dʰh	Same aspirated
ण	ڻ	ɳ	As in None
त	ٽ	t	As in Tongue
थ	ٺ	th	Same aspirated
द	د	d	As in Den
ध	ڊ	dh	Same aspirated
न	ن	n	As in Not
प	پ	p	As in Pen
फ	ڦ	ph	As in in Up-hill
ब	ب	b	As in Bind
भ	ڀ	bh	As in Abhor
म	م	m	As in Man
य	ي	y	As in young
र	ر	r	As in Race
ल	ل	l	As in Left
व	و	v	As in Voice
श	ش	sh	As in Shun
ष	ش	sh	A cerebral form of the same
स	س	s	As in Son
ह	ه	h	As in House

195. The following are the Joint Letters that will be found most commonly used in writing Sindhi in the Devanāgarī character. But it should be remembered, that the connecting the letters together, or not, is in general optional. A Sindhi writing in the Gurmukhī character will commonly write a Short i (इ) with the first consonant instead of coupling them.

Second specimens of the combinations

	ज	न	व	म	य	र	ष	ह
क	कज	कन	कव	कम	कय	कर	कष	
ख			खव	खम	खय	खर	खष	
ग	गज	गन	गव	गम	गय	गर	गष	
घ	घज	घन	घव		घय	घर	घष	घह
च	चज		चव	चम	चय	चर	चष	चह
छ	छज		छव	छम	छय	छर	छष	
ज	जज	जन	जव	जम	जय	जर	जष	जह
झ	झज	झन	झव		झय	झर	झष	
ण	णज	णन	णव		णय	णर	णष	
ट	टज	टन	टव		टय	टर	टष	टह
ठ	ठज	ठन	ठव	ठम	ठय	ठर	ठष	ठह
ड	डज	डन	डव	डम	डय	डर	डष	डह
ढ	ढज	ढन	ढव	ढम	ढय	ढर	ढष	ढह
ण	णज	णन	णव	णम	णय	णर	णष	णह
त	तज	तन	तव	तम	तय	तर	तष	तह
थ	थज	थन	थव	थम	थय	थर	थष	थह
द	दज	दन	दव	दम	दय	दर	दष	दह
ध	धज	धन	धव	धम	धय	धर	धष	धह
न	नज	नन	नव	नम	नय	नर	नष	नह
प	पज	पन	पव	पम	पय	पर	पष	पह
फ	फज	फन	फव	फम	फय	फर	फष	फह
ब	बज	बन	बव	बम	बय	बर	बष	बह
भ	भज	भन	भव	भम	भय	भर	भष	भह
म	मज	मन	मव	मम	मय	मर	मष	मह
य	यज	यन	यव	यम	यय	यर	यष	यह
र	रज	रन	रव	रम	रय	रर	रष	रह
ल	लज	लन	लव	लम	लय	लर	लष	लह
व	वज	वन	वव	वम	वय	वर	वष	वह
श	शज	शन	शव	शम	शय	शर	शष	शह
ष	षज	षन	षव	षम	षय	षर	षष	षह
ह	हज	हन	हव	हम	हय	हर	हष	हह

First specimens of the combinations

Combinations with Consonants

झ	झ	झ	थ	थ
झ	झ	झ	थ	थ

186. Alphabetical List of the feminine Nouns ending in 3 4, exceptions to the rule in para. 19.

انگُ اَنگُ	An off-shoot from a branch	چُپُ چُپُ	Silence
انگھُ انڱھُ		چارُ چارُ	Ashes
اڱُ اڱُ	To-day	چُپُ چُپُ	Silence
انسُ انسُ	Off-spring	چُلُ چُلُ	Bark, peel
آنڙُ آنڙُ	A slimy evacuation	جُڙُ جُڙُ	Sealing wax
ڪڙڪڙُ ڪڙڪڙُ	Gabbling	جُرُ جُرُ	A leech, the after birth
ڪڙُ ڪڙُ	Rust	جِندُ جِندُ	Life, body
ڪسُ ڪسُ	Green rust &c	جوڪارُ جوڪارُ	m. & f. a salt used in medicine
ڪڙڪڙُ ڪڙڪڙُ	The sound of coughing	جِهلُ جِهلُ	Name of a plant (Indigofera pauciflora)
ڪڙُ ڪڙُ	m. & f. Oilcake	جهڻڻُ جهڻڻُ	Squabbling
ڪڙُ ڪڙُ	Sugar	تڙڪُ تڙڪُ	Gabbling
ڪڙُ ڪڙُ	Potash	تڪُ تڪُ	The spindle of a spinning wheel
ڪڙُ ڪڙُ	The mangle	تڙُ تڙُ	A cutaneous eruption
ڪڙُ ڪڙُ	The pulp of fruit &c.	تندُ تندُ	A thread
ڪڙُ ڪڙُ	Name of a wild grass and grain (Panicum antidotale)	تڙُ تڙُ	A woman's breast with milk
چڙُ چڙُ	A table by which the value of pearl is computed	تڙُ تڙُ	Cream
چڙُ چڙُ	chattering	تڙڪُ تڙڪُ	Fanning the fire
چڙُ چڙُ	Talk	تڙُ تڙُ	A metal &c.
چڙُ چڙُ	Name of a vegetable	تڙُ تڙُ	A daughter
چڙُ چڙُ	A thing	تڙُ تڙُ	A whitlow
چڙُ چڙُ	Last year	تڙُ تڙُ	The nimb-tree
چڙُ چڙُ	One	تڙُ تڙُ	A daughter-in-laws
چڙُ چڙُ	Seman virile	تڙُ تڙُ	A hurry
چڙُ چڙُ	The barking of dog	تڙُ تڙُ	A thing
چڙُ چڙُ	Ashes	تڙُ تڙُ	Offspring
چڙُ چڙُ	A sister	تڙُ تڙُ	A thing
چڙُ چڙُ	Cerumen	تڙُ تڙُ	Poison
چڙُ چڙُ	ink, an inkstand	تڙُ تڙُ	Lightening
چڙُ چڙُ		تڙُ تڙُ	Rations

मात ماء	A mother	विस्वِ	The world
मिखु مِکھ	Marrow	विह्	Poison
मित्रु مِکھ		ससु	A mother-in-law
मैलु مِیل	Dirt	सिंधु	The country Sindh
लिमु لِی	The nimb-tree	हिनहन	A knocking &c.
वठु वڙ	A seizure	हिङ्गु	Assafoetida
		हिन्दु	Hindustan.

187. Alphabetical List of roots of Active Verbs terminating in 3 1, referred to in para. 109.

अलु ٺل	To deny	खाड ڄڙ	To eat
आखु ٺا	To say	खिड ڄڙ	
उधु ٺڙ	To wipe	गहु ڄڙ	To grind by rubbing
कडु ڄڙ	To extract	गिह ڄڙ	To swallow
कतु ڄڙ	To spin	गिन्दु ڄڙ	To buy
कहु ڄڙ	To say	घुर ڄڙ	To ask for
कुहु ڄڙ	To slaughter	घट ڄڙ	To say
खटु ڄڙ	To earn	चंचडु ڄڙ	To stick close to
खणु ڄڙ	To lift	चुगु ڄڙ	To peck as a bird
खन्दु ڄڙ	To scratch	चरु ڄڙ	To graze on
चुधु ڄڙ	To puncture	पुड ڄڙ	To ask
चुणु ڄڙ	To plait or crimp cloth	पुञ्ज ڄڙ	To understand
चुमु ڄڙ	To prick	पू ڄڙ	To string beads, &c.
चुगु ڄڙ	To kiss	बकु ڄڙ	To chatter
चुहु ڄڙ	To soak	बंधु ڄڙ	To tie
छिनु ڄڙ	To pluck	बुझु ڄڙ	To understand
छुहु ڄڙ	To touch	बुधु ڄڙ	To hear
छउ ڄڙ		भञ्जु ڄڙ	To break
जहु ڄڙ	To copulate	भुञ्जु ڄڙ	To fry
जाणु ڄڙ	To know	भुलु ڄڙ	To forget
झकु ڄڙ	To prate	मडु ڄڙ	To ask
झिणकु ڄڙ	To scold, chide	मञ्जु ڄڙ	To agree
डरु ڄڙ	To gobble up	मजि ڄڙ	
डुहु ڄڙ	To annoy, vex	मणु ڄڙ	To shampoo
डिसु ڄڙ	To see	मिलु ڄڙ	To meet

ڙوڙو	To milk	مڙوڙو	To send
تارو	To pass over	رڪو	To place
ڇاڙو	To suck	رڪو	To suit, please
ڇاڙو	To wash	لڪو	To find out
ڇوڙو	To choose	لھو	To find
پڙھو	To read	لھڻو	To have due
پڙوڙو	To understand	لڪو	To write
پسو	To see	لڪو	To plaster
پيڙو	To drink	لڪو	To reap
پيڙو		وڪو	To entwine
پينو	to beg	وڪو	To take
پيھو	To grind	وڪو	To please, suit
پيھو		وڪو	To sell
ويھو	To throw	سيھو	To sew
ويسھو	To trust	سڻھو	To smell
سامھو	To understand	سڻھو	To recognize
سارو	To divulge, blab	سڻھو	To hear
سھو	To endure	سڻھو	To snuff up, or blow the nose
سيڪو	To long for		
سيڪو	To learn	سھو	To suit, please
سيڪو	To smell	سھو	To grace, become
سيڪو	To snuff up or blow the nose	سھو	To strike, throw &c.

188. SINDHI MONTHS AND ERAS

The Sindhi Months are lunar, and like the Mohemedan, commence with the appearance of each new moon; but to keep with the seasons, the Sindhis every third year interpose an intercalary month (called **لڙو**) by repeating that, during which the sun enters no new sign of the zodiac. They reckon by both the Wikramajit and Shaliwahan eras, the former of which, whose year is called Samwat, is coeval with the year 57 B. C. and has Kati for its first month, the latter, called Shak, is coeval with the Christian year 76, and begins with Chetru, which month is reckoned from the first new moon after the sun enters Aries. In some places, however, the time for commencing the years of these two eras is confounded, and reversed. The Mahomedan era Hijeree, is also in common use, as well as the Faslee to shew the seasons.

چيٺُ چيٺُ	March-April	اسو اَسُو	September-October
ويساڻي ويساڻي	April-May	کٽي کٽي	October-November
چيٺُ چيٺُ	May-June	ناھري ناھري	November-December
آڪاڙُ آڪاڙُ	June-July	نھري ¹ نھري	
ساوڻُ ساوڻُ	July-August	پوھُ پوھُ	December-January
ساڻُ ساڻُ		ماڪھُ ماڪھُ	January-February
بديو بديو	August-September	فڳو ² فڳو	February-March

189. DAYS OF THE WEEK

Hindu	Musalman	
آرتو ¹ آرتو	آچر آچر	Sunday
سومرُ سومرُ	سونمُرُ سونمُرُ	Monday
	سونماڙُ سونماڙُ	
منگلُ منگلُ	اڱارو اڱارو	Tuesday
بڻڙُ بڻڙُ	اربع اربع	Wednesday
ويستِ ويستِ	خميس (خميس) خميس	Thursday
ٿارون ³ ٿارو	جُمعو جُمعو	Friday
شڪرُ شڪرُ		
ڇنڇرُ ڇنڇرُ	ڇنڇرُ ڇنڇرُ	Saturday

The Hindoo day commences as ours does at midnight, but Musalmans reckon from the previous evening. Therefore آچر جي راتِ راتِ would, spoken by a Musalman, mean 'Saturday night'.

¹ Also called منڇرُ منڇرُ

² also called فڳو فڳو

³ Also آڏيلوارُ آڏيلوارُ, آڏيلوارُ آڏيلوارُ and آرتوارُ آرتوارُ

⁴ Or رَوڪرُ رَوڪرُ

STORIES FOR EXERCISE.

1st Story.

بِ جالوُن بَارِ جِ لاءِ تِي وَڙهيون، پَرِ بِنهي جو شاهد ڪو نه هو، تہ ڪاجيءَ (قاضي) وٽ وڃي انصافَ (انصافُ) گهريائون (هنن گهريو). ڪاجيءَ (قاضيءَ) ڪاسائيءَ کي ڪوئي چئو، ڪَ ”هن بَارِ کي بہ اڌ ڪري، ۽ بِنهي جالن (زالن) کي وراهي ڏي.“ هڪڙي جال (زال) اها ڳالهه ٻڌي مات ڪري رهي، پر ٻيءَ روئي ڏانهن ڪري چئو، سانئينءَ جي نانءُ منهنجي بَارِ کي بہ اڌ مَرِ ڪر جيڪڏهن شرا (شرع/ شريعت) ۾ اينئين آهي، تہ مون کي بَارُ ڪونه گهرجي.“ تڏهن ڪاجيءَ (قاضيءَ) سهي ڪئو، جو بَارُ جي ماءُ اها ئي آهي؛ تہ بَارُ انهي کي ڏناريائين (هن ڏناريو). ٻيءَ کي موچڙا هڻائي ڪڍيائين (هن ڪڍيو).

Two women were quarrelling for a child, and neither had any witnesses. They both went to the Kazi and asked for justice. The Kazi called the executioner, and bid him cut the child in two, and give a half to each of the women. One of them said nothing on hearing this, but the other exclaimed weeping; "For God's sake do not cut my child in two. If this be justice, I ask not for the child." The Kazi on this was convinced that she was the true mother of the infant, so he gave it over to her. The other he turned out with a beating.

ڏسڻ ته هو وٺي ڪٿي هليو وٺو. ڏنھ (ڏينهن) ٻن کان پوءِ اهو پٽو به آيو. تنهن به انهي جال (زال) کي اچي چئو، ته: ”نائو منهنجو ڏي.“ جال (زال) هن کي چئو جاڳندو ڏسي وڃي ٿي. پهرين جي ڳالهه ٺڳي ڄاتائين، سا سڀ ٻڌائينس (ٻڌائينس). تڏهن انهي مڙد چئس، ٻول پڇي هڪڙي کي ڇو ڏٺو؟“ جال (زال) ورائي ڏني، ”مٿو چئائين، تڏهن گڏ ٿيڻ نه نهندو ڏسي هڪڙي کي ئي ڏٺو.“ اهڙي ترنهن (طرح) هڪ ٻه گهڙي وڙهي ڪاجي (قاضي) وٺ وٺا. ساري ڳالهه ٻڌائينس. ڪاجي (قاضي) ٻڌي جال (زال) کي بيٺو سمجهيو. چئائين: ”هي ڏهارو ڪينهي، تون پنهنجي چئي کي پاڙو. انهي پئي کي پاڻ سان وٺي، گڏجي اچو ته توکي هن کان نائو ڏاريان.“ ته هو ڪو ٿي هليو وٺو.

A couple of men were going to a foreign country. They placed their money in deposit with an old woman, and said to her “When we both return together, you are to give us the money.” Having got her to agree to this, they went off on their journey. After several days one of them coming first said to the old woman, “My partner is dead, give me all our money.” The woman after some difficulty believing what he said took out and gave him the whole property. He went off with it off somewhere. After a couple of days the other came also. He, too, went to the woman and asked for the money. The woman seeing him alive and well, was surprised, and perceived the other had deceived her. She then told him the whole story. The man asked, “why did you give the money to one, contrary to agreement?” The woman replied, “He said you were dead, and therefore seeing it was impossible you could come together, I gave it to him alone.” In this way they disputed for an hour or two, and then went to the Kazi, and told him the whole story. The Kazi on hearing it perceived the woman was not to blame, and said, “This woman is innocent. Do you perform your part of contract? Bring your partner with you, and I will then make the woman pay you the money.” The man then went off ashamed.

3rd. Story

हिकिडो छोरु वाहें खां भुगिडा भुजाइण विओ. वाहों भुजी जइहीं डिचअण लगसि, त उन्हे हट जे मनह जी, जा

palms, having first put his arms around the post supporting the thatched roof of the shop, so that the post was inside his arms. Consequently if he separated his hands, the grain would fall: but without separating them he could not get away. So he began to cry. On this a crowd of people came there, all fools. They set to consider "Ah! What is going to happen! The boy caught tight. How shall he get loose?" While they were thus pondering, Lall Bujhakar, the head man of the fools, came up, and hearing and seeing what was going on, said, "What are you puzzling yourselves about?" If the roof be taken off, and the post pulled up, the boy will get loose of himself". All the fools on hearing this, said, "Well spoken, friend! Your advice is excellent". Then they set to follow it. In this way boys admire what boys say, and fools prefer the advice of fools.

The Story of the Prince Amulu Maniku, and the Princess Husini, the Fairy.

चीन बिलाइत जो हिकिडो पातिशाह लालु नाले हो. तौहें सैफल नाले पँहजे वजीर खे चिओ, मूं खे दुनिया जी कमी काई कान्हे, पर औलादु की न थो थिएमि. ईएँ चई सैफल वजीर खे घणो धनु डिचनाई. चिआंसि, ही धनु अथेई सो वजी खेरात करि, एँ पुछु त औलादु को मूं खे हक दर्गाह मों लिख्यो आहे किन न? पोइ हुन पीर ते वजी खेरात कई, त हुते हिकिडे फकीर खे आवाजु आयो. तौहें हिकिडी चपुटी खाकि जी भरे सैफल वजीर खे हथ में डिनी, अँई चिआंसि, त, "जेका राणी लाल पातिशाह खे दिलि घुरंदी हुए, तौहें खे अछुते घडे मों पाणी सफा कटोरे मे ओते, उहा खाकि चपुटी विड़ी पिआरो, त खुदा उन्हे खे पुडु डींदो. तौहें जो नालो रखिजो अमुलु माणिकु. सो जइहीं वडो थिए, एँ बटीह छट्टीह लखिणो थिए, अँई काबिलु थिए, एँ पँहजा घोडा बेडा सिपाही रखे, अँई पँहजा

आचार वीचार करे, तडिहिं हिन मुंहजे जाइ ते वठ्यो
अचिजाइ.” चिआई, “साई, चडो.”

पोइ फकीर जे चवण मूजिबि थओ; अँइ जडिहिं उहो बारु
वडो थिओ, तडिहिं सैफल वजीर लाल पातिशाह खे चिओ,
“साई, साहिबजादे खे मोकल डे त आउँ फकीर जे पेरें
विझाराए अचांसि.” त पातिशाह खुशिअ सां साहिबजादे खे
मोकल डिनी, एँ साणुसि सैफलु वजीरु एँ बिआ सिपाही
डिनाँइ, एँ ब घोडा कौतल जे संजनि सां, एँ कपिडा तहें
तहें जा, एँ धनु, इहो सभु फकीर जो लजरु डेई हलायांनि.
पोइ फकीर वटि राति जो आया, अँइ जडुहीं आधी राति
थी, तडुहीं फकीरु शाहजादे खे वठी, बई चमडापोश करे,
गुलस्ता नाले पातिशाह जे शहर मे विआ; एं सजे शहर जो
शइलु करे, घुमंदा घुमंदा पातिशाह जे घिट्युनि मे आया;
डिठाऊं, त हिकिडी महलात आहे, तंहिं मे तजिला
खिविणिनि वांगे पिआ थिअनि. पोइ अमुलु माणिकु
पातिशाहु हिकिडी कुंड वठी, उन्हे खिविणिनि जे डिसण
वास्ते बिही रह्यो. तडुहीं फकीर चिउसि, त, “हिते
पातिशाहनि जूं महलातूं आंहिनि. तूं हिति न बिहु. आउ,
त हलूं.” त फकीर खे चिआई, “घडी खनु बिहु त डिसूं
किहडा तजिला आंहिनि.” इँएँ थे पाण मे गाल्खूं किआऊं,
त मथी हिकिडी बान्ही लथी सोने रोपे धडे सां. तँहिं
चिओ, त, “मिआ, बंदा खुदा जा, अहीं केरि आह्यो, जो
आधिअ राति खों पोइ अचे पातिशाहनि जे महलातनि मे
पिआ आह्यो? मतां को चोकीदारु झले विझेव, एँ पातिशाह

खे खबर पेइजी वजे, त अक्हां सां बुरा हवाल करे.” चिआंऊं, “माई, असीं कॅहें बे मुल्क जा आंझ, एँ असीं वज्ं था, तर्सू की न था, पर असां खे खबर डे त ही तजिला महिलात मे किहडा आंहिनि.” चिआंईनि, “अबो, तहां जो इन्हे पुछण जो वास्तो किहडो? तर्ही के अमीर आह्यो? के वजीर आह्यो? के पातिशाह आह्यो? जो हिन महल था पुछो. अहीं गरीब माण्हूं भजी वजी का मसीदि हथि कर्यो.” तड्हीं पातिशाह चिउसि, “डे माई, मूं खे वास्ते धणिअ जे डसु डे त ही कहिडो तजिलो आहे.” चिआंसि, “अबा, घोरे वजा खुदा जे नांव तों; हिअ हुसिनि परी पातिशाहजादी आहे, सा संदास मे वठी विंहेजे. तौँहें जे लिडनि तोे जे कपिडो लह्यो वजे, त तजिलो विजु वांगे थिओ वजे.”

इँएँ पुछी उतांहाँ हल्या, से पँहजे ओताक ते आया. त अमुल माणिक पातिशाह फकीर खे अर्जु किओ, त, “सांई, जे तूं कामिलु फकीर जुयंतवारो आंहीं, त मूं खे दुआ करि आंऊं इहा पर्ण्या.” पोइ फकीर चिउसि, त, “इहा तो खे खुदाताला डिआरी.”

वरी पातिशाहु सुभुअ जो मोकिलाए फकीर वटों रवंनो थिओ. आयो पँहजे गोठि, अंइँ पँहजे पिउ लाल पातिशाह खे अर्जु किआंई, त, “सांई, मूं खे हुसिनि परी पातिशाहजादी पर्णाइ, जा सतिअ महलात मे वेठी आहे, जौँहें जे हुकुम मे सठि असी बान्ही आहे, तिनि सठि असिअई बान्हिअ खे गुलेल्यूं हथनि मे आंहिनि, एँ नरु

पखी विहणु न थ्यूं छडीनि.” तड्हीं पातिशाह चिउसि,
 “अबा, तो खे पँहँजी ड्डेपोटी पर्णाईदासूं.” त चिआंई,
 “सांई, जे पर्णादुस, त इहा हुसिनि परी पातिशाहजादी
 पर्णादुसि, न त ही मुल्कु, ही तूं.” चिआंईसि, त “अबा,
 कावडि न करि. आंऊं तो खे इहा सागी हुसिनि परी
 पर्णाईदुसि.”

पोड पातिशाह सैफल वजीर खे चिओ, “तूं गुलस्ता
 पातिशाह जी धिउ हुसिनि परी, तँहिं जो सडु अमुल
 माणिक पातिशाहजादे सां वजी छिकि.” तडिहिं सैफलु
 वजीरु विओ, एँ गुलस्ता पातिशाह खे वजी अर्जु किआंई,
 त, “तुंहिजे निआणिअ जो सडु लालु पातिशाहु पँहँजे पुट्ट
 वास्ते थो घुरे.” त गुलस्ता पातिशाह चिओ, “भली आंरें,
 निचु आंरें, पर मुंहिजी धिउ वडुवर वेठी आहे, तँहिं खां
 पुछी अचां, त तो खे वरँदी डिआं.” तँहिं वजी पँहँजे धिउ
 खां पुछो, “बाबा, आंऊं तुंहिजो सडु थे कर्यां लाल पातिशाह
 जे पुट्ट अमुल माणिक सां, तुंहिजी केइही मर्जी आहे?”
 चिआंसि, “बाबा, तूं मुंहिजो काबो किबिलो आंहीं. अव्हां
 माउ पिउ जो चवणु आंऊं न थी मोटायां, पर पेहँई
 मुंहिजी हिकिडी गाल्हि बुधो. अहीं जे मुंहिजो विहांउ
 अमुल माणिक पातिशाह सां था कर्यां, त मूं खे पातिशाही
 अहदु इहो विड़ी डिओ, जो बंगुला चौदरा ब थींदा, हिकिडो
 मुंहिजो, बिओ अमुल माणिक पातिशाह जो, बई आम्हों
 साम्हो. तिनि मां हिकिडे मे मुंहिजी खट पेई हूंदी, बिए मे

पातिशाह जी. आंउं पँहँजिअ खट ते वेठी हूँघसि, पातिशाह पँहँजिअ खट ते, विच मे मुँहिजी डाजेली बा॒न्ही गिआली पाए वेठी रहँदी. जेका आंउं गा॒ल्हि कंघसि, सा बा॒न्हिअ खे चवंगसि, बा॒न्ही पातिशाह खे बुधाईदी, अँइँ जेका पातिशाह गा॒ल्हि कंदो, सा बि बा॒न्हीअ सां कँदो, त उहा अचे मूँ सां कंदी.” तइहीं गुलस्ता पातिशाह अचे सैफल वजीर खे इहा सजी गा॒ल्हि बुधाई, अँइँ चिआंसि, “इहो पातिशाही अददु मञ्यो, त शादी बहालु थींदी.”

पोइ सैफलु वजीरु इहा गा॒ल्हि बुधी मोकिलाए गो॒ठि डे रवानो थिओ, एँ खैर सां लाल पातिशाह वटि पहुतो. उते लाल पातिशाह पुछुसि, त, “मूँ खे शादिअ जो जबाबु डे, त किँअ करे आंएँ?” तइहीं सैफल वजीर सजी पातिशाहजादिअ जे शादिअ जी गा॒ल्हि करे बुधायसि. पोइ लाल पातिशाह अमुल माणिक खे चिओ, त, “हिअ जा रुबकारि आहे सा मर्जीदें कि न? चिआँई, “बाबा, मूँ कबूलु कई.” तइहीं लाल पातिशाह सीधा पाधा, समान, तंबू, किनातूँ, बिआ बि घणा इस्बाब, रवाना किआँई. तौँहँ खां पोइ पाण पुट्र सूधो गुलस्ता पातिशाह जे शहर डे हल्यो, अँइँ उते दुहिल दमर करे अचे पुट्र खे पर्णायाँई.

वरी पातिशाहजादो कुआरि सूधो पँहएजे गो॒ठि आयो, एँ बई पँहँजनि बंगुलनि मे धार धार आम्हों साम्हों अचे वेठा. उहा बा॒न्ही बि बि॒न्ही बंगुलनि जे विच ते थी वेठी, अँइँ जो पातिशाही कौलु चिओ हांऊं, तिँअँ जेका गा॒ल्हि

पातिशाह खे करिणी हुई, सा बान्हिअ सां कंदो हो, तँहें राणिअ खे थे सुणाई, अँई जा गाल्हि राणिअ खे करिणी हुई, सा बि बान्हिअ खे थे चिआई, तँहें पातिशाह खे थे बुधाई, इँएँ कँदे घणा डिह गुजिया.

नेठि पातिशाहु वेही वेही खटो थिओ. हिकिडे डिहिं चिआई, त “हाणे चड्ही को शिकारु कर्या.” सो चड्ही हल्यो शिकार ते, अँई वनी हिकिडी रोझ मार्याई. तँहें खां घणो खुशि थिओ पोड वरंदे महल खुशिअ मे सिपाहिनि सां गाल्हियुं कंदो अचे, त रस्ते मे हिकिडो अखिड्यारो फकीर गड्युसि. तँहें घोडे जे गलिअ मे वठी चिउसि, “पातिशाह, तो सां आँ हिकिडी गाल्हि कंदुसि.” तड्हीं उन्हे फकीर खे उठ ते खणी चाड्हायाई, बे सां बेल्हः एँ अची लथा पँहजे बंगुले मे. फकीर जूं वड्युं खिजमतूं एँ चाकिर्यू किआई. हंध विछाए, सेज्बंद बुधाए, खट ते चाड्हे विहार्याईसि. पोड पातिशाह फकीर खे चिओ, “साई, हाणे जेकी चविणो हुएई, सो चउ.” तड्हीं फकीर चिउसि, त, “तो जा इहा हुसिनि परी पातिशाहजादी पर्णी आहे, सा उनहे जी दिलि आहे सुफेद देव सा. सतनि समुंडनि जे विच मे जो बिस्ती बागु आहे, उनहें बिस्तिअ बाग मे जुमे जुमे राति जादू करे, पिपिर ते चड्ही, सठि सहेलिनि सां गड्जी, तमाशे मे थी वजे, सो हाणे हिअ शब्खाबी टोपी हिक्मत जी तो खे थो डिआं, सो जड्हीं जुमे जी राति अचे, तड्हीं हिअ टोपी पाए, तूं संदसि बंगुले मे चड्ही वजिजांइ. मथे त पातिशाहजादी तड्डु किओ वेठी हूंदी. सोना वार वेठी

सुकाईदी. पोइ जाँहें गिआलिअ ते उहा वेठी हूंदी, तँहें ते
 विथी करे तूं बि वजी वेहिजि. त तो खे डिसंदोई को न.
 पोइ हुअ हार सींगर वेटी कँदी, मुश्क खथूरी घुराईदी, अँइ
 चूडा बीडा ढके करे, मोतिनि अँइ याकूतनि जो वगो
 आणाईदी. पोइ वरी मानी घुराईदी, सा आणे दस्तखाने ते
 रखिबी. त तूं उनिहे सां गडु वेही मानी खाइजांइ. हू जे
 इह बारह द्वाकुआ से तूं मथोईं खाई वत्रिजांसि, त दांह
 कंदी, “डी बोरिच्याणी, मानी आणि.” त बोरिच्याणी
 चवंघसि, ‘माई, तुंहिजे ओबरि मझों अँसीं इहई बारहई
 खाईयूं हुयूंसीं, अजु सुफेदु वठि हलण जे खुशिअ मों टुकुरु
 अँइ तीवणु को न बचायुइ, अजा बिओ थी घुरी.” त
 चवंघसि, “भला, पिपिरु वठी आणे बिहारि, त चड्हें”. तू
 ईँ हिन जी गाल्हि बिधी उन्हनि खां अगे जेस्ताईं हू
 साभिरनि, तेस्ताईं. चड्ही वेहिजु. पोइ जड्ही हे चड्ही
 जादू करे पिपिरु उडाईनि, तड्हीं पिपिरु ततानि समुंडनि
 जे विच मे वजी लहँदो. तूं उते उन्हनि मिड्यनीं खां पोइ
 लहिजु. पोइ हू थीनि अगुमे. त तूं पुठि मे थीजानि.
 जड्हीं सुफेद देव वटि ही साभि वजी हाजुरु थींयूं, तड्हीं
 सुफेदु देउ हिन जूं तार्जीमूं वठंदो, एँ चवंदुसि, त “तूं भले
 आँइअँ.” उन्हे महल सुफेद देव वटि सउ पर्यु बि नचंयूं. त
 हू हुसिनि परिअ पातिशाहजादिअ खे चवंदो, ‘जे तूं हिनि
 सउ पर्युनि खे विहारे मूं खे नच्यो थी डेखारीं, त आँ तो
 खे बिए जुमे ते पर्णीदुसि.” तड्हीं चवंघसि, ‘भला, इन्हनि
 खे विहार, त आँ बिही नचां. त उहे विहंयूं, एँ पाण

पेशिवाज ढके नचंदी. तइहीं संगिनि सां गइजी बिहिजि, त
 उन्हे खे पेहँ मुजिरे मे नवलखो हारु मिलंदो, सो तूं झपे
 खणी कमरि मे हणिजि. पोइ जइहीं बिओ मुजिरो कंदी,
 तइहीं मेतिनि एए याकूतनि जो वगो मिलंदुसि, सो बि तूं
 वठी कमरि मे विझिजाइ. वरी जइहीं टिओ मुजिरो कंदी,
 तइहीं नवलखो वीढो मिलंदुसि, सो बि तूं वठी खणी अगठ
 मे बधिजु पोइ अची उनहे सागये वण ते चइही वेहिजि,
 त हिअ बि मोकिलाए तोकिलाए सक्थुनि साहिइयुनि सां
 अची चइहंदी, अँइ वठी जादू कंदी, त अचे पँहजे बंगुले में
 लहँदी. पोइ शराब जे नशे मे सभेई खीऊं थी, अचे सुमही
 पवंधूं जो अवेल्, सो उतेई सिजु उभिरी वेंदुनि. हे अगे
 पहरु राति पिए हिन खे हारु सींगारु कराईधूं हुयूं, सो
 उनिह डिँहु सिजु उभिरी वेंदुसि, त कम्ची खमी बान्हिनि
 मे टाकोडो विझंदी, त, इयूं अगे जइहीं पहरु राति जो
 पिओ हूंदो हो, तइहीं का फणी, का आसी, का सुर्मदाणी,
 का चिलिम्यी, इंदणु खणी ईधूं हुयूं, अजु अक्हां खे छा
 थिओ आहे. त चवंधूसि, पातिशाहजादी, राति तमाशे ते
 हली हुँइँअँ, सो शराब जे नशे मे असां खे सुधि कान पेई,
 तँहिँ करे सिजु उभिरी विओसूं. चे, इयूं, राति जो नवलखो
 हारु, एँ मोतिनि याकूतनि जो वगो. एँ नवलखो वीढो, इहे
 जे राति मूं खे सुफेद देव इम्दादु डिनी, से किथे, चवंधूं
 असां खे खबर ई कान्हे. असां का अगे हेतिरनि डिँहनि मे
 तुँहिजी चोरी कई, चे, न. अहां चोरी का न कई. हाणे जे
 अहीं सलाह डिओ, त हेठि अमुल माणिक पातिशाह वटि

हलं. चे, छो ने हलीं, पातिशाहजादी, असीं की तो खे मनह थ्यूं कर्यूं. त सठि असिअ सहेलिअ सां गड्जी उथी हलंदी, से तो वटि ईयूं. त तूं ईंदो डिंसी शाहपसंदु विड़ी घोघिरा हणण लगिजि, एँ जडहीं. तो वटि अचे, त हथु विड़ी पर पटे कदिजांसि, पोइ तुंहिजे वसि थींदी. फकीरु ईँ चई हल्यो विओ.

पोइ पातिशाहजादे जुमे राति हुन जे चवण मूजिबि किओ, अँ उहो मभेई तमाशो डिंसी पँहेजे बंगुले अचे सुम्ह्यो. त हिअ सहेल्युनि सूधी आई, अँ अचे खट ते वेठी. हू निड जो मिंहु करे घोघिरा हणणु लगो. चिआंसि, जिअँदा पातिशाह, अगे असां जे गाल्हाइण काणि मुस्ताकु हुँ. हाणे असां खे डिंसी घोघिरा थो हणी. सो छो. तडहीं पातिशाह पासो वराए चिओ, त, मां कंहिं खाब मे होसि. चिआंसि, त मू खे उहा खाब जी गाल्हि इंसि. चिआंसि, खाब जी गाल्हि जी मूं खे केइही खबि. चिआंसि, पातिशाहजादा, इहो थीड. मूं खे चड. चे पातिशाहजादी, हिकिडो खाबु लधुमि, त तूं विंहजी एँ वेठी वार सुकाई. पोइ वार सुकाए कपिडा घुराया अथेई, एँ हारु सींगारु करे मानी घुरायइ. पोइ, भांयां थो, त, आँ तो सां गड् मानी वेठो खां. अँ तो पिपिरु घुरायो आहे, तँ ते, भांयां थो, त आँ वजी चइही वेठो आंघ्यां. पोइ तूं बि सर्तिनि सूधी उन्हे पिपिर ते चइही आंहीं. अँ तो को जादू किओ, त पिपिरु उडाणो, अँ हली बिस्तिअ वाग मे सुफेद देव वटि लथासूं. हुते सुफेद जे अगुर्यो सड पर्युं अगेई पेइ नच्यूं, त

तो खे सुफेद देव चिओ, त जे तूं सउ परी विहारे मूं खे
 नच्या थी डेखारीं, त बे जुमे तो खे पर्णीदुसि. पोइ तो
 सउ परी विहारे तमाशो किओ आहे, त सुफेद देव तो खे
 पोर्वाई नवलखो हारु डिनो, सो बि मूं झपे हथ मे किओ.
 वरी बे तमाशे मे मोतिनि एरे याकूतनि जो वगो मिल्युइ,
 सो बि, भांयां तो, त, मूं वटि आहे. वरी टिए तमाशे मे,
 भांयां थो, त, तो खे नवलखो वीढो मिल्यो, सो बि पाण
 वटि थो भांयां. चे, साई, भला, उहे शयूं मूं खे डेखारि.
 तड्हीं अमुल माणिक पातिशाह चिओ, त खाब जी गाल्हि
 आहे. तो खे किथां डेखार्यां. पोइ पातिशाहजादिअ जिँएँ
 तिँएँ चट बंधी, दिलि वठी, कढायुसि, एँ ठहपह लगो चे,
 हाइ हाइ, मूं खे फकीर चिओ बि हो, त परी आहे, एँ
 जड्हीं खट ते अचे, तड्हीं तूं पर पटे कढिजांसि, पोइ
 पिओ माणिजांसि. पातिशाहजादे अत्रा इँएँ थे फिकिरु
 किओ, त फकीरु जो पुजिणातिअवारो हो, तौँहें खे खबर
 पड्जी वेई, सो वटिसि आयो, एँ चिआंसि, त, मूं तो खे
 चिओ हो, त तूं मुसु आंहीं, हुअ मिहिरी, पर पटे
 कढिजांसि, सो तो छा किओ. चे, साई, विसिरी विउमि. मूं
 खे हाणे का मस्लत डे. तूं कामिलु फकीर आंहीं. फकीर
 चिउसि, हाणे पिण्हे जे कुडिह में सामूंडी डुबिरिडो घोडो
 बीठो आहे, सो छोडे तौँहें ते संज सोना रोपा विडी, ठाहे
 गुलु करे, हीरनि मोतिनि जा खीसा भरे, बी टी वर्हनि जो
 खर्चु खणी, सुफेद देव जी विलाइत पुछाईदो वत्रिजांइ.

पोइ जिअ फकीर पातिशाहजादे खे चिओ, तिअ किआई. उथी हल्यो, त हलंदे हिकिडे वेले मे वजी पिओ. जां डिसे त हिकिडी शीहणि आहे, तँहिं खे पेर में काठी पेही वेई आहे, सा टंगी पेई आहे. तइहीं शीहणि पातिशाहजादे खे डिसी चिओ, त, डे मानुख जा बचा, खुदा जे नांव ते मूं खे हिअ काठी न कढी. त चिआंसि, घोरे वजां खुदा जे नांव तां. तूं शेरु खुदा जो, मूं खे मारे विझीं, त पोइ आं छा कर्या. चिआंसि, त आंउं तो खे दस्तगीरु जामिनु थी डिआं. तइहीं ही घोडे तां लही पिओ. शीहणि चिउसि, मानुख जा बचा, तूं हू काठु रेइहे खणी मुंहिजे अग्यां रखु. मतां मूं खे कावडि अचे, एँ चंबो हणां, त काठ खे लगंदो, तूं बचंदे. हुन उँएँ किओ, एँ खुदा जो नालो गिन्ही काठी छिके कढ्यांसि. त शिहणि खे कावडि आई, एँ चंबो काठ खे हयाई, त काठु पुर्जा पुर्जा थी पिओ. तँहिं जे आवाज ते शीहणि जा ब पुट्र उतां निख्ता. हिन बि रिकेब मे पेरु थे विधो, त फिरी आयसि, एँ चाआंऊंसि, त, मतां वेदो आंहीं, डेमाण्डुअ जा बचा, तूं असां जे माउ खे मारे थो वजी. त उन्हनि खे शीहणि चिओ, त जे तहीं मुंहिजा हक जा पुट्र आह्यो, एँ तहां मुंहिजी थजु धाती आहे, त मूं अव्हां खे हिन जे हथि बक्शु किओ. तहीं हिन खे जिन, भूत, परिअ, शिर खां बचाइजो, एँ फाइहो, हरणु, बिओ बि खाइणु पिअणु, जेकी घुरेव, सो आणे डिजोसि, अँइँ चौंकी रहिजोसि.

तड्हीं उहे शीह पँहजिअ माउ जो चिओ मजी, उतांहाँ
 साणुसि हल्या, हिकिडो हिकिडे पासे, बिओ बिए पासे.
 पोइ कहंदे कहंदे हिकिडे हंधि अचनि त हिकिडो उम्दो
 तलाहु आहे, जौँहँ जे कंधिअ ते चड्यूं खशबोयूं पेयूं
 अचनि, एँ तहँ तहँ जा गुल टिड्या आंहिनि. हुते हिकिडी
 माडी बि आहे, तौँहँ माडिअ जो हिकिडो सोनो, बिओ रोपो
 डांको मथौं वठी पाणिअ तोणी. चिआंऊं, त ही कौँहँ परिअ
 जाइ आहे. शीहनि चिओ त, सांई, घोडो खणी हेठि बूँधो,
 एँ अही चडही हलो, चिआंई, त बेली, चडो पोइ हिकिडो
 शीहु अगु मे थिओ, बिओ पुठि मे, विच मे पातिशाहजादे
 खे करे, चिड्ही विआ. जां वजी. डिसनि, त हिकिडी
 पातिशाहजादी आहे, तौँहँ हिननि खे डिंसी खँणी दरु पातो.
 त पातिशाह चिउसि, दरु लाहि. चिआंई त, भजी वजो.
 देव जे अचण जी महल थी आहे. हिन घडिअ मिंहु वाच
 थींदो, एँ देउ ईंदो. तड्हीं शीहनि चिओ, असीं दर जो
 हिकिडो हिकिडो ताकु था कदू. राणिअ इँएँ बुधी चिओ, त
 आं अचां थी भला. तड्हीं निकिरी अचे बाहरि खट ते
 वेठी. पातिशाहजादो बि टिपु डेई साणुसि वेठो. राणिअ
 पुछुसु त, पातिशाह, गाल्हि करि, छा थो पुछीं. त
 चिआंसि, हुसिनि परी सुफेद देव जे विलाइत मे निकिरी
 वेई आहे, तौँहँजी का खबर. चिआंसि त, उहा त मुंहिजी
 भेणु आहे. चिआंसि, को डुसु डे. तड्हीं हुन दूरिबीनी पाए
 चिउसि त, हू जो पिपिरु आहे, उते तलाहु अथेई. तिते
 वजु. अजु जुमे जी राति आहे, सुभां जुमे जे डिहिं. पेशिनि

जो हुआ सहेल्युनि सां गड्जी उते विहजण ईदी. एँ वगालाहे सभि तलाह में घिड्यूं, त जाँहें जे वगे जे अगठ मे याकृत हंदा, एँ भवर पिआ गुंजारु कंदा, उहो अथेई हुसिनि परिअ जो वगो.

पोइ ही मोकिलाए शीहनि सूधो उथी हल्यो, एँ पिपिर हेठि आयो. अचे लिकी वेठो त शीहनि चिउसि, तूं हाणे आरामु करि, असीं था डिस्. जाँहें महल उहे पर्यु ईचूं, तँहें महल असीं तो खे जागाईदासीं. त अजा हुन ढोंको किओ त पर्यु मथों छिम्कारु करे अचे लथ्यूं. शीहनि जागायुसि, त, पर्यु आंयूं अथेई. शीहनि खे चिआंई, त, इहेडो को छालु डिओ, जे वजी उन्हे वगे ते पओ. शीह टपो डेई वजी वगे ते पिआ. त बिऊं पर्यु पँहँजा वगा खणी उडामी वेयूं. उतों बिही हुसिनि परिअ खे चिआंऊं, त, अदी, हाणे ही डाडेपोटो तुंहिजो आयो आहे, सो तो खे की न छडींदो. हाणे किँअ थी भांई. तड्ही चिआंनि, त, अव्हां तसों, वजो म. आँउं हिन सां को अहदु करे अव्हां सां गडिजी थी हला. त हू बिही रहूं. पोइ पातिशाह चिउसि. हाणे निकिरु. हुसिनि परिअ चिओ, त हक जो मुर्सु तूं आंहीं. हुन सां त रुग्यूं गाल्छूं आंहिनि. हाणे ही वींढो अथेई, सो वठी बिए जुमे जे राति उते सुफेद देव जे बाग मे अची लहिजांइ. उते बबान्छूं मुंहिज्यूं सोना रोपा घडा खणी खुहिंबा करे ईचूं. तूं घोडे पिआरण जे मिहु करे उन्हनि जे घडे मे खणी वींढो विझिजि. पोइ उहो आं डिसंघसि, त तो खे बान्ही डिआरे मोकिर्लीघसि. उहा बान्ही तो खे चवंदी, त तो खे जे को

फिर्यादु करिणो हुए, सो तूं अचो करि. त तूं ही फर्यादु कजि, मुंहिजी हकनिकाह जा जाल सुफेदु देउ थो पर्णे. तइहीं तो खे उते सउ जण्यूं हिकजिहड्यूं कतार करे बिहंयूं. तूं जँहँ खे नक ते वींढो डिंसी, सा सुजाणी कढिजि, त उहा आं हूंदीसांइ. पातिशाहजादे हिन जी गाल्हि बुधी मजे, वगो खंणी डिनुसि, त वेई हली.

वरी बिए जुमे जे डिंहि उते बाग मे आयो, एँ उहो वींढो, जिँअँ परिअ चिओ होसि, तिँअँ बान्हिअ जे घडे मे विधाई. त बिअ बान्हिअ अची चिउसि, राति शादी आहे, तूं अचिजांइ. त हली उते आयो, एँ जोइ जो फिर्यादु किआंइ. त देवनि चिउसि, तूं उन्हे खे सुजाणदें. चिआंइ त, आंइ, पोइ देवनि सुउ पर्युं हिकजिहड्यूं खणी बिहार्युं. चइनीं पासे भालनिबारा बिहार्याऊं, त जे टीं भेरे तांई न सुजाणे, त भाला हणी लोह जे किलनि मे खंणी टंगिजोसि, त सिरण्युं खांइनिसि. पोइ हिन खे चिआंऊ, सुजाणु. हिन हिकिडो भेरो मथो वठी सभिनीं खे डिठो, पर न सुजातांसि. तइहीं शीहनि चिउसि, फिकिरु न करि, असां जे जिअरे तुंहिजे वार जो नालो बि को न गिन्हंदो. वरी बिए भेरे बि सुजाणण मे न आयसि. त शीहनि खे चिआंई. बेली, ब भेरा थिआ. शीहनि चिओ, तूं उल्को न करि. पोइ हुसिनि परिअ डिठो त हाणे हलाखु थिओ आहे, तँहँ करे वींढो वर मां कढी खंणी नक ते रख्यांइ. त टिए भेरे मे नक ते वींढो डिंसी, सुजाणी छिके कढ्यांसि. तँहँ ते सभिनी चिओ, बोली, पातिशाह उहा सांगी हेतिरिनि मो कढी आहे, शाबसि अथसि, अँ इँ अलो अलो थी विओ. तँहँ खा पोइ

सुफेद देव हुसिनि परी धीउ करे अमुल माणिक पातिशाह
खे पर्णाए डिर्नी, अँई वडु शादिमाना थिआ.

पोइ ही केतिरा डीँह उते टिक्या. हिकिडे डिँहि पातिशाहजेदे
दिलि में चिओ, त, चेकर गोठि हलू. इहा गुणे देव खे
वजी चिआँई, साँई, मूं खे हाणे मोकल डिँओ, त गोठि
वजां. देव चिउसि, टिकीं, त असां जे अखिनि ते, न त बि
तुँहिजी मर्जी. पोइ देव बान्हा, बान्हां, उठ, कजावा, घोडा,
खजाना डेई मोकल डिन्यसि. हु उतांहीं हल्यो.

हलंदे हलंदे राति हिकिडे खूह ते अची पेयसि. पातिशाह
राणिअ सां गडुजी सुम्ही पिओ. बिआ सभि चौँकिअ ते
चइनीं पासे वेही विआ. पोइ आधिअ राति जे महल उन्हे
खूह मां हिकिडे देउ जो निरव्तो, सो राणिअ खे खँणी
अंदरि विओ. जइहीं सुभू थिओ, त पातिशाहु उथ्यो. जां
डिसे, त पातिशाहजादी आही कान्हे. तइहीं वडो उल्को करे
पँहँजे नौकरनि खां पुछ्याँई, त, राणी किए. हुननि चिओ,
खुदावंदा, अंधिरु थो करी. राति राणी तो वटि सुम्ही हुई,
सा तूं हाणे बिअनि खां थो पुछी. त पातिशाहु वडे
अव्सोस मे पिओ. शीहनि चिउसि, साँई, हाणे असा खे जे
हुकुमु डीं, एं असां जे चेल्हि मे खँणी नोड्यूं बधी, त असीं
हिन खूह मे घिडूं. चिआँई, चडो. पोइ हू घिड्या. जां
अंदरि वजनि, त तारीफ धणिअ जी चइजे, हिकिडो वडो
उमदो शहरु आहे. पर उन्हे जा माणूं छ महींना निंड
कनि, एँ छ महींना जागुनि. पोइ उते शहरु घुमंदे घुमंदे

हिकिडो बागु डिठांऊं. उन्हे बाग मे हिकिडो बगुलो हो. उन्हे बगुले मे डिसनि त हिकिडो देउ सुम्हो पिओ आहे. हुसिनि परिअ राणिअ जे गोडे ते कंधु रख्यो आहेसि. राणी हिननि खे डिसी खुशि थी, अँड चिआँई त, हाणे कँहिँ परि मूं खे हितों कढो. त शीहनि हिअँ किओ. हिकिडो बोछणु वेडहे देव खे कंध हेठि डिनानऊं, एँ राणिअ जो गोडो कढी बाहरि किआंऊं. पोइ सलाह करे बिन्हीं टिपु डेई, छातिअ ते चड्ही, झूबाटे छड्युसि. इँएँ देव खे मारे बाहरि अचनि, त हिकिडो सामूडी घोडो बधलु डिठांऊं, पर सोन जे जंजीरनि मे कडा कुर्फ पिआ अथसि. कुज्युं पि उते पेयुं आंहिनि. तड्हीं उन्हे घोडे शीहनि खे डिसी चिओ, त, मूं ते अमुल माणिक पातिशाह जी सुआरी लिखी आहे. से मूं के बि वठी हलो. पोइ उन्हे जा कुल्फ, एँ उन्हे ते राणी चाडहे, बाहरि आया. हुननि खे डिसी पातिशाहजादो डिडी बहारु थी पिओ. एँ ड्राइयूं शाबस्युं शीहनि खे डिनाँई. तड्हीं शीहनि चिओ, त, साँई हिते खजानो घणो पिओ आहे. हुकुमु हजे त खँणी अचूं. चिआंनि, त असां वटि की खुटो आहे छा.

पोइ उतांहीं उथी हल्या से पँहजे गोठ जे बाहरि आया. जडिहीं लाल पातिशाहजादिअ सूधे आयो आहे, त दुहिल, दमर, नगारा, नौबतूं, कर्नायूं, शर्नायूं करे अग्यौं वठण आयुसि, अँड आबिरुअ सां पँहजे पुट अँड नुह खे वठी आयो. तौँहिँ ते सजे मुल्क मे वाधायूं अँड खुश्यूं थिऊं.

واسطي ٻهي رهيو. تڏهين ڦڪير (فقير) چئس، ته: ”هتي پاتشاهن جون مهلاتون (محلالتون) آهن. تون هتي نه پهه. آءُ، ته هلون.“ ته ڦڪير (فقير) کي چئائين: ”گهڙي کن پهه ته ڏسون ڪهڙا تجلا آهن.“ انهن تي پاڻ ۾ ڳالهيون ڪيائون، ته مٿون هڪڙي پانهي لٽي سوني روپي گهڙي سان. تنهن چئو، ته: ”منڻا (ميان) بنڊا ڪڍا (خدا) جا، اهين ڪير آهيو، جو آڏيءَ رات کون پوءِ اچي پاتشاهن جي مهلاتن (محلالتن) ۾ پڻا آهيو؟ متان ڪو چوڪيدار جهلي وجهيو، اين (۽) پاتشاهه کي خبر پئجي وڃي، ته اوهان سان برا حال (حال) ڪري.“ چئائون، ”ماڻي اسان ڪنهن ٻي ملڪ جا آهيون، سي پلجي آيا آهيون، انهن اسان کي خبر نه هئي ته هي کي پاتشاهن جون مهلاتون (محلالتون) آهن: پر اسين ڪنهن مسيد (مسيت/مسجد) جا ڳولا آهيون، ۽ اسين وڃون ٿا، ترسون کي نه ٿا: پر اسان کي ڪير (خبر) ڏي ته هي تجلا مهلات (محلالت) مي (۾) ڪهڙا آهن.“ چئائين (چيائين)، ”ابو، تهان جو اهو پچڻ جو واستو (واسطو) ڪهڙو؟ تهان کي امير آهيو؟ کي وڃير (وزير) آهيو؟ کي پاتشاهه (بادشاهه) آهيو؟ جو هن مهل ٿا پچو؟ اهين گريب (غريب) ماڻهو پچي وڃي ڪا مسيد (مسيت/مسجد) هٿ ڪريو.“ تڏهن پاتشاهه (بادشاهه) چئس، ”ڙي ماڻي، مون کي واستي (واسطي) ڏئڻ جي ڏس ڏي ته هي ڪهڙو تجلو آهي.“ چئانس، ”ابا، گهور وڃا ڪڍا (خدا) جي نانوَ تون؛ هءُ هنن (حسن) پري پاتشاهجادي (بادشاهزادي) آهي، سا سنداس مي (۾) ويٺي وهنجي. تنهن لڳن تون جي ڪپڙو لهيو وڃي، ته تجلو وڃُ وانگي ٿو وڃي.“

انئين پچي اتانهون هليا، سي پنهنجي اوتاڪ (اوطاق) تي آيا. ته امل مائڪ پاتشاهه ڦڪير (فقير) کي ارج (عرض) ڪيو، ته سانئين، جي تون ڪامل ڦڪير (فقير) جربت وارو آئين، ته مون کي دعا ڪر آئون اها پرڻيان.“ پوءِ ڦڪير (فقير) چئس، ”اها توکي ڪڍا تالا (خدا تعاليٰ) ڏناري.“ وري پاتشاهه سڀوڻو (صبح) جو موڪلائي ڦڪير (فقير) وٽ روانو ٿيو. آيو پنهنجي ڳوٺ، انئين (۽) پنهنجي پٺُ (پيءُ) لال پاتشاهه کي ارج (عرض) ڪيائين ته: ”سانئين مون کي هنن (حسن) پري پاتشاهجادي

پرڻاءَ جا سنڌهءَ محلات مي (ڀر) وٺي آهي، جنهن جي حڪم مي (ڀر) سٺ اسي ٻانهي آهي، تن سٺ اسي ٻانهي کي گليليون هڻن مي آهن، اين (۴) نو پڪي وهڻ نئيون ڇڏين.“ تڏهن پاتشاهه چئس: ”ابا، تو کي پنهنجي ڏاڏي پوتي پرڻائينداسون.“ ته چئائين: ”سائين، جي پرڻيندس ته اها هسن (حسن) پري پاتشاهجادي (بادشاهزادي) پرڻيندس: نه ته هي ملڪ هي تون.“ چئائينس، ته ”ابا، ڪاوڙ نه ڪر آئون توکي اها ساڳي هسن (حسن) پري پرڻائيندس.“

پوءِ بادشاهه سيقل و جبير (سيفل وزير) کي چئو: ”تون گلستان پاتشاهه (بادشاهه) جي ڌيءَ (ڌيءَ) هسن (حسن) پري، تنهنجو سڱ امل ماڻڪ پاتشاهجادي (بادشاهزادي) سان وڃي چڪو.“ تڏهن سيقل و جبير (سيفل وزير) وٺو، ائين گلستان پاتشاهه کي وڃي ارج (عرض) ڪيائين، ته: ”تنهنجي نڙائيه (نياڻيءَ) جو سڱ لال پاتشاهه پنهنجي پتر (پٽ) وٺي (واسطي) ٿو گهري. ته گلستان پاتشاهه چئو: ”پلي آئين، نچُ آئين؛ پر منهنجي ڌيءَ (ڌيءَ) وڏو وٺي آهي، تنهن کان پڇي اڃان، ته توکي ورندي ڏان.“ تنهن وڃي پنهنجي ڌيءَ (ڌيءَ) کان پڇو، ”ابا آئون تنهنجو سڱ ٿو ڪريان لال پاتشاهه جي پتر (پٽ) امل ماڻڪ سان تنهنجي ڪيڙهي (ڪهڙي) مرضي آهي؟ چئانس: ”ابا، تون منهنجو ڪابو ڪبلو (ڪعبو قبلو) آئين. اوهان ماءُ پيءُ جو چوڻ آئون نه ٿي مورتايان: پر پيهرائين (پهريائين) مانهجي (منهنجي) هڪڙي ڳالهه ٻڌو. اهين جي منهنجو وهانءُ امل ماڻڪ پاتشاهه سان ٿا ڪريو ته مون کي پاتشاهي عهد اهو وجهي ڏنو، جو بنگلا چوڌرا به ٿيندا هڪڙو منهنجو ٻڌو امل ماڻڪ پاتشاهه جو، ٻئي آمهون سامهون تن مي (ڀر) هڪڙي مي (ڀر) منهنجي ڪٽ پيئي هوندي، ٻئي مي (ڀر) پاتشاهه جي. آئون پنهنجي ڪٽ تي وٺي هونديس، پاتشاهه پنهنجي ڪٽ تي: وڃ مي (ڀر) منهنجي ڏاجيلي ٻانهي گڻالي ٻائي وٺي هوندي، جيڪا آئون ڳالهه ڪنديس سا ٻانهي کي چونديس ٻانهي پاتشاهه کي ٻڌائيندي. انئين جيڪا پاتشاهه ڳالهه ڪندو سا به ٻانهي سان ڪندو، ته اها اچي مون سان ڪندا.“ تڏهن گلستان پاتشاهه اچي سيقل و جبير (سيفل وزير) کي اها سڄي ڳالهه ٻڌائي، انئين چئانس، ”اهو اهد (عهد) مڃو ته شادي بهال (بحال) ٿيندي.“

پوءِ سيڦل وجير (سيڦل وزير) اها ڳالهه ٻڌي موڪلائي ڳوٺ ڏي روانو ٿيو. ائين (۴) کير (خير) سان لال پاتشاهه وٽ پهتو. اتي لال پاتشاهه پڇس ته: ”مون کي شادي جو جباب (جواب) ڏي ته ڪنهن ڪري آئين؟“ تڏهن سيڦل وجير (سيڦل وزير) سڄي پاتشاهجادي جي شادي جي ڳالهه ڪري ٻڌايس. پوءِ لال پاتشاهه امل ماڻڪ کي چئو ته: ”هٿ جا روبرڪار آهي سا مڃيندين ڪه نه؟ چئائين: ”بابا، مون قبول ڪئي.“ تڏهن لال پاتشاهه سيدا پاڏا، سمان، تنبو، ڪناتون، پٽا به گهڻا اسباب روانا ڪيائين، تنهن کانپوءِ پاڻ پٿر (پٽ) سوڌو گلستان پاتشاهه جي شهر ڏي هلڻو، انهن اتي دهل ڌمر ڪري اچي پٿر کي پرڻايائين.

وري پاتشاهجادي ڪنٺار (بادشاهزادي ڪنوار) سوڌو پنهنجي ڳوٺ آيو، ائين (۴) ٻئي پنهنجن بنگلن مي (۴) ڌار ڌار آمهون سامهون اچي ويٺا. اها ٻانهي به ٻنهي بنگلن جي وچ تي ٿي ويئي، انئين جو پاتشاهي ڪول (قول) چئو هائون، تنهن جيڪا ڳالهه پاتشاهه کي ڪرڻي هئي، سا ٻانهي سان ڪندو هو، تنهن راءِ (رائي) کي ٿي سڻائي، انئين (۴) جا ڳالهه راءِ (رائي) کي ڪرڻي هئي، سا به ٻانهي کي ٿي چئائين، تنهن پاتشاهه کي ٿي ٻڌائي، انئين (۴) سا به ٻانهي کي ٿي چئائين، تنهن پاتشاهه کي ٿي ٻڌائي، انئين ڪندي گهڻا ڏنھ گجريا (ڏينهن گزريا).

نيٺ پاتشاهه ويهي ويهي ڪنو ٿو هڪڙي ڏنهن چئائين، ته هاڻي چڙهي ڪو شڪار ڪريان، سو چڙهي هلڻو شڪار تي. انئين (۴) وڃي هڪڙي روجه ماريائين، تنهن کان گهڻو ڪش (خوش) ٿيو. پوءِ ورندي مهل ڪش (خوشي) مي (۴) سپاهين سان ڳالهيون ڪندو اچي ته رستي مي (۴) هڪڙو اڪڙيارو ڦڪير (فقير) گڏيس تنهن گهوڙي جي ڳلڻ مي (۴) وٺي چئس: ”پاتشاهه، تونسان آئون هڪڙي ڳالهه ڪندس.“ تنهن انهي ڦڪير (فقير) کي اٺ تي کڻي چاڙهڻو، ٻي سان پيلهه؛ ائين (۴) اچي لٽا پنهن جي بنگلي ۾ فقير جون وڏيون ڪچمتون (خلمتون) ائين (۴) چاڪريون ڪيائين. هنڌ وڃائي، سيجبند ٻڌائي، ڪٺ تي چاڙهي وهاريائينيس. پوءِ پاتشاهه ڦڪير (فقير) کي چئو: ”سانئين، هاڻي جيڪي چوڻو آهيئي سو چئ.“ تڏهن ڦڪير (فقير) چئس، ته ”تو جا اها حسن پري پاتشاهجادي

(حسن پري بادشاهزادي) پرڻي آهي، سا جي دل آهي سفيد ديؤ سان. ستن سمونڊن جي وچ مي (ر) جو بستي باگ (باغ) آهي، انهن بستن باگ (باغ) مي (ر) جملي جملي رات (جمعرات) جادو ڪري، پير تي چڙهي، سٺ سهيلن سان گڏجي، تماشي مي (ر) ٿي وڃي. سو هاڻي هٿ شڪاڻي (شب خوابي) ٽوپي هڪمت (حڪمت) جي توکي ڏٺان، سو جڏهن جملي (جمعي) جي رات اچي تڏهن هٿ ٽوپي پائي، تون سندس بنگلي مي (ر) چڙهي ويجهائين. مٿي ته پاتشاهجادي تڙ ڪڻو ويٺي هوندي. سونا وار ويٺي سڪائيندي. پوءِ جنهن گئالھ تي اها ويٺي هجي، تنهن تي وڻي ڪري تون به وڃي ويهه. ته توکي ڏسڻو ٿي (ڏسندو ٿي) ڪونه. پوءِ هوءَ هار سينگار ويهي ڪندي. مشڪ ڪٿوري گهرائيندي؛ انهن چوڙا پيڙا ڍڪي ڪري، موتن انهن ياکوتن (ياقوتن) جو وڳو آڻائيندي. پوءِ وري ماني گهرائيندي، سا آڻي دسترڪاني (دسترخاني) تي رکي. ته تون انهن سان گڏ ويهي ماني کائجان. هو جي ڏهه ٻارھ ڍاڪڻا سي تون مٿوئي کائي ويجهانس، ته دانھ ڪندي، ڙي بورچيائي، ماني آڻ. ته بورچيائي چونديس، ”مائي تنهنجي اوبر مجھون اسين ڏھ ٿي ٻارھئي کائينديون هيونسين؛ اڄ سفيد (سفيد) وٽ هلڻ جي ڪشيءَ (خوشيءَ) ۾ نڪر انهن (۽) تيون ڪونه بچائين، اڃا پڻو ٿي گهرين.“ ته چونديس، پلا پير وٺي آڻي بهار ته چڙهون؛ تون انهن جي ڳالهه ٻڌي انهن کان اڳي جيستائين هو سپرن، تيستائين چڙهي ويهه. پوءِ جڏهن هي چڙهي جادو ڪري پير اڏائين، تڏهن پير ستن سمونڊن (سمونڊن) جي وچ مي (ر) وڃي لهندو. تون اتي انهن مڙيني کانپوءِ لهه. پوءِ هو ٽين اڳ مي (ر)، تون پٺ مي (ر) ٿجان جڏهن سفيد ديؤ وٽ هي سڀ وڃي حاجر (حاضر) ٿينديون، تڏهن سفيد (سفيد) ديؤ هن جون تاجيمون (تعظيمون) وٺندو، ائين (۽) چونديس ته، ”تون پلي آئين.“ انهي مهل ديؤ وٽ سٺ پريون به نچنديون هونديون. ته هو هسن (حسن) پريءَ پاتشاهجاديءَ کي چونڊو، ”جي تون هنن سڙ، پرين کي وهاري مون کي نچو ٿي ڏيکارين، ته آئن توکي پئي جملي (جمعي) تي پرئيندس؟“ تڏهن چونديس: پلا انهن کي وهار ته آئن بهي نجان. ته اهي وهنديون، ائين پاڻ پيشواج (پشواز) ڍڪي نچندي. تڏهن تون به سنگن سان گڏجي بهه، ته انهي کي پيهرين مجري مي (ر) نو لکو هار ملندو سو

تون جهڙي ڪٿي ڪمر مي (ڀر) هٿج. پوءِ جڏهن ٻڌو مجرو ڪندي، تڏهن موتين اين (ڀ) ياکوتن (ياقوتن) جو وڳو ملندس، سو به تون وٺي ڪمر مي (ڀر) وجهجانءِ، وري جڏهن ٿو (ٿيون) مجرو ڪندي ته تڏهن نو لکو ويندو ملندس؛ سو به تون وٺي ڪٿي اڳڻ مي (ڀر) ٻڌج. پوءِ اچي انهي ساڳي وٺ تي ويهڻ ته هٿ (هيءَ) به موڪلائي توڪلائي سرتين ساھرين کان اچي چڙهندي، انئين وٺي جادو ڪندي؛ ته اچي پنهنجي بنگلي مي (ڀر) لهندي. پوءِ شراب جي نشي مي (ڀر) سڀيئي کيئون ٿي، اچي سمهي پونديون. تون به لهي وڃي پنهنجي بنگلي ۾ سمهڻ. تڏهن سمهنديون جو اوڀل سو اٿيئي سج (سج) اڀري ويندن. هي اڳي پهر رات پئي هن کي هار سينگار ڪرائينديون هيون؛ سو انهن ڏنهن سج (سج) اڀري ويندس؛ ته ڪمچي ڪٿي پانهن مي (ڀر) ٽاڪوڙو وجهندي؛ ته ”ڙيون اڳي جڏهن پهر رات جو پڻو هوندو هو، تڏهن ڪا ڪٿي، ڪا آرسِي، ڪا چلمچي، ڏنڏو ڪٿي اينديون هيون، اڄ اوهان کي ڇا ٿو آهي؟“ ته چونديس، ”پاتشاهجادي رات تماشي تي هنئنن، سو شراب جي نشي ۾ اسان کي سد کان پيئي؛ تنهن ڪري سج (سج) اڀري وٺوسون.“ ڇي، ”ڙيون، رات جو نو لکو هار، اين موتن ياکوتن (ياقوتن) جو وڳو، اين نولکو ويندو، اهي جي رات مون کي سڦيد (سڦيد) ديو امداد ڏنا، سي ڪٿي؟“ چونديون، ”اسان کي ڪير (خير) ٿي ڪانهي. اسان ڪا اڳي هيترن ڏنهن مي (ڀر) تنهنجي چوري ڪئي؟ ڇي، ڙيون، نه، اهان چوري ڪانه ڪئي. هاڻي جي اهان سلاه (صلاح) ڏٺو، ته هيٺ امل ماڻڪ پاتشاه وٺ هلون. ڇي، ڇو نه هلين؟ پاتشاهجادي، اسين ڪا توکي منهن (منع) ٿيون ڪريون؟“ ته سٺ اسي سهيڻ سان گڏجي اٿي هلندي؛ سي تو وٺ اينديون، ته تون ايندو ڏسي شاهپسند وجهي گهوگهرا هٿن لڳج، اين (ڀ) جڏهن تو وٺ اچي ته هٿ وجهي پر پتي ڪيدجاس. پوءِ تنهنجي وس ٿيندي.“ ڦڪير (فقير) ائين چئي هلڻو وٺو.

پوءِ پاتشاهجادي جمي رات (جمعات) هن جي چوڻ موجب ڪٺو. انهن اهو سڀيئي تماشو ڏسي پنهنجي بنگلي ۾ اچي سمهيو. ته هٿ (هيءَ) سهيلين سوڌي وٽس آئي، انهن (ڀ) اچي ڪٺ تي ويٺي. هو ننڊر (ننڊ) جو منهن ڪري گهوگهرا هٿن لڳو. چئانس، ”جنندا پاتشاه، اڳي اسان جي

ڳالهائڻ کان مستاڪ (مشتاق) هنئين. هاڻي اسان کي ڏسي گهوگهرا ٿو هڻي، سو چو؟“ تڏهن پاتشاهه پاسو ورائي چئو، ته ”مان ڪنهن ڪاب (خواب) مي (پر) هوس.“ چئانس، ته مون کي اها ڪاب (خواب) جي ڳالهه ڏس.“ چئانس، ”ڪاب (خواب) جي ڳالهه جي مون کي ڪهڙي ڪبر (خبر)؟“ چئانس، ”پاتشاهاجادا (بادشاهزادا)، ڏاهو ٿي، مون کي چئ.“ ڇي ”پاتشاهاجادي، هڪڙو ڪاب (خواب) لٽر، ته تون وهنجي اين (۴) ويٺي وار سڪائين، پوءِ وار سڪائي ڪپڙا گهرايا اٿيئي، اين (۴) هار سينگهار ڪري ماني گهريءَ. پوءِ پانيان ٿو، ته آئون توسان گڏ ماني وينو ڪان، انئين تو پير گهرايو آهي، تنهن تي، پانيان ٿو ته: آئون وڃي چڙهي وينو آنهيان. پوءِ تون به سرتين سوڌي انهي پير تي چڙهي آنهين، ائن تو ڪو جادو ڪئو؛ ته پير اڏائو، انئن هلي بستو باگ (باغ) مي سقيد (سفيد) ديو وٽ لٽسون. هتي سقيد (سفيد) جي اڳيون سئ (سو) پريون اڳيئي پيسه نچيون؛ ته توکي سقيد (سفيد) ديو چئو، ته جي تون سئ (سو) پري وهاري مون کي نچئو ٿي ڏيڪارين، ته ٻي جمي (جمعي) توکي پريٽيندس،” پوءِ تو سئ (سو) پري وهاري تماشو ڪئو آهي: ته سقيد (سفيد) ديو تو کي پهريائين نو لکو هار ڏنو، سو به مون جهڙي هٿ مي (پر) ڪئو، وري ٻي تماشي پر موتين اين ياکوتن (ياقوتن) جو وڳو مليئو، سو به، پانيان ٿو، ته، مون وٽ آهي. وري ٽي تماشي مي (پر) پانيان ٿو، ته، توکي نو لکو وينيو ملئو، سو به پاڻ وٽ ٿو پانيان. ”ڇي، سائين، پلا آهي شيون مون کي ڏيڪار.“ تڏهن امل مائڪ پاتشاهه چئو، ته، ”ڪاب (خواب) جي ڳالهه آهي. توکي ڪئون ڏيڪاريان؟“ پوءِ پاتشاهه جادو (بادشاهزادي) جنئين تنئين چٽ ٻڌي، دل وٺي، ڪڍايس، اين (۴) جهڙي اٿي اڏائي ته پاتشاهه ايسوس (افسوس) ڪري پچتائڻ لڳو؛ ڇي هاءِ هاءِ! مون کي ڦڪير (فقيه) چئو به هو ته پري آهي، اين جڏهين ڪٿ تي اچي، تڏهين تون پر پئي وٺجانس، پوءِ پئو مائجانس.“

پاتشاهاجادي اها هنئين ٿي ڦڪر (فڪر) ڪئو، ته ڦڪير (فقيه) جو پچتائڻ وارو هو، تنهن کي ڪبر (خبر) پئجي ويئي؛ سو وٽس آيو؛ اين (۴) چئانس ته: ”مون توکي چئو هو، ته تون مرس (مڙس) آنهين، هوءَ مهري، پر پئي وٺجانس؛ سو تو چا ڪئو؟“ ڇي سائين: وسري ويئر مون کي هاڻي ڪا

مسلمت (مصلحت) ڏي. تون ڪامل ڏکير (فقير) آهين. ”ڏکير (فقير) جنس، ”هاڻي پڙهي جي ڪوھ سامونڊيري ڏپرڙو گهوڙو ٻيٺو آهي، سو چوڙي، تنهن تي سنج سونا روپا وجهي، ٺاهي گل ڪري، هيرن موتين جا، کيسا پري، ٻي تي ورهين جو ڪرچ (خرچ) ڪئي، سفيد ديو جي ولايت پڄائيندو ويڃائندو.“

پوءِ جنءَ (جيئن) پاتشاهه جادي (بادشاهزادي) کي چئو، تنءَ (تيئن) ڪٿائين، اتي هليو: ته هلندي هڪڙي ٻيلي مي (ڀر) وڃي پئو. جان ڏسي ته هڪڙي شيهڻ آهي تنهن کي پير مي (ڀر) ڪائي پيهي ويئي آهي: سا ٽنگي پيئي آيو. تڏهن هن شيهڻ پاتشاهجادي کي ڏسي چئيو، ته ”ڙي مانڪ جا ٻچا، ڪڏا (خدا) جو نانوَ تي مون کي هيءَ ڪائي نه ڪيڀين؟“ ته چئانس، ”گهورِي وڃان ڪڏا (خدا) جي نانوَ تون. شير ڪڏا (خدا) جوءَ مون کي ماري وجهين، ته پوءِ آن ڇا ڪريان؟“ چئانس ته آئون تو کي دستگير جامن (ضامن) ٿي ڏٺان.“ تڏهين هي گهوڙي تان لهي پئو. شينهن چئس، ”مانڪ جا ٻچا، تون هو ڪاڻ ريڙهي ڪئي منهنجي اڳيان رک: متان مون کي ڪاوڙ اچي اين چنبو هٿان ته ڪاڻ کي لڳندو: تون بچندين.“ هن انئين ڪئو. ائين (ڀر) ڪڏا (خدا) جو نالو گڻهي ڪائي چڪي ڪڍيانس ته شيهڻ کي ڪاوڙ آئي، اين چنبو ڪاڻ کي هيائين، ته ڪاڻ پرڇا پرڇا (پرڙا پرڙا) ٿي پئو. تنهن جي آواج (آواز) تي شينهن جا ٻه پتر اتون نڪتا. هن به رڪيب مي (ڀر) پير ٿي وڌو، ته ڦري آيس: ائين چئائونس، ته ”متان ويندو آهين، ڙي ماڻهوءَ جا ٻچا: تون اسان جي ماءُ کي ماري ٿو وڃين؟“ ته انهن کي سنهڻ چئو ته: ”جي تهين منهنجا هڪَ (حق) جا پٽ آهيو، ائين تهان منهنجي ٿڃ ڏاتي آهي، ته مون اهان کي هن جي هٿ بڪش (بخش) ڪئو. تهان هن کي جن، پوت، پراءَ (پريءَ)، شر کان بچائجو: ائين ڦاڙهو، هرڻ، پئو به ڪاڻ پيئڻ، جيڪو گهريو، سو آئي ڏجو: انهن چونڪي رهجوس.“

تڏهين اهي شيهن ماءُ جو چئو مڃي، اتاهين ساڻس هليا: هڪڙو هڪڙي پاسي، پئو پئي پاسي. پوءِ ڪهنڊي ڪهنڊي هڪڙي هنڌ اچن ته هڪڙو امدو (عسدر) تلاءُ آهي، جنهن جي ڪنڌ تي چڱيون ڪشيوون

(خوشبويون) پيون اچن. اين ترنهن ترنهن (طرحين طرحين) جا گل ٿويا
 انهن هتي. هڪڙي ماڙي به آهي، تنهن ماڙيءَ جو هڪڙو سونو، ٻيو
 روپو ڏانڪو مٿون وٺي ماڻه توثين چٽائون، ته هي ڪنهن پيءُ (پريءَ)
 جي جاءِ آهي. ”شينهن چئو، ته، ”سائين گهوڙو ڪٿي هيٺ ٻنڌو، اين (۴)
 اهين چڙهي هلو.“ چٽائين، ته، ”پيلي، چڱو.“ پوءِ هڪڙو شينهن اڳ مي
 (۵) ٿو، ٻيو پٺ مي (۶)، وچ مي (۷) پاتشاهجادي آهي، تنهن هنن کي
 ڏسي ڪٿي در پاتو. ته پاتشاه چئس، ”در لاه.“ چٽائين ته ”پڇي وڃو، ديو
 جي اچڻ جي مهل ٿي آهي. هن گهوڙو منهن وچ ٿيندو اين (۴) ڏيئو
 ايندو.“ تڏهين شينهن چئو، ”اسين درجو هڪڙو تاڪ (طاق) ٿا
 ڪيون.“ راڻيءَ اينئين ٻڌي چئو، ته، ”آن اچان ٿي، پلا.“ تڏهين نڪري
 اچي ٻاهر ڪٿ تي ويئي. پاتشاهجادو به ٽپ ڏيئي ساڻس ويٺو. راڻي
 پڇس، ته: ”پاتشاه، ڳالهه ڪر، ڇا ٿو پڇين؟“ ته چٽانس، هُسن (حسن)
 پري سڦيد (سفيد) ديو جي ولات مي (۸) نڪري ويئي آهي، تنهن جي
 ڪا ڪير (خير)؟“ چٽانس، ته، ”اها ته منهنجي پيڻ آهي.“ چٽانس، ”ڪو ڏس
 ڏي“ تڏهن دوربيني پائي چئس، ته، ”هو جو پير آهي، اتي تلاءُ اٿيئي،
 تيتي وڃ؛ اڄ جمي (جمع) جي رات آهي سپان جمي جي ڏنهن، پيشن جو
 هُئ سهيلين سان گڏجي اتي وهنجڻ ايندي، اين وڳا لاهي سڀ تلاه مي
 (۹) گهوڙنديون ته جنهن جي وڳي جي اڳڻ مي (۱۰) ياکوت (ياقوت) هوندا
 اين (۴) پور پٽا گنجار ڪندا. اهو اٿيئي حسن پيءُ جو وڳو.“

پوءِ هي موڪلائي شينهن سوڌو اچي هليو. اين پير هيٺ آيو. اچي لڪي ويٺو
 ته شينهن چئس، ”تون هاڻي آرام ڪر، اسين ٿا ڏسون، جنهن مهل اهي پريون
 اينديون، تنهن مهل اسين توکي جاڳائينداسين.“ ته اڃا هن ڀرونڪو ڪٿو ته
 پريون مٿون چمڪار ڪري اچي لٿيون. شينهن جاڳايس، ته، ”پريون آنيون
 اٿيئي.“ شينهن کي چٽائين ته، ”اهڙو ڪو چال ڏنو، جو وڃي انهي وڳي تي
 پيو.“ شينهن ٿيو ڏيئي وڃي وڳي تي پيو، ته پئون پريون پنهنجا وڳا ڪٿي
 اڏامي ويون. اتي بهي هُسن (حسن) پيءُ کي چٽائون ته، ”اڏي، هي ڏاڏي پوترو
 (پوٽو) تنهنجو آيو آهي، سو تو کي ڪي نه چڙيندو. هاڻي ڪنڻ ٿي
 پائين؟“ تڏهين چٽائين، ته ”گوهان ترسو، وڃو مَر. آئون هن سان ڪو اهد
 (عهد) ڪري اوهين سان گڏجي ٿي هلا.“ ته هو بهي رهيو. پوءِ پاتشاه

چئس، ”هاڻي نڪر.“ هُسن (حسن) پوءِ چئو، ته هڪَ (حق) جو مڙس تون آنهين. هن سان ته رڳيون ڳالهيون آهن. هاڻي هي وينيو اٿيئي، سو وٺي، ٻئي جمي جي رات اتي سڦيد (سڦيد) ديو جي باڳ (باغ) مي (مر) اچي لهجانءِ. اتي به ٻانهيون منهنجيون سونا روپا گهڙا کڻي کهنبا ڪري اينديون، تون گهڙي پٿارڻ جو منهن ڪري انهن جي گهڙي مي (مر) کڻي وينيو وجهج. پوءِ اهو ان ڏسنديس ته توکي ٻانهي ڏناري موڪلينديس. اها ٻانهي توکي چوندي ته توکي جي ڪو فرياد ڪرڻو هئ، سو تون اچي ڪر. ته تون هي فرياد ڪج، منهنجي هڪ نڪاهه (حق نڪاح) جي جال (زال) سڦيد (سڦيد) ڏُ (ديو) ٿو پرڻي. تڏهين توکي اتي ديو چوندا، ته تون سڃاڻينديس ته چئجانءِ، هئ پوءِ هتي سئ (سو) چئيون هڪجهڙيون قطار ڪري بهنديون. تون جنهن کي نڪ تي وينيو ڏسين سا سڃاڻي ڪڍج؛ ته اها آن هونديسانءِ.“ پاتشاهجادي هن جي ڳالهه ٻڌي، وڳو کڻي ڏنس؛ ته ويئي هلي.

وري ٻئي جمي جي ڏنهن اتي باڳ (باغ) مي (مر) آيو، اين (ع) ، اهو وينيو جئن پوءِ چئو هوس تئن ٻانهئ جي گهڙي مي (مر) وڌائين ته ٻانهئ اچي چئس، ”رات شادي آهي. تون اچجانءِ.“ ته هلي اتي آيو اين جوءِ جي فرياد (فرياد) ڪڍائين. ته ديون چئس، تون انهي کي سڃاڻينديس؟ ”چئائين، ته، ”آئين.“ پوءِ ديون سئ پريون هڪجهڙيون کڻي بهاريون. چئني پاسي پالٽارا (پالن وارا) بهاريائون؛ ته ”جي ترين (تئين) پيرين تائين نه سڃاڻي، ته پالا هڻي لوه جي ڪلن مي (مر) کڻي ٽنگجوس، ته سرڻيون ڪائينس.“

پوءِ هن کي چئائون، ”سڃاڻ.“ هن هڪڙو پيرو مٿون وٺي سڀني کي ڏٺو؛ پر نه سڃاتائين. تڏهين شينهن چئس، فڪر نه ڪر اسان جي جيئري تنهنجي وار جو نالو به ڪونه ڳڻهندا.“ وري ٻئي پيري به سڃاڻن مي (مر) نه آيس. ته شينهن کي چئائين، ”ٻيلي، به پيرا ٿئا.“ شينهن چئو، ”تون، الڪو نه ڪر“ پوءِ هُسن (حسن) پوءِ ڏٺو ته هاڻي هلاڪ ٿيو آهي. تنهنڪري وينيو ورو مان ڪڍي کڻي نڪ تي رکائين، ته تري (تي) پيري ۾ نڪ تي وينيو ڏسي سڃاڻي چڪي ڪڍائينس، تنهن تي سڀني چئو، ”ٻيلي پاتشاهه اها ساڳي هيترن مون ڪڍي آهي شاباس اٿس.“ ائين

الو الو ٿي وٿو. تنهن کانپوءِ سقيد (سفيد) ديُو هُسن (حسن) پري ڏيئي
ڪري امل ماڻڪ پاتشاهه کي پرڻائي ڏنين؛ انئين وڏا شادمانا ٿئا.

پوءِ هي ڪيترا ڏينهن اتي تڪيا. هڪڙي ڏنهن پاتشاهجادي دل مي (ير) چئو،
ته، ”جيڪر ڳوٺ هلون.“ اها ڳالهه ديُو کي وڃي چٽائين، ”سائين مون کي
هاڻي موڪل ڏيو ته ڳوٺ وڃان.“ ديُو چئس، ”تڪين، ته اسان جي اکن تي؛ نه
ته به تنهنجي مرجي (مرضي).“ پوءِ ديُو ٻانهن، ٻانهيون، اٺه ڪجاوا، گهوڙا،
ڪجانا (خزانا) ڏيئي موڪل ڏنيس، هو اتانئون هليو.“

هلندي هلندي رات هڪڙي ڪوه تي اچي پيس. پاتشاهه راتنه سان گڏجي
سمهي پئو؛ پٺا سڀ چونڪڙ تي چٽئي پاسي ويهي وٺا. پوءِ آڏيءَ رات
جي مهل انهي ڪوه مان هڪڙو ديُو جو نڪتو، سو راتنه کي ڪشي اندر
وٿو. جڏهن سڀو (صبح) ٿيو، ته پاتشاهه اٿيو، جان ڏسي ته پاتشاهجادي
آهي ڪانهي. تڏهن وڏو الڪو ڪري پنهنجي نوڪرن کان پڇيائين ته
راڻي ڪٿي؟“ هنن چئو ”گداوندا، (خداوندا) انڌير ٿو ڪرين. رات راڻي
تو وٺ سمهي هئي، سا تون هاڻي پئين کان ٿو پڇين.“ ته پاتشاهه وڏي
اوسوس (افسوس) مي (ير) پئو. شينهن چئس، ”سائين، هاڻي اسان کي
جي حڪر ڏين اين (۴) اسان جي چيلهه مي (ير) ڪنڻي نوڙيون ٻنڌين، ته
اسين هن ڪوه مي (ير) گهوڙون.“ چٽائين، ”چڱو.“ پوءِ هو گهوڙيا. جان اندر
وڃن، ته تاريخ (تعريف) ڏئي جي چئجي! هڪڙو وڏو عمدو شهر آهي؛ پر
انهي جا ماڻهو چ (جهه) مهينا ننڊر (ننڊ) ڪن، اين چ (۴) جهه) مهينا جاڳن.
پوءِ اتي شهر گهمندي گهمندي هڪڙو باگ (باغ) ڏٺائون. انهي باگ مي
(باغ ۾) هڪڙو بنگلو هو. انهي بنگلي ۾ ڏسن، ته هڪڙو ديُو سمهيو
پئو آهي. هسن (حسن) پري راتنه جي گوڏي تي ڪنڌ رکيو آهيس. راڻي
هنن کي ڏسي کڻس (خوش) ٿي. انئين چٽائين ته: ”هاڻي ڪنهن پر مون
کي هتون هڪيو.“ ته شينهن هئن ڪئو. هڪڙي ٻوڇڻ ويڙهي ديُو کي
ڪنڌ هيٺ ڏٺائون؛ اين راتنه جو گوڏو ڪڍي ٻاهر ڪٽائون. پوءِ سلاه
(صلاح) ڪري ٻنهي ٽپ ڏيئي ڇاتيءَ تي چڙهي جهبٽي ڇڏيس. انئين
ديُو کي ماري ٻاهر اچن ته هڪڙو سامونڊري (سامونڊي) گهوڙو ٻڌل
ڏٺائون؛ پر سون جي جنجيرن (زنجيرن) ۾ ڪڙا ڪڙا پٺا اٿس.
ڪنجيون به اتي پيون آهن. تڏهن انهي شينهن کي ڏسي چئو،

تہ ”مون تي امل ماڻڪ پاتشاھ جي سڻاري (سواري) لکي آهي؛ سو مون کي بہ وٺي هلو.“ پوءِ انهن جا ڪلف لاهي، اِن انهن تي راڻي چاڙهي، ٻاهر آيا، هنن کي ڏسي پاتشاھجاءُ ڏاڍو بهار ٿي پيو. اِن ڏاڍيون شابسيون شيهن کي ڏنائين. تڏهين شينهن چئو تہ، ”سانئين هتي ڪجانو (خزانو) گهڻو پئو آهي. حڪم هجي تہ ڪٿي اچون، ”چئانن نہ، اسان وٽ کي ڪٿو آهي چا؟“

پوءِ اتانهون اٿي هليا؛ سي پنهن جي ڳوٺ جي ٻاهر آيا، جڏهن لال پاتشاھ ٻڌو تہ امل ماڻڪ پاتشاھجاءُ حسن پيءُ (پريءُ) پاتشاھجاءُ (بادشاھزاديءُ) سوڌو آيو آهي، تہ دهل، دمر، نگارا، نوبتون، ڪرنايون، شرنايون ڪري اڳيون وٺڻ آيس؛ انئين (۶) آبرو سان پنهنجي پٽ (پٽ) انئين (۶) نهن کي وٺي آيو. تنهن تي سڄي ملڪ مي (۶) واڌايون انئين ڪشيون (خوشيون) ٿيون. جهڙي ڪڏا تالا (خدا تعاليٰ) انهن جي پوري ڪئي تهڙي چال (شال) سين جي ٿي!

The Story of Rai Diach

गिनार कोदि मे राइ डिआचु नाले हिकिडो पातिशाहू हो. तौहें जे भेणु फकीर खां घुर्यो, साईं मूं खे पुहु डे. फकीर चिओ पुहु थीदइ पर राए डिआच जो सिरु वढीदो. हुन चिओ, साईं उहो पुट्ट बनि पिओ जो भाणेमि जो सिरु वढे. पर फकीर जो चवणु थिओ, सो टरे की न. थोरे घणे डिहाडे माइअ पुहु जण्यांसि, पोइ तंजे जोडे संहूक मे विझई दरिआह मे लोइहे छड्यांसि, त भली मागर्मछ खांइनिसि. पर मागर्मछनि जे खाइण जो की न हो. फकीर जो अमुरु हो, सो वजी अनेराइ नाले पातिशाहू जे मुल्क मे चारणनि जे गोठो निरवतो. सो उते चारणु एँ चारणी जाल मुर्सु बई आया हा पाणिअ खे. तिनि उहा संहूक डिठी, सा बाहरि कढी पटीनि, त मंझिसि बारु

डिठांऊं, हिनि खणी वजी सांद्युसि. सो अजु नंदो सुबह वडो. ईँ थी वडो थिओ. पोइ हिन खे गडह अँइँ घोडा डिनांऊं, अँइँ चिआंऊंसि, चारींदो वतु. चारण कमु किहडो कंदा हा. बाँहँ पहरि सरोज ते हरण रीड्जाए मारींदा हा, से आणे कृतु कंदा हा. हू जो नींगरिडो हथि आयुनि, तँहँ जो नांउ रख्यांऊं बीजलु, सो घोडा चारींदो वते.

तँहँ खां अगाहँ या अली साँई, मदीने जो मलु, तँहँ हरण मार्यो हो. सो कुही उन्हे जा उजिबा शीखूँ करे, पचाए, खाई, आंडा तँहँ जा वण ते उछिले, खणी छड्या हाँई, पाण वींदो रह्यो. डुखिण जो वाउ जो लग्यो, सो उहे तँहँ आवाजु इहडो पेयूँ कनि, जो मिरू थिओ, पखिणु थिओ, कुलु कंधु नाएँ, बिही, अचे बुधनि. जड्ही वाउ बसि थिओ, त नंदुनि बि बसि कई, अँइँ पखणु बि वेंदो रह्यो. उथे बीजलु जो आयो, सो उहे आंडा अचे खयाँई, एँ चंगु ठाहे, तँहँ ते खँणी चाड्हाँई. पोइ तीर्यो सिहतकुंदिरुअ ते गही, जां खंणे वजाए, त चऊणा हरिण मिरू पखी हल्या अचनि. ही हिअँ करे जेके बू टे उन्हनि मँझां खपनिसि, उहे वठ्यो अचे, बिआ खंयो छडे. चारणनि वटि जे आयो, सो झझोई शिकारु आणे अग्योँ रख्यानि. त उहे चवण लगा. हे चडो खाटाऊं पुडु दर्याह पातिशाह डिनो. असीं आणयूँ हिकिडो बू, हिन असां जी बुख त लाथी, पर बिआ बि केतिराई था असां वटोँ खायो वजनि. पोइ खंणी पर्णायांऊंसि चारण जी धिअ.

अनेराइ पातिशाहु जो हो, तँहिं खे सठि धिअरु अगु में हुंयूं. हिकिडी पोइ जायसि. तँहिं खे सोनु रुपो पाए, संदूक में विझी लोइहे छड्यांसि, जो अगेई घणयूं धिअरु आंहिनि, छोर्युनि खँणी वराया आंहुं. हिकिडो रत्तो कुंभर राइ डिआच जे गोठ मे हो. तँहिं खे हथि आई. सा संदूक मों कढी नई सांद्याई. नालो रख्यांसि सोरठि. रस्ते जी याराणी अनेराइ पातिशाह सां ही, सो घणा डिह उन्हे वटि वजी वेठो हो. पोइ चिआंसि, साई, मूं खे हाणे मोकल डे, त आं गोठां थी अचां. पोइ बिनि महिननि जो खुणु बधाई, पर घर में बिनि खां चारि लंघे विअसि. तइहीं अनेराइ पातिशाह सिपाहिनि खे चिओ, रत्तो कुंभरु जइहीं अचे. अँई आं कचहरी बाहुइयां, तइहीं मारे विझिजोसि.

होइहों रत्ते कुभार जोइ खे चिओ, बाई निंड मे अनेराइ डिठो अथमि, सो हाणे हुन वटि वींदुसि. जाल चिउसि, मार्या, तूं वजी तो, पर पातिशाहु माराए विझंदुइ. चिआंसि, त बि आं वजां थो. ही घोडे ते चइही पँहेजे माइहुनि सां उथी हल्यो ओझांहीं. जइहीं उते पहुतो, तइहीं काहे आयो कचहरिअ मे. अगे जइहीं हे ईंदो हो, त संदुसि घोडो पातिशाह जा माइहूं उथी वठंदा हा. उन्हे डिहिं कहीं बी न अचे वर्तुसि. त बि हे काहे वजी बीठो पातिशाह जे अग्यां. पातिशाह मुंहु फेराए खँणी बिए पासे किओ. हिन चिओ, पातिशाह, छो अजु मुंहु फेराए बिए पासे थो करी, पातिशाह, चिउसि, डे कुंभर जा पुद्र, मूं सां बी महीने जो खुणु किओ होइ. तूं चोथें महीने वर्या आंहीं. त कुंभर

चिउसि, गोह्वा पातिशाह, मुंहुजे हाल जी त गाल्हि
 पुछयइई कीन. चे, डे, किहडी तुंहुजे हाल री खबर, बुंधाइ.
 चिआंसि, सांई, खबर हिअ, मूं खे दिअ वेठी आहे, वडवर,
 सा भांयमि, त पर्णाए, पोइ तो डे अचां, चिआंसि, डे, उहा
 मूं खे छो न पर्णाई, चे, चिँएँ तूं छोन, त पातिशाह उठ
 कजादा डिनसि माइहं डिनांसि, सीधा पाधा डिनाईसि,
 दुहल दमर करे चिआंसि, यार, उते आं हलंदुसि, न राइ
 डिआचु जंगि कँदोसूं. तँहिँ मे कान सां मुंहुजा फेरा डिआरे
 वठी अचींसि. पोइ हे पँहँजे मुल्कि काहे आयो. उते कान
 सां उँएँ फेरा डिआरे आधिअ राति जो मशालानि सां उथी
 हल्या. राइ डिआचु, जो कोट ते वेठो हो, तँहिँजी निगाह
 मशालानि ते पेई, त पँहँजा माण्हं डोडायाई, चे, डे, हे
 मशाल किहडा, तिनि उतांहाँ खबर चार वठी वरी अचे राइ
 डिआच खे चिओ, सांई, अनेराइ रत्ने कुंभार जे घरों पर्णयो
 आहे, तँहिँ जा मशाल था बरनि. हिन चिउनि, वठी अचो
 रत्ने खे. पोइ वठी आयसि. राइ चिउसि, डे, मूं खे न थे
 पर्णायें, इहडी का सुंहुणीं धिअ अथेई, जा अनेराइ खे
 पर्णाई अथेई, चिआंसि, सांई, मूं चिओ, मूं गरीब जो बारु
 पातिशाहु कबूले कि न, तँहहिँ करे न चिउमि, राइ
 चिउसि, डे, तो खे बि जबाबु, तुंहिजे अनेराइ खे बि
 जबाबु, जाल आहे मुंहुजी. इँएँ चई जाल घुराए वर्ताई.
 अनेराइ जे माण्हं, जे हितों भजनि, से वजी चवनि अनेराइ
 खे. सांई, जाल तुंहिजी राइ डिआजु खसे विओ. अनेराइ
 बुंधी लशकर करे चइह्यो. अचे बारँहँ महीना कोट सां जंगि

डिनाईं. पर कोट ते न तोफ जो गोरो रसे, न गुबारे जो,
 अधइ मों दर्यो अचे हेठि पवे, मथे रसेई कीन, नेठि हिउ
 उतांहो शह खाई वर्यो, अँई पँहजे मुल्कि आयो, पोइ रतनि
 टकनि जो थालु भरे बांन्हिअ खे डिनाईं त, चारणनि में
 वजी घुमाइ, चे जेको राइ डिआच जो सिरु वढे अचे, तँहिं
 खे हे थालु त डिबो, पर बिओ बि जेकी घुरंदो, सो डिबुसि,
 बीजल जी जा जाल हुई, तँहिं थालु वठी रख्यो. मथां
 आयो बीजलु. तँहिं चयो, रन, हे टकनि जो थालु छो वठी
 रख्युइ, हाणे जे न थो वजे, त चारणनि जो गोठु थो
 फुर्जे. तँहिं करे हलणु पिउसि. पोइ

१

चारणु चंगु कुल्हे करे हस्न्यो हिंआईं.
 चारण विधा चंग खे जूडा अँई झाईं.
 सबाझा साईं, राउ रीझाईं रागु ते.

२

चिहुओ मर्कणउ मंगतो, तिहडोई डातारु
 सवाई सोरठि वर खां, न हिन किओ नहकारु.
 तँहिं खे अचे चारण चोरिओ, हिउ खगेही अणहारु.

३

पोइ पाट पेरिहिअ राति मे गइह पासे आयो.
 गलू चए, गिर्नार मे को थताही आयो.
 सालिक साज सरोज खे किँअँ थे कभायो
 आयो सिर सुआली मंगतो, अचे बीजल बोलायो.

४

पोइ बीजल खे धिअ राति जो सडायो सुल्तान
कड्हीको न सायो भरे तुंहिजे, भान.
चोरे चंगु चवेजि तूं, मीआ मिहर्बान.

५

पोइ राजा खे ट्ठिअ राति जो बुंधायो बीजल.
सहसैं हा संसार मे बिआ पिणि दाता दल
संबही आउ, सोरठि वर, तुंहिजी हंधों माग हकल
ते लाहि मूं तों मण्यो, आयुसि मंझि उछल

६

चारण, चोतिअ राति खे, आउ, निचु आये, जीउ.
पदम पदम पाउला जे कर करी जमीउ,
पलंग, पथिरिणयूं, पाल्कयूं, वठी राजी थीउ.
सुभुअ सवायो डिआंइ, हालु दानु, अथेई हीउ.

७

पंजिअ राति पल्टिओ रुपो सोनु सबील.
दाता, वठां न दान मां. ने फेराए फील.
आख्युइ थे असीलु. सिरु डे, त सुरहो थिएँ.

८

छहिंअ राति छकायो सालिक सोरे साजु
गायांई गइह गिर्नार मे, तँहिं जे आवह किओ आवाजु
सलाह सां सादिकु चवे, राजा, मजि तूं राजु,
सुभुअ सर्फिराजु, सांई, थींदुइ मंगतो.

सुणु राजी तू, राव, थी, सतिअ राति, सुआलु
 राजा रुइ जमीन ते कई मेडींदा विआ मालु
 किनि सां नेबहु की न थिओ, जिनि जो एडोई इक्बाल.
 करि भलायूं भालु, सिरु डे, त सुरहो थिँएँ.

१०.

पोइ पाट्टु पर्चे की न की, राति अंठी आई.
 बीजल, बोली तुंहिजी थी मालिमु मिड्याई.
 वेही वारि न, मंगता, वठण जी वाई.

११

चारण चोरे चंग खे किओ नांइअ राति नाधनु
 तुंहिजे साज सरोज तां लख फोड्यूं कुल्बानु
 वठु दाता खां दानु, छा, सालिक, कंदे सिर खे

१२

सुणु, राजी थिउ, राव, तूं, इहिँअ राति, इतार
 करि सखावत सिर जी, गाजी तूं गिर्नार
 कपे डे कापारु, सिरु डे, त सुरहो थिँएँ.

१३

इहे सिर जां इह सिस्व्यूं, इहई हूंद डिआं.
 धड मथे सिरु हिकिडो, डींदे लज मरां.
 हाथी हंबारिनि सां घोडा इयांई घणा.
 मूरिन पिनें मंगतो तुंबे मंझि कणा
 सिर लाइ तंदु हणां, सिरु डे, त सुरहो थिँएँ.

१४

मथे कारणि मामिलो राति थार्हिअ छाकाणि
वठु दाता खां दान, मां खजाननि जी खाणि
चड्हु, सालिक, सुखपाल ते, मड्यूं वेठो माणि
अगय्यो राव रिहाणि किजि मुदामी, मंगता.

१५

बर्हिअ राति, बहूं डिआं, हीरा, मोती, लाल.
छा जेबा जर्यूं, बाफिता, छा सपाहूं, सुखपाल
कोड्यें डिआंइं, मंगता, वठु मोती, जवहर जाल.

१६

तेर्हिअ राति तुंवेर सां किआंईं वडाईं वस.
अजब जिहडा मंगता, तुंहिजे रागु रहायो रसु.
जाचिक, सथेईं जसु. सालिक, धुरीं सिरु थो.

१७

चोखो, चोडर्हिअ राति जो, सिरु करि सखावत
तूं बि वीदें तन सां भुंइ अंदरि अल्बत.
कामिल, छडिच तूं कथ. सिरु डे त सुरहो थिएँ

१८

पर घए तो पंधु किओ, की न बुधुइ, बीजल
महँदां आँउं न मजांइ, त थिएईं खलक जी खिल.

१९

अझो सार्युमि, गड्हु धणी, तो इहँ आयुसि तिंए
हेडो डानु डिआच रे बिओ नरु को न डिए
सिरु डातारु डिए, मुहुतु लहे हे मंगतो.

तू घुरीं, आं न डिआं कर्यां जे नहकार
रहेई राठ डिआचु चवे, छा मुंहु मे, मडणहार
पोइ सभेई अरहा थिआ. सिरु बास्यो डातार

पापी आथो पर धारिओ साजु खणी सुरुंदो.
वाई नाहिसि वात मे, घुर इहा घुरंदो
मथे रे मलूक जे चारणु न चुरंदो
झूनागइह झुरंदो रूंओ राव डिआच जो.

चारण खणी चंगु अचे वेही वजायो.
शहरु सभेई सुर सां हिन जे तंदुनि तपायो
दायूं दरिमांघूं थिऊं. बायुनि बाडायो
को मारी आयो तोही मथे, मंगतो

आउ, मथे थी, मंगता, चइही में चौडाल,
तो खे राव घुराइओ राजा मंझि रतोल
बीजल, तो सां बोल किआईं विहाणिअ वढण जी.

सोरठि मडणहार खे जाल भरे जाना
असीं वेई ब जणा बीजल जा बान्हा
छडि तंदुनि जा तांना, मुडी वनु तूं, मंगता.

चलु, त, चारण, तो डिआं पिरिह पटोलो एकु
पिनथ न मर्जी, मंगता आंहीं वडो नेकु.

२६

चलु, त, चारण, तो डिआं पिरिह पटोलो डेदु
मिनथ न मर्गी, मंगता आंहीं वडो डेदु.

२५

चलु, त, चारण, तो डिआं पिरिह पटोला अढाई.
कडहीं को पि न आयो गइह मथे गाई
सालिक, सतारी करे वजु मिरी, भाई.

२८

चलु, त, चारण, तो डिआं पिरिह पटोला ट्रे.
ताजी तबेलनि मां जे वणनीं, से नें.
मुहुब मुहुजे मठो घुरु म, मंगता.

२९

चलु, त, चारण, तो डिआं पिरिह पटोला चारि
झलि माणिक, बंधु मूडी, करि अगयनि जी पारि.
राण्यूं की न रुआरि मिनथ मत्रे वजु, मंगता.

३०

चलु, त, चारण, तो डिआं पिरिह पटोला पंज
तांजी तबेलनि मां, जिनि ते सोना संज.
असां डिनुइ एतिरो, बिओ सांई डींदुइ गंज.
मुहुबु मुहुजे हंज खसे वजु म, मंगता.

३१

चलु, त, चारण, तो डिआं गोल्ह्यूं अँई डोल्ह्यूं
करि म वाइ वढण जी, बीजल, इहे बोल्ह्यूं.
अदा, डिआंइ ओल्ह्यूं, मुडी वजु तूं मंगता.

मालु मिलिक तूं, मंगता, झलि कल्युनि सां कोटु
हाथी हैवर हकिआ, माणिक झले मोटु
हिउ राणयुनि जो घोटु, मठो घुरु म, मंगता.

इते राइ डिआचु माठ वटि विओ अँइ चिआई, अमां,
हिकिडो चारणु मुंहुजो सिरु थो घुरे. माल राज तोणी
घणाई थो डिआंसि, न थो वठे. तुंहिजी मर्जी छा. सिरु
डिआंसि, तइहीं,

म मोटाइजि मंगतो, खातुअ राणिअ चिओ
आयो जो आस पई, मरु सरहो वजे सो
डिजे नामि कर्तार जे, सो थिए सिरु सुरहो
खातुअ चिओ राव खे, वीर, करि म वीचारो.
जी जिअंदे केतिरो, तींदुइ सिरु सुंहारो
राव चिओ राणिअ खे, कढी डींमि कटारो
डिआं थो नांइ कर्तार जे, सुणे आलम आठारो
लाताई लोहुअ उतां चम, डेई चट्कारो.
सँए हथें सिरु खँणी, डिनाई डानु मोचारो.
सोरठि उते दिल्गीरु थी, रतु वही पटि पारो.

तइहीं बीजल सिरु वठी आयो अनेराइ वटि. तँहें आग्यां
चिउसि, लडि मुहुजे मुल्क मां. जो हिअडो ड्रतारु राउ,
तँहें खे मारींदे तर्सु न पिउइ, त कइहीं मू खे बि मारींदें.
पोइ उतांहों जोइ सूधो लडे राइ डिआच जे शहर मे आयो.
अचे डिसे, त सोरठि राणी अँइ खातूं राणी, से थ्यूं ड्रधि

چڙهنن. تڙهين هين بي چڙهي وٺو ڏاڍ ته. ڀوڙ سنڀس
 جال بي چو، هينڙ مرسو آڻ ڪو ن لهنڀس. ت وٺو بي
 ٽڀو ڏيڙ ڏاڍي چڙهي. سا ڀٽ ساڻ هڙ، ت بارو باهي ڇو
 تڀ ساڻ ٽڪاڙ ڏيڙ وڙي بارهين ڀيڻو. وٺهه ڀه مانهن
 ڀڻي نياڀو. مڙر موڻ ڀيڻو، ناهين ڪره ناڙ
 رڀياڻس مڙيا. وٺهن جو اولاهڙ مڙيا. ت لاهي
 تينن جا شهر مڙيا ٿا سڙجن.

اَشڪو راڙ ڏيڻاڇ ڀه، ڄاهين سيرو ڏيڙ ڏيڻاڇو.
 ڀيڻو اَشڪو ماڻسڀي ڀه، ڄاهين ن ڪيڻو ناڪارو
 ٽيڻو اَشڪو سورهين ڀه، ڄاهين ستيڻ سٽو سنهارو.
 چوٿو اَشڪو ڀاجل ڀه، ڄاهين ڀولو ڀهنجو ڀاڙو
 ڀنجو اَشڪو چارڻي ڀه، ڄاهين ڪانڀ تان ڇيڙ ڀاڙو.
 نالٽ انهراڙ ڀه، ڄاهين ڀيرو نيهو ڀاسارو.
 ڀنڙي ڀيڻا مڇ مه، ڄيڻهي وياڇارو.
 سڀهڙ سورهين ٿيڻا. ڪيڻاڻ ڪمڻ سوڀارو.
 وٺو نالو رام جو، سڀڻ ٿيهر موچارو.

ڪيسو راڙ ڏيڻاڇ ڇو ڀرو ٿيڻو.

گرنار ڪوڊ مي (ڀر) راءِ ڏٺاڇ نالي هڪڙو ڀاتشاهه هو. تنهن جي ڀيڻ
 ڦڪير (ڦڪير) کان گهريو، ”سائين، مون ڪي پٽر (ڀٽ) ڏي.“ ڦڪير (ڦڪير)
 چئس، ”پٽر (ڀٽ) ٿيندو، پر راءِ ڏٺاڇ جو سر وڙيندو.“ هن چئو، ”سائين،
 اهو پٽر (ڀٽ) ٿي ڀن پئو، جو ڀاڻر جو سر وڙي، پر ڦڪير (ڦڪير) جو
 چوڻ ٿو، سو ٿري ڪين. ٿوري گهڻي ڏهاڙي مائيءَ پٽر (ڀٽ) چئيو: پوءِ
 تنهن جوڙي، سنڌوڪ (سنڌوڪ) مي (ڀر) وجهي درياھ مي (ڀر) لوڙهي
 ڇڏيائس، ته ڀلي ماڳرمڇ ڪائينس: پر ماڳرمڇن جي ڪاڻ جو ڪين هو:
 ڦڪير (ڦڪير) جو امر هو، سو وڃي انيراءِ نالي ڀاتشاهه جي ملڪ مي (ڀر)

چارٿن جي ڳوٺون نڪتو (نڪتو)، سو اتي چارٿ اين (۴) چارٿي جال مرس (زال مڙس) ٻئي آيا ها پاڻي کي. تن اها سنڌوڪ (صندوق) ڏني؛ سا ٻاهر ڪڍي پٽين، ته منجهس ٻار ڏنائون، هن ڪڍي وڃي سانڍيس، سو اڄ نڙيو سڀا (سيان) وڏو انئين ٿي وڏو ٿيو. پوءِ هن کي گڏھ انئين (۵) گهوڙا ڏنائون، انهن چئائونس، ”چاريندو وت.“ چارٿ ڪم ڪهڙو ڪندا ها؟ ٻارهين پهر سروج تي هرڻ ريجھائي ماريندا هئا، سي آڻي ڪوت (قوت) ڪندا ها. هو جو نينگرڙو هٿ آين تنهن جو نانءُ رکيائون بيجل سو گهوڙا چاريندو وتي.

تنهن کان اڳاهون يا الي (علي) سانئين، مديني جي مل (ملهم)، تنهن هرڻ ماريو هو، سو ڪهي انهي جا اُجبا (عضوا) شيڪون (شيخون) ڪري، پچائي، کائي، انڊرا (انڊا) تنهن جا وڻ تي اچلي ڪڍي ڇڏيا هانئين، پاڻ ويندو رهيو. ڏکڻ جو واءُ جو لڳو، سو اهي تنڊون آواز اهڙو پييون ڪن، جو مرون ٿو، پڪڻ ٿو، ڪل ڪنڌ نائي، بهي، اچي ٻڌن. جڏهن واءُ بس ٿئي ته تنڊن به بس ڪئي، انئين (۶) پڪي پڪڻ به ويندو رهيو. اتي بيجل آيو، سو انهي انڊرا (انڊا) اچي ڪنيانئين، اين (۷) چنگ ٺاهي، تنهن تي ڪڍي چاڙهيانئين. پوءِ تيرجو سهتڪندروءَ تي گهي، جان ڪڍي وڃائي، ته جئوٿا هرڻ مرون پڪي هليا اچن. هي هئن ڪري جيڪي به ٿري (ٿي) انهن منجهان ڪپنس، اهي وٺيو اچي؛ پڻا ڪنيو ڇڏي. چارٿن وٽ جو آيو، سو جهجهوئي شڪار آڻي اڳيون رکيائين، ته اهي چوڻ لڳا، ”هي چڱو ڪاٿائو پتر (پٽ) درياھ پاتشاه ڏنو. اسين آڻيون هڪڙو به هن اسان جي بک ته لائي پر پڻا به ڪيترائي ٿا اسان وٿرون (وتون) کايو وڃن.“ پوءِ ڪڍي پرتايائونس چارٿ جي ڏءُ.

انيراء پاتشاه جو هو، تنهن کي سٺ ڌڙ اڳ مي (۸) هنيون. هڪڙي پوءِ چايس. تنهن کي سون رُپو سڀائي سنڌوڪ (صندوق) ۾ وجهي لوڙهي ڇڏيائونس؛ جو اڳيئي گهڻيون ڌڙ آهن. چورين ڪڍي ورايا آهيون. هڪڙو رتنو ڪنير راءِ ڏياچ جي ڳوٺ مي (۹) هو، تنهن کي هٿ آئي. سا سنڌوڪ (صندوق) مون ڪڍي نينئي سانڍيائين. نالو رکيائينس سورٺ. رتن جي يارائي انيراء پاتشاه سان هئي؛ سو گهڻا ڏنهن انهي وٽ وڃي ويٺو هو. پوءِ چئانس، ”سائين، مون کي هاڻي موڪل ڏي، ته ان

ڳوٺان ٿي اچان.“ پوءِ ٻن مهينن جو ڪڙ پڌائين، پر گهر مي (پر) ٻن کان چار لنگهي وٺس. تڏهين انيرا پاتشاهه سپاهن کي چئو: ”رتو ڪنڀر جڏهين اچي انئين (۽) آن ڪچهري باهوڙيان، تڏهن ماري وجهجوس.“

هوڏهون رتني ڪنڀر جوءَ کي چئو ”ٻائي، ننڊر مي (ننڊر) انيرا ڏنو اثر؛ سو هاڻي هن وٽ ويندس.“ جال (زال) چئس، ”ماریا، تون وڃين تو، پر پاتشاهه مارائي وجهندو.“ چئانس، ”نه به آن وڃان تو.“ هي گهوڙي تي چڙهي پنهن جي ماڙهن سان اٿي هليو اوڏانهين. جڏهين اتي پهتو، تڏهين ڪاهي آيو ڪچهريءَ مي (پر)، اڳي جڏهين جي ايندو هو ته سندس گهوڙو پاتشاهه جا ماڙهو اٿي وٺندا ها. انهن ڏنهن ڪهين کي نه اچي ورتس؛ ته هي ڪاهي وڃي بيٺو پاتشاهه اڳيان. پاتشاهه منهن ڦيرائي ڪٿي بئي پاسي ڪئو. هن چئو ”پاتشاهه، ڇو اڃ منهن ڦيرائي بئي پاسي ٿو ڪرين؟“ پاتشاهه چئس، ”ڙي ڪنڀر جا پٽر (پٽ)، مون سان ٻي منهنجي جو ڪڙ ڪئو ها، تون چوڻين مهيني وريون آهنين.“ ته ڪنڀر چئس، ”گهٺا پاتشاهه، منهنجي حال جي ته ڳالھ پڇيڻي ٿي ڪين.“ چي، ”ڙي، ڪهڙي تنهنجي حال جي ڪبر (خبر)؟ ٻڌاء.“ چئانس، ”سانئين، ڪبر (خبر) هئ مون کي ڏه (ڏي) ويني آهي، وڏورن سا پانير، ته پرڻائي، پوءِ توڙي اچان.“ چئانس، ”ڙي، اها مون کي ڇو نه پرڻائي؟“ چي، ”جيئن تون، ڇو نه؟“ ته پاتشاهه اٺ ڪجاوا ڏنس. ماڙهون ڏنائس: سيدا پاڙا ڏنائينس: دهل دمر ڪري چئانس، ”يار، اتي آن هلندس، ته راءِ ڏٺاڇ جنگ ڪندوسون. تنهن مي (پر) ڪان سان منهنجا ڦيرا ڌاري وٺي اچينس.“ پوءِ هي پنهنجي ملڪ ڪاهي آيو. اتي ڪان سان انهن ڦيرا ڌاري آڏه رات جو مشالن (مشعالن) سان اٿي هليا. راءِ ڏٺاڇ جو ڪوٽ تي ويٺو هو، تنهن جي نگاه مشالن تي پيئي، ته پنهنجا ماڻهو ڊوڙايائينس؛ چي ”ڙي، هي مشال (مشعال) ڪهڙا؟“ تن اتانهون ڪبر (خبر) چار وٺي اچي راءِ ڏٺاڇ کي چئو ”سانئين انيرا رتني ڪنڀار جي گهران پرڻيو آهي، تنهن جا مشال (مشعال) ٿا ٻرن.“ هن چئن، ”وٺي اچو رتني کي.“ پوءِ وٺي آيس. راءِ چئس، ”ڙي، مونکي نه ٿو پرڻايين؟ اهڙي ڪا سهڻين ڏه اٿيئي، جا انيرا کي پرڻائي اٿيئي؟“ چئانس، ”سانئين، مون چئو، مون گريب (غريب) جو ٻار، پاتشاهه قبولي ڪ نه، تنهن ڪري

نه چئڻ. ”راو چئس، ڙي توکي به جواب، تنهن جي انيرا ڪي به جواب؛
 جال (زال) آهي منهنجي.“ انئين چئي، جال (زال) گهراي ورتائين. انيرا
 جا ماڻهون، جي هتون پڇن سي وڃي چون انيرا ڪي، ”سائين جال
 (زال) تنهنجي راو ڏٺاڇ ڪسي وٺو.“ انيرا ٻڌي لشڪر ڪري چڙهيو اچي
 ٻارنهن مهينا ڪوٽ سان جنگ ڏنائين. پر ڪوٽ تي نه توف جو گولو
 رسي، نه گباري جو اڌ ٿي مون ورتو اچي هيٺ پوي؛ مٿي رسي ٿي
 ڪون. نيٺ هڻ اتانهون شه ڪاڻي وريو. انئين پنهنجي ملڪ آيو. پوءِ
 رتن تڪن جو ٿالهه پري پانهيءَ کي ڏنائين ته چارڙن مي (پر) وڃي
 گهما؛ چي، ”جيڪو راو ڏٺاڇ جو سر وڍي اچي تنهن کي هي ٿالهه ته
 ڏيو؛ پر پٿو به جيڪي گهرندو، سو ڏس.“ بيجل جي جا جال (زال) هئي،
 تنهن ٿالهه وٺي رکيو. مٿان آيو بيجل، تنهن چئو، ”رن، هي تڪن جو ٿال
 چو وٺي رکيءَ؟“ هاڻي جي نٿو وڃي، ته چارڙن جو ڳوٺ ٿو ڦرجي، تنهن
 ڪري هلڻو پئس. پوءِ

(1)

چارڻ چنگ ڪلهي ڪري هليو هٿائين،
 چارڻ وڏا چنگ ڪي جهوڙا ۽ جهانئين.
 ساجها سائين، راو ريجهائين راڳ تي.

2

جهڙو مرڪڻ منگتو، تهڙو ٿي ڏاتار،
 سبائي سورڻ ور کان، نه هن ڪٿو نهڪار،
 تنهن کي اچي چارڻ چورڻو، هيءَ اڳيئي ڏٺهار.

3

پوءِ پات پهرينءَ رات ۾ ڳڙه پاسي ڳايو.
 گلُو چئي، گرنار ۾ ڪو اتاهي (عطائي) آيو،
 سالڪ ساز سروج کي ڪيئن ٿي ڪمايو!
 آيو سر سوالي منگتو، اچي بيجل ٻولايو.

¹ بيتن ۾ جديد صورتخطي ڏني وئي آهي ته جيئن انهن جي ٻوليءَ جي سونهن پٽري ٿئي (اداري)

4

پوءِ ٻيجل کي ٻيءَ رات جو، سڏايو سلطان،
 ’کڏهين ڪونه آيو پير تنهنجي، ڀان،
 چوري چنگ چويج تون، ميان مهربان.’

5

پوءِ راجا کي ٽيئن رات جو ٻڌايو ٻيجل،
 ’سهين ها سنسار ۾ ٻڌا پڻ دانا دل،
 سنهي آءُ، سورٺ وڻ، تنهنجي هنڌ و ماڳ هڪل،
 تياهيون مون تو مٿيو، آيس منجهه اُچل.’

6

’چارڻ، چوٿينءَ رات کي، آءُ، نچ آين، جيءُ،
 پدم پدم پاتلا، جيڪر ڪرين جميع،
 پلنگ، پٿريون، پالڪيون، وٺي راضي ٿيءُ،
 صبح سوايو ڏيان، حال دلن اٿيئي هيءُ.’

7

پنجينءَ رات پلٽو، رپو، سون سبيل،
 ’داتا، وٺان نه دان مان، ني ڦيرائي فيل،
 آڪيءَ ٿي اصيل، سر ڏي، نه سرهو ٿئين.’

8

ڇهينءَ رات چڪايو، سالڪ سوري ساز،
 ڳايائين ڳڙه ڳرنا ۾، تنهن جي آوه ڪٿو آواز،
 صلاح سان ’صادق‘ چوي، ’راجا، مع تون راض،
 صبح سرفراز، سائين، ٿيندو منگتو.’

9

’سڻ، راضي تون راو ٿي، “ستينءَ رات، ”سوال،
 راجا روه زمين تي ڪئين ميڙيندا وٺا مال،
 ڪن سان نيبهه ڪين ٿو، جن جو اينو ٿي اقبال،
 ڪر پلايون پال، سر ڏي، نه سرهو ٿئين.’

10

پوءِ پاٽ پرچي ڪين ڪي، رات ائين آئي،
”بيجل، ٻولي تنهنجي ٿي، معلوم مڙيائي
ويهي وار نه منگتا، ويڻ جي وائي.“

11

چارڻ چوري چنگ ڪي ڪڻو نائينءَ رات لڌان،
”تنهنجي ساز سروج تان، لڪ ڪوڙيون قلبان (قربان)،
وٺ داتا کان دان، ڇا، سالڪ، ڪندين سر ڪي.“

12

”سڻ، راضي ٿي، راو تون، ڏهينءَ رات، ڏاتار،
ڪر سخاوت سر جي، غازي تون گرنار،
ڪهي ڏي ڪاپار، سر ڏي، ته سرهو ٿئين.“

13

”ڏهيسر جان ڏه سسيون، ڏه ٿي هوند ڏٺان،
ڏڙ مٿي سر هڪڙو، ڏيندي لڄ مران،
هاڻي هٻارن سان، گهوڙا ڏيانءَ گهڻا.“
”مور نه پني منگتو تنبي منجهه ڪئا،
سر لاءِ تند هٿان، سر ڏي، ته سرهو ٿئين.“

14

”مٿي ڪارڻ معاملو“ رات يارهينءَ ”ڇاڪاڻ؟
وٺ داتا کان دان مان، خزانن جي ڪاڻ،
ڇڙهه، سالڪ، سڪپال تي، مڏيون ويٺو مان،
اڳيون راو رهان، ڪڇ مدامي، منگتا“

15

پارهينءَ زات، ”بهون ڏٺان، هيرا، موتي، لال،
ڇا زيبا، زريون، بافتا! ڇا سرپاهيون، سڪپال!
ڪوڙئين ڏٺانءَ، منگتا، وٺ موتي جواهر، جال.“

تيرھين، رات تنبير سان ڪٽائين وڌائي وس،
 ”عجيب جهڙا منگتا، تنهنجي راڳ رهايو رس،
 جاچڪ، اٿيئي جس، سائڪ، گهرين سر ٿو.“

”چوڪو“ چوڏهين، رات جو، ”سر ڪر سخاوت،
 تون به ويندين تن سان پونءِ اندر البت،
 ڪامل، ڇڏ تون ڪٿ، سر ڏي ته سرهو ٿئين.“

”پر چئي تو پنڌ ڪئو، ڪين ٻڌو، ٻيجل!
 مهندان آئون نه مڃانءِ، نه ٿيئي خلق جي ڪل.“

”آجهو سارير، ڳڙه ڏئي، توڏنهن آيس ٿئين،
 هيٺو ڏان ڏٺاڇ ري، ٻڻو نه ڪو نه ڏئي،
 سر ڏاتار ڏئي، مهت لهي هي منگتو.“

”تون گهرين، آن نه ڏٺان؟ ڪريان جي نهڪار،
 ”رهئي“، راءِ ڏٺاڇ چوي، ”ڇا، منهن ڀر، مگتھار؟“
 پوءِ سڀئي ارها ٿئا، سر باسيو ڏاتار.

پاڻي آيو پر - گهارڙو ساز ڪٿي سرندو،
 وائي ناهيس وات ڀر، گهر اها گهرندو،
 مٿي ري ملوڪ جي چارڻ نه چرندو،
 جهوناڳڙه جهرنڊو، رونجهي راڻ ڏياڇ جو.

چارڻ ڪٿي چنگ، اچي ويهي وڃايو،
 شهر سڀوئي سر سان، هن جي تندن تپايو
 داڻون درمانديون ٿئون، ٻاڻن ٻاڻايو،
 ”ڪو ماري آيو، توهي مٿي، منگتو.“

23

آء، مٿي ٿي، منگتا، چڙهي ۾ چوڏول،
توڪي راو گهراڻئو، راجا منجهه رتول،
بيجل، توسان ٻول، ڪٿائين وهائيءَ ويڻ جي.

24

سورٺ مڱڻهار ڪي جال پري جانا،
”آسين ٻئي، ٻه چٽا، بيجل جا ٻانهڙا،
چڏ تندن جا طعنا، مڙي وڃ تون منگتا.“

25

چل، ته چارڻ تو ڏٺان، پرھ پٽولو ايڪ،
منٺ نه مڃين منگتا؟ آهين وڏو نيڪ.

26

چل ته چارڻ تو ڏٺان، پرھ پٽولو ڏيڍ،
منٺ نه مڃين، منگتا؟ آهين وڏو ڏيڍ.

27

چل ته چارڻ تو ڏٺان، پرھ پٽولا اڍائي،
ڪڏهن ڪو ٻه نه آيو، ڳڙھ مٿي ڳائي،
مالڪ، ستاري، ڪري، وڃ مڙي، پاڻي.

28

چل ته چارڻ تو ڏٺان، پرھ پٽولا ٿي،
تازي طبيبن مان، جي وٺنين، سي ني،
محب منهنجي ڪي، منو گهر ۾، منگتا.

29

چل ته چارڻ تو ڏٺان، پرھ پٽولا چار،
جهل مالڪ، پنڌ موڙي، ڪر اڳين جي پار،
رائيون ڪي ۾ رٿار، منٺ مڃي وڃ، منگتا.

چل تہ چارڻ تو ڏٺان، پرھ پتولا پنج،
تازي طبيلن مان، جن تي سونا سنج؛
اسان ڏٺڻ ايترو پڻو سائين ڏيندڻ گنج،
محب منهنجي هنج، کسي وج م، منگتا.

چل تہ، چارڻ! تو ڏٺان، گوليون ۽ ڏوليون،
ڪر م وائي وڍڻ جي، پيچل، اهي ٻوليون،
ادا، ڏٺانءِ اولون، مڙي وج تون، منگتا.

مال ملڪ تون، منگتا، جهل ڪلين سان ڪوٽ،
هاڻي هٿور هڪڻا، ماڻڪ جهلي موٽ،
هيءُ راڻين جو گهوت، منو گهر م، منگتا.

اتي راءِ ڏٺاڇ ماءُ وٽ وٺو ۽ چٽائين ته ”امان، هڪڙو چارڻ منهنجو سر ٿو
گهري، مال، راڄ توڻي گهڻائي ٿو ڏٺانس، نه ٿو وٺي، تنهنجي مرضي ڇا؟
سر ڏٺانس؟“ تڏهين:

”م موناڇ منگتو، خاتوءَ راڻيءَ چئو،
”آيو جو آس پئي، مڙ سرهو وڃي سوا
ڏجي نام ڪرتار جي، سو ٿئي سر سرهو.“
خاتوءَ چئو راو کي، ”ويرا ڪرم ويچارو،
جي جيئندن ڪيترو، ٿيندڻ سر سونهارو.“
راو چئو راڻيءَ کي، ”ڪڍي ڏينم ڪتارو،
ڏٺان ٿو نانءُ ڪرتار جي، سڻي عالم اٿارو.“
لاتائين لو هوءُ اتان چڙ ڏيئي چٽڪارو،
سنئين هٿين سر ڪڻي، ڏٺائين ڏان موچارو.
سورڻ اتي دلگير ٿي، رت وهي پٽ پارو.

تڏهن پيچل سر وٺي آيو انيراءِ وٽ، تنهن اڳيون چئس، ”لڏ منهنجي
ملڪ مان، جو هٿو ڏاتار راءِ تنهن کي ماريندي ترس نه پئڻ، ته ڪڏهين

مون کي به ماريندين.“ پوءِ اتانهون جوءِ سوڌو لڏي راءِ ڏٺاڇ جي شهر ۾ آيو. اچي ڏسي ته سورٺ راڻي ۽ خاتون راڻي، سي ٿيون ڏاکڻه چڙهن. تڏهن هيءُ به چڙهي ويٺو ڏاکڻه تي. پوءِ سنديس زال به چئو، ”هٽڙو مڙس آن ڪونه لهنديس.“ ته اها به ٿيو ڏئي ڏاکڻه چڙهي. سا پيٽ سان هئي. ته ٻار باهه جي تو سان نڪاءُ ڏيئي وڃي ٻاهر پئو. انهي کي ماڻهن ڪشي نپايو. مگر مون پيدا ٿيو. تنهن ڪري نانءُ رکيائونس مگريو. انهيءَ جو اولاد ’مگريا‘، تيلاهين ان جا شهر ’مگريا‘ ٿا سڏجن.

عشق راءِ ڏٺاڇ کي، جنهن سر ڏئي ڏيکاريو،
 پئو عشق ماڻس کي، جنهن نه ڪئو ناڪارو،
 ٿيو عشق سورٺ کي، جنهن ستيءَ ست سونهارو،
 چوٿون عشق بيجل کي، جنهن ٻول پنهنجو پاڙيو،
 پنجون عشق چارڻ کي، جنهن ڪانڌ تان جيءُ واريو،
 نالت (لعنت) انيراءِ کي، جنهن پير وڏو پاسارو،
 پنج ئي پٽا مڇ ۾، گنهي ويچارو،
 سڀيئي سرها ٿيا، ڪٿائون ڪم سوپارو،
 وٺو نالو رام جو، سڀ ٿئي موچارو.

قصو راءِ ڏٺاڇ جو پورو ٿيو

A
GRAMMAR
OF THE
SINDHI LANGUAGE.

BY
CAPTAIN GEORGE STACE.

Printed by Order of the Government of Bombay.

B O M B A Y:
AMERICAN MISSION PRESS,
T. CRAMER, PRINTER.
M, DCCC, XLIX.